

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI**

**COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNİN TÜRK BANKACILIK
SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN FİNANSAL
RASYOLAR YARDIMI İLE ANALİZİ**

(Yüksek Lisans Tezi)

Ulaş YILDIZ

**Danışman
Doç. Dr. Mustafa SAVCI**

**RİZE
2024**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalında, Doç. Dr. Mustafa SAVCI danışmanlığında, Ulaş YILDIZ tarafından hazırlanan *Covid-19 Pandemi Döneminin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Finansal Rasyolar Yardımı ile Analizi* adlı bu tez çalışması, 16/08/2024 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Unvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan :	Doç. Dr. Mustafa SAVCI	
Üye :	Doç. Dr. Münevver KATKAT ÖZÇELİK	
Üye :	Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKBAŞ	

ETİK BEYAN

İşletme Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Covid-19 Pandemi Döneminin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Finansal Rasyolar Yardımı ile Analizi” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

16/08/2024

Ulaş YILDIZ

ÖN SÖZ

Ekonominin ana aktörlerinden olan bankaların faaliyet gösterdikleri sınırlar içerisinde, ekonomiye tesir eden, krizlerden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Bir sağlık krizi olarak ortaya çıkan ve hem etkileri hem de sonuçlarıyla global bir ekonomik krize dönüşen Covid-19 pandemisinin, çalışma kapsamında, Türk bankacılık sektörüne etkilerinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın planlama, hazırlık ve yazım sürecinde literatüre katkı sağlamak temel kıstas olarak kabul edilmiştir.

Kızım Ela YILDIZ ve oğlum Kuzey YILDIZ'ın eğitim hayatlarına canlı bir örnek olmak amacıyla başladığım yüksek lisans öğrenimimde ve de tez çalışmamda yönlendiricim olan, danışman hocam Doç. Dr. Mustafa SAVCI'ya ayrıca süreçte olan yardımlarıyla yoluma ışık tutan Doç. Dr. Musa GÜN ve Dr. Öğretim Üyesi Ahmet AKBAŞ'a teşekkürlerimi sunarım.

Ulaş YILDIZ
RİZE / 2024

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN.....	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	IX
KISALTMALAR.....	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
1. BANKACILIK SİSTEMİ, BANKACILIĞIN EKONOMİYE ETKİLERİ VE EKONOMİK KRİZLER.....	3
1.1. Bankacılık Sisteminin Tarihçesi	3
1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi	4
1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1847-1923)	5
1.2.2. T.C. Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933).....	5
1.2.3. T.C. Kamu Bankalarının Kuruluş Dönemi (1933-1944)	6
1.2.4. T.C. Liberalizasyon ve Özel Bankalar Dönemi (1944-1960).....	7
1.2.5. T.C. Planlı Dönem (1960-1980)	8
1.2.6. T.C. Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-2000).....	9
1.2.7. T.C. Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanma Dönemi (2000-2010). 11	
1.2.8. Pandemi Öncesinde T.C. Bankacılık Sektörü (2010-2020).....	11
1.3 Bankacılık Sektörünün İşlevleri ve Ekonomiye Etkileri	13
1.4. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması	15
1.4.1. Reel Sektör Krizi	15
1.4.2. Finansal Kriz.....	16
1.4.2.1. Para (Döviz) Krizi.....	17
1.4.2.2.Bankacılık Krizi	17
1.4.2.3.Borsa Krizi	19
1.5. Türk Bankacılık Sistemini Etkileyen Ekonomik Krizler	20
1.5.1. Türkiye Ekonomi Krizi (1994)	20
1.5.2. Asya Mali Krizi (1997).....	21
1.5.3. Rusya Ekonomik Krizi (1998).....	21
1.5.4. Marmara Depremi (1999)	22
1.5.5. Türkiye Finansal Krizi (2000)	22

1.5.6. Türkiye Ekonomi Krizi (2001)	24
1.5.7. Mortgage Krizi (2008)	25
2. COVID-19 PANDEMİSİ VE EKONOMİYE ETKİLERİ	27
2.1. Covid-19 Tanımı ve Etkileri	27
2.2. Covid-19 Etkisiyle Oluşan Ekonomik Değişimler	30
2.2.1. Covid-19 Etkisiyle Reel Sektörde Oluşan Değişimler	30
2.2.2. Covid-19 Etkisiyle Finans Sektöründe Oluşan Değişimler	31
2.3. Covid-19 Pandemisinin Dünya Ekonomisine Etkileri	32
2.4. Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkileri	38
2.5. Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılığına Etkileri	51
3. COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	54
3.1. Araştırmanın Amacı	54
3.2. Araştırmanın Konusu ve Önemi	54
3.3. Araştırmanın Konusu ile İlgili Literatür	55
3.3.1. Uluslararası Literatür	55
3.3.2. Ulusal Literatür	58
3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları	60
3.5. Araştırmanın Metodolojisi	61
3.5.1. Hipotezler	62
3.5.2. Veriler	63
3.5.2.1. Sermaye Yeterlilik Düzeyini Gösteren Rasyolar	64
3.5.2.2. Likidite Düzeyini Gösteren Rasyolar	65
3.5.2.3. Aktif Kalitesini Gösteren Rasyolar	67
3.5.2.4. Kârlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar	69
3.5.2.5. Piyasa Riskine Duyarlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar	71
3.5.2.6. Faaliyet Düzeyini Gösteren Rasyolar	72
3.5.2.7. Sektörden Alınan Pay Düzeyini Gösteren Rasyolar	73
3.5.3. Veri Toplama Yöntemi	73
3.6. Araştırmanın Bulguları	83
4. SONUÇ VE ÖNERİLER	94
KAYNAKÇA	97
EKLER	108

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Ana Bilim Dalı : İşletme
Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi
Danışman : Doç. Dr. Mustafa SAVCI
Hazırlayan : Ulaş YILDIZ
Yıl : 2024
Sayfa Sayısı : 115

ÖZET

COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİNİN FİNANSAL RASYOLAR YARDIMI İLE ANALİZİ

2019 Yılı aralık ayı itibari etkileri görülen ve 11 Mart 2020 tarihinde WHO tarafından pandemi olarak ilan edilen Covid-19'un dünya ekonomisini etkilediği görülmektedir. Pandemi ilanı ile birlikte uygulanan sokağa çıkma yasakları, evden çalışma uygulamaları, sektörel kapama ve/veya kısıtlamalar küresel çapta bir ekonomik krizi ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın amacı, dünyada ekonomik bir krize neden olan Covid-19 sürecinin Türk Bankacılık Sektörü üzerindeki etkilerinin, finansal rasyolar aracılığı ile tespit edilmesidir.

Bankaların, pandemiden önceki döneme ait finansal rasyolarının pandemiden sonraki döneme ait finansal rasyolarla kıyaslanması suretiyle; veriler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı T-Testi aracılığıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma sonucunda pandemi öncesi dönemle pandemi sonrasındaki dönem arasında, rasyo analizine tabi tutulan banka verilerinde, anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar kelimeler: Covid-19, Rasyo analizi, Ekonomik kriz, Bankacılık

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Business

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. Mustafa SAVCI

Author : Ulaş YILDIZ

Year : 2024

Pages : 115

ABSTRACT

ANALYSING THE EFFECTS OF THE COVID-19 PANDEMIC ON THE TURKISH BANKING SECTOR WITH THE FINANCIAL RATIOS

It has been observed that Covid 19, whose effects were first seen by December 2019, and which was declared a pandemic by the WHO in March 11, 2022, has affected the World economy. Curfews, work-from-home practices, sectoral closures and/or restrictions implemented with the declaration of the pandemic have revealed a global economic crisis. The aim of this study is to determine the economic effects of the Covid-19 period on the Turkish Banking Sector through financial ratios.

By comparing the financial ratios of the banks for the pre-pandemic period with the financial ratios for the post-pandemic period; it is attempted to determine whether there is a significant difference between the data through the T-Test. This study contributes to the literature in this field by determining the effects of the Covid-19 pandemic period on banks, which are the building blocks of financial markets.

Keywords: Covid-19, Ratio analysis, Economic crisis, Banking

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
Ar-Ge	:	Araştırma ve Geliştirme
BBC	:	British Broadcasting Corporation
BBYSP	:	Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı
BDDK	:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BİST	:	Borsa İstanbul
Bk.	:	Bakınız
BoE	:	The Bank of England
BOJ	:	Bank of Japan
ECB	:	European Central Bank
FED	:	Federal Reserve
GSYİH	:	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IMF	:	International Monetary Fund
İBYSP	:	İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı
İMKB	:	İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
JHU	:	Johns Hopkins University&Medicine
KGF	:	Kredi Garanti Fonu
KKM	:	Kur Korumalı Mevduat
K.M.O.	:	Kredi Mevduat Oranı
M.Ö.	:	Milattan Önce
P.Ö.	:	Pandemi Öncesi
P.S.	:	Pandemi sonrası
SDR	:	Special Drawing Rights
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SPK	:	Sermaye Piyasası Kurulu
SPKn	:	Sermaye Piyasası Kanunu
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBB	:	Türkiye Bankalar Birliği
TCCB	:	Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı
T.C.	:	Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	:	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası
TFRS	:	Türkiye Finansal Raporlama Standartları
TL	:	Türk Lirası
TMSF	:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
USD	:	Amerikan Doları
vd.	:	Ve diğerleri
VZA	:	Veri Zarflama Analizi
WDI	:	World Development Indicators
WHO	:	World Health Organization
YTL	:	Yeni Türk Lirası

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Akbank’a ait rasyolar.....	75
Tablo 2. Akbank’a ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemlerleri (Bin TL).....	76
Tablo 3. Garanti Bbva’ya ait rasyolar	77
Tablo 4. Garanti Bbva’ya ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemlerleri (Bin TL)	78
Tablo 5. İş Bankası’na ait rasyolar.....	79
Tablo 6. İş Bankası’na ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemlerleri (Bin TL).....	80
Tablo 7. Yapı Kredi Bankası’na ait rasyolar.....	81
Tablo 8. Yapı Kredi Bankası’na ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemlerleri (Bin TL)	82

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Temel makroekonomik krizlerin sınıflandırılması.....	15
Şekil 2. Johns Hopkins University & Medicine covid-19 kontrol paneli (Dünya Geneli)	28
Şekil 3. Dünya ölçeğinde gayri safi yurtiçi hasıla (Milyon Dolar)	33
Şekil 4. Dünya ölçeğinde toplam yatırımların GSYİH'a Oranının yüzdesel değişimi	34
Şekil 5. Dünya ölçeğinde enflasyon (Ortalama tüketici fiyatları)	35
Şekil 6. Dünya ölçeğinde mal ve hizmete dayalı ticaret hacmi	36
Şekil 7. Dünya ölçeğinde emtia fiyat endeksi	37
Şekil 8. Ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine göre ekonomik büyüme oranları	38
Şekil 9. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası (TL).....	40
Şekil 10. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası (USD).....	41
Şekil 11. Türkiye'nin kişi başı gayri safi yurtiçi hasılası (USD).....	42
Şekil 12. Türkiye'nin kişi başı gayri safi yurtiçi hasılası	43
Şekil 13. Türkiye'de enflasyon (Ortalama tüketici fiyatları)	44
Şekil 14. Türkiye'nin mal ve hizmet ithalat hacmi	45
Şekil 15. Türkiye'nin mal ve hizmet ihracat hacmi.....	46
Şekil 16. Türkiye'de işsizlik oranı.....	47
Şekil 17. Türkiye'nin genel hükümet geliri.....	48
Şekil 18. Türkiye'nin genel hükümet giderleri.....	49
Şekil 19. Türkiye'nin genel hükümet net borç düzeyi.....	50

GİRİŞ

Covid-19 pandemisi, kriz kavramının temel özelliklerini taşıy nitelikte, ani bir şekilde ortaya çıkan ve devamında kaosa neden olan bir sağlık krizi olarak karşımıza çıkmıştır. Tüm dünyayı ilgilendiren bu sağlık krizine çare bulabilmek için hemen her ulustan bilim insanları bir araya gelmiş ve gerek virüsü tanımlamak gerekse tedavi imkanlarını bulabilmek adına çalışmalar başlatmışlardır. Söz konusu çalışmalarla eş zamanlı olarak dünya ulusları, henüz tedavi edilemeyen hastalığın en azından artış hızını durdurabilmek adına “karantina uygulamaları” adı altında çeşitli önlemler almışlardır. Covid-19 önlemleri çerçevesinde, tüm dünyada uygulanan, kısıtlamalar ekonomiyi olumsuz etkileyerek son yüzyılın en önemli resesyonlarından birini meydana getirmiştir. Bu durum, aynı zamanda, Covid-19 Pandemisini, öncesinde yaşanmış salgınlardan ayıran en belirgin özelliktir.

Başlangıcı itibariyle, dünya genelinde, pek çok insanın hayatının sona ermesine neden olan Covid-19 Pandemisi insanlar için bir nevi hayatta kalma savaşı olmuştur. Dünya çapında yedi milyona yakın insanın ölümüne neden olan bu sağlık krizi gerek yayılma hızı ve etkileri sonucu gerekse önlenebilmesi için alınan tedbirler sonucunda global çapta ekonomik bir kriz oluşturmuştur.

“Covid-19 Pandemi Döneminin Türk Bankacılık Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Finansal Rasyolar Yardımı ile Analizi” başlığını taşıyan bu çalışma, ekonomik krize dönüşen Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisinin temel taşlarından olan bankacılık sektörü üzerindeki etkilerini, finansal rasyo analiziyle belirlemeyi amaçlamaktadır. Bu amaç ile Borsa İstanbul’da işlem gören, araştırmanın kapsamı çerçevesinde ve aktif büyük kriteri baz alınarak seçilen, dört farklı özel sermayeli mevduat bankasının rasyoları T-Testiyle analiz edilmiştir. Analize konu edilecek rasyoların seçiminde iki ayrı kriter baz alınmıştır. Birincisi TBB’nin “Bankacılık Sektörü Gelişmeler Tablosu” içerisinde yer alan rasyolar içerisinde seçim yapılmıştır. İkincisi ise banka analizinde kritik öneme sahip olan, uluslararası literatür taramasında sıklıkla karşılaşılan rasyolar arasından seçim yapılmıştır. Söz konusu rasyolar; sermaye, likidite, aktif kalitesi, kârlılık, piyasa riskine duyarlılık, faaliyet ve sektör payına ilişkin olmak üzere toplamda on altı adettir. Bu on altı adet

rasyonun değerlerini oluşturan zaman dilimiyse; pandemi öncesi olan 2018 ve 2019 yıllarıyla, pandemi sonrası olan 2021 ve 2022 yıllarıdır.

Çalışmanın amacı doğrultusunda Covid-19'un ekonomik etkileri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda araştırmanın, ekonominin ana aktörlerinden olan, bankacılık sektörü üzerinde yapılması en uygun seçenek olarak grlmştr. Bankaların kendi müşterileri için yaptıkları kredi değerlendirme işlemlerinde rasyo analizini kullanıyor olmaları, aynı yöntemin bankaların değerlendirilmesi için de kullanılması fikrini ve dolayısıyla çalışmanın değişkenlerinin bu doğrultuda belirlenmesini sağlamıştır.

Bankacılık sektörü üzerinde yapılan rasyo analiziyle Covid-19'un ekonomik etkilerinin belirlenmesini amaçlayan çalışmanın literatür incelemesinde; Covid-19'un etkilerinin rasyolar üzerinden analiz edildiği çalışmaların kısıtlı kaldığı grlmştr. Bu nedenle çalışmanın alanındaki literatür boşluğuna katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Çalışma sonucunda pandemi öncesi dönemle pandemi sonrasında dönem arasında, rasyo analizine tabi tutulan banka verilerinde, anlamlı bir farklılık olup/olmadığı tespit edilmek istenmiştir.

İş bu çalışma dört ayrı bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde bankacılık sistemi, bankacılığın ekonomiye etkileri ve ekonomik krizler üzerinde durulmuştur. İkinci bölümdeyse, ekonomik kriz oluşturan Covid-19 pandemisine ve pandeminin ekonomiye etkilerine değinilmiştir. Çalışmanın nc bölümünde ise rasyo analizi ve bu analizle Covid-19 pandemisinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkileri açıklanmıştır. Dördüncü ve son bölüm; sonuç, tartışma ve önerilerden oluşmaktadır.

1. BANKACILIK SİSTEMİ, BANKACILIĞIN EKONOMİYE ETKİLERİ VE EKONOMİK KRİZLER

1.1. Bankacılık Sisteminin Tarihçesi

Bankacılığın geçmişten günümüze yaşadığı gelişimi kronolojik olarak incelemek, bankacılık sisteminin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Tarihte bilinen en eski ve iyi korunmuş yazılı yasalardan olan “Hammurabi Kanunları” M.Ö. iki binli yıllarda Mezopotamya’nın Babil ülkesinde ortaya çıkmakta ve söz konusu kanunlar dönemin bankacılık sistemine dair bilgileri kanıt niteliğinde sunmaktadır. Bununla birlikte bankacılık sisteminin temel taşlarından yola çıkılarak bir bağlantı aranması gerekiyorsa sistemin başlangıcı daha eskiye uzanır. Bankacılığa temel teşkil edebilecek hizmetlerin ilkleri önce Sümer, sonra Babil Medeniyetlerinde görülmüştür. Bu hizmetler zaman içerisinde gelişip yaygınlaşarak “Maket” olarak adlandırılmış ve banka niteliği taşıyan bir hizmete dönüşmüştür (Tarlan, 1986, s. 7). Bu hizmetler, güven esasına dayanan, kişilerin varlıklarını mabetlerin içinde korunması amacıyla dönemin din adamlarına emanet etmesi olarak özetlenebilir. Bahse konu dönemde varlıkların emanet edildiği din adamlarının, sağladıkları bu güvenilir hizmete karşın, başlangıçta hediye niteliğinde de olsa zenginleşme sağlamaları durumu; söz konusu hizmeti sağlamaya talip olma yolunda girişimleri beraberinde getirmiştir.

M.Ö. binli yıllarda Yunanlılar, Romalılar ve Mısırlılar bankacılığı geliştirmiş; eski Mısır’da faiz sınırlanırken eski Yunan’da bankacılık denetimlerine başlanmıştır (Aydın, 2006, s. 13-30). M.Ö. dördüncü yüzyıl civarında Eski Yunan medeniyetlerinde başladığı ifade edilebilecek bu oluşum; bankerlik kavramına benzeyen, masa/tezgâh sözcüklerini köken alan “Trapezit” kavramını ortaya çıkarmıştır. Eş zamanlı tarihlerde Akdeniz coğrafyasında da görülmeye başlanan oluşum, söz konusu coğrafyada, masa/tezgâh sözcüklerinin köken alan “Banker” kavramının doğmasına neden olmuştur (Öcal ve Çolak, 1999, s. 14-18). Bankacılık sisteminin temelini oluşturan ve bir kavram olarak bankacılığı ortaya çıkaran tarihsel gelişim bu şekilde özetlenebilir. Bununla birlikte bankacılık sisteminin özünü oluşturan, bankacılığın işlevsel gelişimi ise M.Ö. dördüncü yüzyıldan on yedinci yüzyılın başlarına kadar, zaman içerisinde, olgunlaşarak ilerlemiş ve de 1609 yılında bir banka kuruluşu ile vücut bulmuştur (Aydın, 2006, s. 13-30). M.Ö.’de başlayan varlığın korunması yani güven ve saklama esaslı işlevi zaman içerisinde varlığın borç

alınması, borç verilmesi ve buna bağlı faiz, varlığın transferi boyutlarını da bünyesine katarak gelişmiştir. Yanı sıra; ticaretin gelişmesi, paranın icadı ve kullanımı, sınır ötesi ticari işlemler ile gelişen ve yaygınlaşan bankacılık bazlı hizmetler neticesinde faaliyet gelişmiş ve de günümüz bankacılık anlayışına temel teşkil edebilecek nitelikteki ilk bankalar; 1609 tarihinde Hollanda'da Amsterdam Bankası, 1637 yılında İtalya'da Venedik Bankası ve 1654 yılında İngiltere'de, merkez bankası niteliğinde işlev gören, İngiltere Bankası kurulmuştur (Öcal ve Çolak, 1999, s. 14-18). Avrupa kıtasında yaşanan bu değişim ve gelişimi 1782'de Bank Of America'nın kurulmasıyla Amerika kıtası devam ettirmiştir. Amerikan Bankasının kurulması akabinde, sektörde, başarılı bir ivme yakalanmasıyla birlikte alternatif bankalar da kurulmaya başlanmıştır. Bunların en önemli örneği de 1791 yılında kurulan ve bünyesinde merkez bankası faaliyetlerini de barındıran Bank Of United States'tir (Mishkin, 1986, s. 264-266).

On Dokuzuncu yüzyıla kadar bu ekseninde devam eden bankacılık faaliyetlerinde en belirgin temel, bankanın kendi kaynaklarını kullanarak borç verme işlevini yürütmesidir. 19.Yüzyıldan itibaren ise kaynak kullanımında; toplanan mevduatların, senet ıskontolarının kullanılması ile finansal enstrümanlar çeşitlendirilmeye başlanmıştır. Söz konusu finansal enstrümanlar ile yaratılan kaynaklar bankaların faaliyet hacmini büyütmüş, büyüyen bu hacim sayesinde bankalar sermaye piyasalarına aracılıkta önemli bir görev ve yer edinmiştir. 1980'li yıllarda bankalarda bilgisayar sistemlerinin kullanımına başlanması sektör için önemli bir gelişim sürecinin başlangıcı olmuştur. 1990 yılına gelindiğindeyse tüm dünya için bir yenilik olan internet bankacılığı, sektöre, bahse konu bilgisayar teknolojisi nezaretinde entegre edilerek dijital bankacılığa giriş yapılmıştır (O'Hanlon ve Rocha, 1993, s. 58).

1.2. Türk Bankacılık Sisteminin Tarihsel Gelişimi

Türk Bankacılığının temelleri Osmanlı İmparatorluğu döneminde atıldığı için Türk Bankacılığının tarihsel gelişiminin incelenmesine 1847 yılından başlanmıştır. Bu alanda yapılan çalışmalar incelendiğinde de 1847-1923 dönemine önemle yer verildiği görülmektedir.

1.2.1. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi (1847-1923)

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki genel geri kalmışlık hali bankacılık sektörünün de meydana gelme sürecinde gecikme ve aksaklıklar meydana getirmiştir. Bununla birlikte bahse konu gecikmede; Türk vatandaşlarının, zaman içerisinde bankacılığa evirilen ticaret ve sarraflık gibi meslek gruplarıyla ilgilenmemesi ve bunun yanı sıra ülkenin dışa kapalı ekonomisinin yenilikleri takip etmede yetersiz oluşu da etkilidir (Sağlam, 1976, s. 295-320). Bahse konu dönemde para takas işlemleri sarraflar vasıtasıyla gerçekleştirilmiş ve bankacılığa ilk adım olarak değerlendirilebilecek oluşum 1847 yılında Bank-ı Dersaadet adıyla iki galata bankeri tarafından kurulan İstanbul Bankası olmuştur (Akgüç, 1987, s. 8).

Modern bankacılığa baz teşkil edebilecek ilk banka ise yabancı sermayeli olarak kurulan Osmanlı İmparal Bankası'dır. 1856 yılında, dış borçlanma ile hazine açıklarını finanse edebilmek amacıyla, kurulan banka bankacılık işlemlerinin yanı sıra banknot basma yetkisini de bünyesinde barındırmıştır (Yentürk ve Kepenek, 2005, s. 20-23). Bankanın yabancı sermayeli olarak kurulması, ilerleyen dönemlerde yabancı sermayeli diğer bankaların da yönlerini Türkiye'ye çevirmesinde etkili olmuştur. Bunun yanı sıra Ziraat Bankası'na temel olacak oluşum olan, Memleket Sandıkları kurulmuştur. Kuruluş amacı çiftçinin desteklenmesi ve tarımsal kredilendirme olan bu sandıklar çiftçilerin hem sermayedar hem de müşteri olacağı kooperatif (Tarım Kredi Kooperatifi) yapısının ilk halidir. 1888 yılında Ziraat Bankası'nın kurulması ile Memleket Sandıklarına ait alacaklar bankaya devredilerek sermayeleştirilmiştir (Zarakolu, 1973, s. 16). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna ilerleyen bu dönemde görülen yerel banka oluşumları yabancı sermaye ile rekabet edemediği için başarısız olmuştur.

1.2.2. Türkiye Cumhuriyeti'nde Ulusal Bankalar Dönemi (1923-1933)

1923-1933 yılları arasındaki bu dönemin temelini; Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşu ve sonrasında gerçekleşen İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar neticesinde uygulanan kalkınma planında bankacılık için belirlenen rolün uygulamaya konuluş şekli oluşturmaktadır. Bu bağlamda tarımsal kalkınma için mevcutta var olan Ziraat Bankası'na, yeni bir vizyon tanımlanarak, tarım kesiminin kredilendirilmesinde aktif rol verilmiştir. Aynı zamanda ticaretin geliştirilmesi için

1924 yılında İş Bankası, özel banka olarak, kurulmuş ve bankaya özellikle sınai ve ticaretin kredilendirilmesinde aktif rol verilmiştir. 1925 yılında Sanayi ve Maadin Bankası devlet bankası olarak kurulmuş ve bankaya sanayi ve madencilik alanlarında faaliyet göstermek üzere müteşebbisler tarafından kurulacak kuruluşların kredilendirilmesi üzere aktif rol verilmiştir (Şahin H. , 2009, s. 35). Sanayi ve Maadin Bankası'na ayrıca yüklenen diğer bir görev de devlet eliyle faaliyet gösteren sanayi ve madencilik kuruluşlarının geçici olarak işletilmesi akabinde özel sektöre devredilmesi yönündedir ki bu bağlamda kalkınma bankası olma hüviyetini de bünyesinde barındırmıştır.

1932 yılına kadar faaliyet göstermeye çalışan Sanayi ve Maadin Bankası, ilgili tarihte faaliyetini Türkiye Sanayi Kredi Bankası'na devretmiş olmakla birlikte Türkiye Sanayi Kredi Bankası da muvaffak olamayarak yerini Sümerbank'a bırakmıştır. Sanayi ve Maadin Bankası ile başlayarak, sırasıyla 1932 Türkiye Sanayi Kredi Bankası ile devam eden ve de Sümer Bank ile son bulan bu değişim sürecinin içerisinde kurulan diğer bir bankamız, 1926 yılında Emlak ve Kredi Bankası olmuştur (Yentürk ve Kepenek, 2005, s. 46). Adından da anlaşılacağı üzere banka; inşaat ve emlak sektörlerinin kredilendirilmesi ve kalkınmasında aktif rol almıştır. Dönemin bankacılık alanındaki en önemli adımlarından biri de 1930 yılında başlatılan kurulum süreci sonucunda 3 Ekim 1931 tarihinde faaliyete geçen Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası olmuştur. Merkez bankası özellikle; Türkiye Cumhuriyeti Devleti para biriminin değerinin korunması, reeskont oranlarının belirlenmesi, hazine işlemleri ve para piyasasının düzenlenmesi konularında aktif rol almıştır (TCMB, 2024).

1.2.3. Türkiye Cumhuriyeti'nde Kamu Bankalarının Kuruluş Dönemi (1933-1944)

1933-1944 yılları arasındaki bu dönemin temelini; değişen devlet iktisadi politikaları, ulusal bankaların sınırlı sayıda şube ağı, bankaların kısıtlı sermaye yapıları, ülkenin reformist stratejilerine eşlik etmede ve yabancı sermayeli bankalarla rekabet edebilmede bankaların yetersiz kalması sorunsalı oluşturur. Bu duruma çare olarak da kamu bankalarının kurulması, sürece yön vermiştir.

Tüm dünya ekonomilerini olumsuz etkileyen Büyük Buhran sonrasında tekrar toparlanmanın sağlanması için düşünülen iktisadi hamlelerde, Birinci Beş Yıllık

Sanayi Planının yürürlüğe alınmasıyla, değişiklikler olmuştur. Bunlardan en önemlisi devlet eli ile oluşturulacak yapıların piyasa yapıcısı olarak işlev görmesi hususudur. Bu nedenle diğer alanlarda olduğu gibi bankacılık alanında da devletin kendi kamu iktisadi teşebbüslerini oluşturarak müdahil olma/söz sahibi olma durumu ortaya çıkmıştır. Bu anlamda öncelikli adımlar da sanayi ve kalkınmada, istihdamın sağlanmasında ve ithalatı önleyici sektörlerde atılmıştır (Soylu ve Yaktı, 2012, s. 5-12). İktisadi anlamda devletçi görüşün benimsenmesi durumu 1933-1944 yılları arasında kamu bankalarının pazara nüfuz etme, pazardan daha fazla pay alma ve de piyasa yapıcısı olma yolundaki aksiyonlarla geçmiştir. Bu görüşün bir sonucu olarak devlet eliyle; Sümerbank, Belediyeler Bankası (sonrasında İller Bankasına dönüşmüştür), Etibank, Türk Halk Bankası ve Denizbank unvanlı bankalar kurularak kendi sorumluluk alanlarında devlet eliyle hizmet vermişlerdir (Tokgöz, 2009, s. 71).

1.2.4. Türkiye Cumhuriyeti'nde Liberalizasyon ve Özel Bankalar Dönemi (1944-1960)

1944-1960 yılları arasındaki bu dönemin temelini; Birinci Beş Yıllık Sanayi Planının (BBYSP) başarıyla uygulanması sonrasında oluşan yeni dönemin beraberinde getirdiği ekonomik büyüme, genişleme ve ihtiyaç artışları dolayısıyla oluşan iktisadi değişimler oluşturmaktadır. Söz konusu gelişmeler yeni yatırım ve üretim gereksinimleri doğurduğu için İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) devreye alınmıştır (Yentürk ve Kepenek, 2005, s. 71). Bu dönemde, İkinci Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemin değişen şartları gereği İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı yeniden düzenlenerek piyasa yapıcısı kamu bankalarının yanında özel sermayeli bankaların pazardan pay alabilmeleri sağlanmıştır. Ülke nüfusunun arttığı ve bu artışa bağlı ihtiyaç artışının da yaşandığı dönemde tüm bu gereksinimlerin karşılanması üzere yeni yatırımlar teşvik edilmiştir. Tüm bu değişimler neticesinde devletçi anlayışın önderliğinde yürütülen faaliyetlerin özel sektör önderliğiyle devam ettirilmesi bu dönemin en belirgin özelliğidir. Aynı zaman dilimi içerisinde liberal dönüşüm olarak adlandırılacak; çok partili sisteme geçiş, dış ticaretin başlaması, yeni ve farklı tüketim davranışlarının ortaya çıkması gibi etkenler özel sektörün gelişimini daha da hızlandırmıştır. Bankacılık sektörü de kendi alanında yapılan yatırımların getirilerinin yükselmesi sonucunda yeni özel bankaların açılması ve şube bankacılığının

yaygınlaştırılması ile söz konusu gelişime ayak uydurmuştur. Bu vesile ile 1946 yılında Garanti Bankası, 1948 yılında Akbank, 1950 yılında Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve 1955 yılında Pamukbank kurulmuştur (Çankaya ve Öz, 2011, s. 13). Dönem içerisinde Bankalar kanunu yenilenmiş ve de yeni kanunda belirtildiği şekilde: “bankacılık mesleğinin gelişmesi, bankalar arasında dayanışmanın sağlanması ve haksız rekabetin önlenmesi” amacıyla Türkiye Bankalar Birliği kurulmuştur (Akgüç, 1989, s. 48).

1.2.5. Türkiye Cumhuriyeti’nde Planlı Dönem (1960-1980)

1960-1980 yılları arasındaki bu dönemin temelini; kendisinden önceki iki dönemin etkileri oluşturmaktadır. Bu dönem, kendinden önceki iki dönemin bileşkesi olan karma bir dönem olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde hem devlet bankalarının hem de özel sermayeli bankaların efektif olduğu piyasa yapısı mevcuttur. Bu yapı biraz daha irdelendiğinde; devlet kontrolünde, yeni banka kuruluşunun sınırlandırıldığı ve özel bankalarda şube ağlarının genişleterek faaliyet hacimlerinin arttığı gözlemlenmektedir. 1960-1980 yılları arasında açılan yeni bankaları sıralamak gerekirse; 1962 yılında T.C. Turizm Bankası, 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası, yine 1964 yılında Amerikan-Türk Dış Ticaret Bankası, 1968 yılında Türkiye Maden Bankası, 1976 yılında Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası, 1977 yılında Arap-Türk Bankası’dır (Aydın, 2006, s. 13-30).

Türkiye Cumhuriyeti’nde Liberalizasyon ve Özel Bankalar Döneminde yaşanan ekonomik büyümenin İkinci Beş Yıllık Sanayi Planının üzerine çıkması durumu büyüme açısından olumluluk arz etse de dengeleri bozmuştur. Bunun bir sonucu olarak ekonomik istikrarsızlık görülmüş ve istikrarsızlığı gidermek için alınan kararlar bile süreci negatiften pozitifte çevirememiştir (Şahin , 2009, s. 131). İstikrarı tekrar sağlayabilme yolunda iki ayrı alternatif belirlenmiş ve hangisinin tercih edileceği yönünde yapılan müzakerelerde; serbest piyasa yapısına geçilmesi tercih edilmezken sermaye kullanımının bir plan dahilinde sağlanması ve sıkılaştırma yolu tercih edilmiştir (Yentürk ve Kepenek, 2005, s. 144). Bu planlı dönem seçimiyle Türkiye Cumhuriyeti’nde Liberalizasyon ve Özel Bankalar Dönemi resmen sona ermiştir. Sınırlandırılan sermaye kullanımında ise kaynak kullanım önceliği ithal ikameci sanayileşmeye verilmiştir (TBB, 2018, s. 11). Aynı bakış açısıyla dışa kapalı

ekonomi modeli yürütölmüş ve Türk Lirasının değeri tutulduğu döviz kuru politikası izlenmiştir. Desteklenen sektörlerde fonlama maliyetinin minimize edilebilmesi için reel faizler negatifte tutulmuştur. Reel faizlerin negatif olması ve döviz kurunun sabit olduğu yapıda özel sermayeli bankalar mevduat toplamada istekli hale gelmişlerdir. Bu meyanda bankalarda şubeleşme faaliyetlerinin ağırlık kazandığı görölmüştür. Aynı bankalar kredi verirken, devlet teşvik sistemi kapsamında nispeten yüksek faiz sağladıkları, orta vadeli kredilerde istekli olmuşlardır (Artun, 1983, s. 68-83).

1.2.6. Türkiye Cumhuriyeti'nde Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi Dönemi (1980-2000)

1980-2000 yılları arasındaki bu dönemin temelini hem yönetsel hem de finansal anlamda yaşanan pek çok politika değışiklikleri ve bu değışikliklerin getirdiğı etkiler oluşturmaktadır. Yirmi yıl süreli bu dönem bankacılık alanında iyi ve kötü günlerin yaşandığı hem liberal yöntemlerin hem de kamu yönetiminin olduğu dalgalı bir periyottur. Dönemin bu dalgalı yapısına etki eden pek çok iç ve dış faktör bulunmaktadır. Bu dönem peşi sıra oluşan ve zıtlık arz eden yönetim modelleri nedeniyle finansal bir yap-boz dönemi olarak nitelendirilebilir. Finansal dalgalanmaların yaşandığı, alınan kararların uygulanamadığı dönemde kamu iktisadi teşekkülleri, piyasa elemanları ve de piyasa dinamikleri bir bütün olarak eşgüdömlü hareket edememiş ve sinerji yakalanamamıştır. Bu dengesiz ekonomik konjonktür içerisinde bazen spekülatif saldırılara maruz kalınmış bazen de devlet eliyle benzer durum yaratılmıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri de dönemin maliye bakanının “Bankerlere para yatıranlar kumar oynamaktadır” açıklamasıyla oluşan, 900 bankerin batması ve ülkeyi terk etmesiyle kaybolan 52 milyar TL olarak belirtilebilir (Yentürk ve Kepenek, 2005, s. 165). Söz konusu açıklamada amaç her ne kadar yatırımcıların konvansiyonel medya aracılığı ile uyarılması olsa da açıklamanın neden olduğu sonuç küçük çaplı bir infial meydana getirmiştir. Olay nedensel olarak incelendiğinde, dönemin kırılğan yapısının ve ekonomide sağlıklı bir ritim oluşmaması durumlarının; en ufak hatanın bile tolere edilemediğı bir ortam yarattığı gerçeğini gözler önüne sermektedir. Tüm olumsuzlukların yanı sıra dönem içerisinde, bankacılık alanında yapılan; yerli yabancı banka açılışına izin verilmesi, kredi ve mevduat faizlerinin serbest bırakılması, opsiyon ürünlerinin kullanılmaya başlanması, teknoloji

yararlanılmaya başlanması, insan kaynaklarına önem verilmesi gibi hamleler bankacılığı bir adım ileriye taşımıştır. Türk bankacılığı uluslararası piyasalara açılmış ve uluslararası piyasalardan kaynak edinimi sağlanmıştır.

Yurtiçinde banka açılış sınırlamaları gevşetilerek; 1980 yılında Bank of Creditand Commerce, 1981 yılında Bank of Melland, yine 1981 yılında Türk Bankası Ltd., 1982 yılında Habib Bank, 1984 yılında The First National Bank of Boston, 1984 yılında Manufacturers Hanover Trust Company, yine 1984 yılında Suudi American Bank, 1985 yılında Bank of Bahrainand Kuwait BSC, yine 1985 yılında Standard Chartered Bank, 1988 yılında Kıbrıs Kredi Bankası Ltd. ve son olarak 1989 yılında Societe Generale S.A. bankaları Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde bankacılık faaliyetine başlamışlardır (Ertuğrul ve Zaim, 1996, s. 27). Dışa açılma ve piyasa ekonomisi döneminde, bankacılık alanında, önemli bir adım atılarak Sermaye Piyasası Kanunu (SPKn) oluşturulması ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nın (İMKB) faaliyete geçirilmesi bankacılık sektörüne katkı sağlamıştır (Keskin vd., 2008, s. 14-20).

Türkiye Cumhuriyeti'nde Dışa Açılma ve Piyasa Ekonomisi Dönemi'nde devlet eliyle kontrol edilen ve yön verilen piyasalarda her ne kadar düzenden söz edilse de aynı düzen kamu kesimi gelir ve giderlerinin kontrolünde mevcut değildir. Bu eksende 1994 yılında yaşanan kriz, spekülasyonlar ile bezenen, yapısal dengesizliklerin ve kamu eliyle büyütülen bütçe açıklarının bir tezahürüdür (Keskin vd., 2008, s. 17-20). 1994 krizi ile çöken piyasa 1995 yılı itibari ile hızlı bir toparlanma periyoduna girmiştir. Bu toparlanma ve büyüme periyodu bankacılık sektörü için bir fırsat oluşturmuş ve büyüyen piyasada, gelişen teknoloji ve özellikle 1996 yılı itibariyle çeşitlenen finansal enstrümanlar eşliğinde bankacılık sektörü hızlı bir atılım yaşamıştır. 1997 yılında ise kararlılıkla sürdürülen hazine programı sonrasında, IMF ile yapılan müzakereler sonucunda, 1998 yılında IMF ile "İzleme Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşmanın pek çok yaptırımını bulunmakla birlikte özellikle bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir (Keskin vd., 2008, s. 14-20). 1999 yılında bankacılık alanında denetleyici ve düzenleyici ve destekleyici mekanizmalar olarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) ile Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) hayata geçirilmiştir. 2000 yılında yaşanan döviz kuru ve faiz dalgalanmaları sebebiyle bankacılık alanında

sarsıntı yaşanmış ve sonuç olarak birçok banka TMSF'ye devrolmuştur. 2001 yılına gelindiğinde ise finansal kriz derinleşmiş ve etkileri reel sektöre de bulaşmıştır (Keskin vd., 2008, s. 14-20)

1.2.7. Türkiye Cumhuriyeti Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanma Dönemi (2000-2010)

2000-2010 yılları arasındaki bu dönemin temelini; yaşanan krizler ve krizler sonrası değişen yönetsel stratejiler oluşturmaktadır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılanma Dönemi'ne giden yolda parke taşlarını oluşturan krizlere kısaca değinilmesi ve krizlerin ülke ekonomisiyle bankacılık sektörüne olan yansımaların açıklanması faydalı olacaktır.

Toparlanma yolunda kendisine bir yön vermeye ve istikrar sağlamaya çalışan Türkiye Ekonomisi sırasıyla; Türkiye Ekonomi Krizi, Asya Mali Krizi, Rusya Ekonomi Krizi ve Marmara depreminden olumsuz etkilenmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümünde ayrıntılı olarak incelenecek bu badirelerin ekonomiye olan olumsuz yansımalarıyla başlayan 2000-2010 yılları periyodu mevcut yaraların sarılamadan 2000 ve 2001 krizleriyle karşılaşılan ve yeniden yapılanarak çıkış aranan bir dönem olmuştur.

2000 ve 2010 yılları arasındaki on yıllık zaman diliminde üç ayrı ve önemli kriz yaşanmıştır. Bunlar; Kasım 2000 tarihli Türkiye Finansal Krizi, Nisan 2001 tarihli Türkiye Ekonomi Krizi ve de global arenada meydana gelen 2008 Mortgage Krizidir. Türkiye Cumhuriyeti devleti ilk iki kriz etkisiyle, krizler akabinde, aldığı önlem ve tedbirlerle yeniden yapılanmış ve özellikle ekonomide lokomotif olan bankacılık sektörünü güçlendirerek 2008 yılında meydana gelen ve pek çok ülkede önemli ekonomik deformasyonlar oluşturan Mortgage Krizinden nispeten az hasarla kurtulmuştur.

1.2.8. Pandemi Öncesinde Türkiye Cumhuriyeti Bankacılık Sektörü (2010-2020)

Tüm dünyayı etkileyen Mortgage krizi sonrasında krize ait olumsuz etkilerin hafifletilmesi amacıyla uygulanan iyileştirici; para, vergi, maliye politikaları ve de KGF (Kredi Garanti Fonu) destekleri ile Türkiye ekonomisi canlanmaya başlamıştır

(Karagöl, 2017, s. 51-54). Bu canlanmayla kriz etkilerini silmeye başlayan Türkiye ekonomisinde, lokomotif görevi gören, bankacılık sektörünün yanında hızla kredi pazarından aldığı payı arttıran kredi kurumları olarak; faktöring, finansal kiralama ve finansman şirketleri dikkat çekmektedir. Söz konusu şirketlerin 2008-2020 yılları arasındaki büyüme oranlarına bakıldığında finansal kiralama şirketlerinde 50%'nin üzerinde, faktöring şirketlerinde 100%'ün üzerinde ve finansman şirketlerinde 100% düzeyinde büyüme görülmektedir (Keskin vd., 2023, s. 53-55). Banka dışı kredi kurumlarındaki bu büyüme; bankaların öğrenen organizasyonlar olarak 2000-2001 ve 2008 krizlerinden çıkardıkları dersler itibariyle çeşitli kaynakları bilanço dışı bırakmaları ve/veya bütün içerisindeki payını azaltmaları olarak nitelendirilebilir. Benzer nitelikte, kredi kurumları için tamamlayıcı nitelikte hizmet veren, varlık yönetim şirketlerinin de 2008-2020 yılları arasında aktif büyüklüklerini 80% düzeyinde arttırmışlardır (Keskin vd., 2023, s. 54-58). Bu dönem özellikle banka dışı kredi kuruluşlarının büyüdüğü bir dönem olmakla birlikte ekonomik büyümenin, banka ve banka dışı kredi kurumlarca, kredilerin büyütülmesi vasıtasıyla sağlandığı belirtilebilir. Kredilerin bu derece önem kazandığı ekonomide ana kreditör olan bankalara ait gelişmelerin kronolojik olarak sıralanması önem arz etmektedir.

Bankaların ekonomide majör konuma gelmesi durumunun beraberinde getirdiği riskleri sınırlandırmak amacıyla; 2011 yılında Risk Merkezi Türkiye Bankalar Birliğine devredilmiş ve 2013 yılı itibari ile faaliyetlerine başlamıştır (TBB Risk Merkezi, 2024). Bankalara yönelik yapılan önemli bir regülasyon olarak “Finansal Tüketicilerden Alınacak Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” göze çarpmaktadır (T.C. Resmi Gazete, 2014). Bahse konu gelişmelerle birlikte Türk Bankacılığını etkileyen bir diğer önemli gelişme de bankalara yapılan sermaye yatırımlarıdır. 2014 yılı itibariyle Avrupa bankalarının Türk Bankacılığına olan yatırım niteliğindeki sermaye paylarını azaltmıştır. Fakat bu durum bir diğer yatırımcı olarak Körfez sermayeli bankaları Türkiye'ye çekmiştir (Keskin vd., 2023, s. 51-54). Bu bağlamda, dönem içerisinde, Türk Bankacılığına yapılan sermaye yatırım orijininin değiştiğini ifade etmek doğru olacaktır. Eş zamanlı olarak, 2014 yılı itibari ile, bankacılık sektörü; finansal aracı olma pozisyonunu güçlendirmiş ve bu güçle ekonomiyi desteklemiştir. 2018 yılında ise “Finansal Yeniden Yapılandırma Çerçeve Anlaşması” hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu çerçeve anlaşması ile

sorunlu krediler yeniden yapılandırılarak kredilere seyyaliyet ve kredi borçlularına çeşitli ödeme avantajları ve de iyileştirilmiş koşullar sağlanmıştır (T.C. Resmi Gazete, 2018). Bu bağlamda ticari kredi portföyü daha sağlıklı hale getirilerek ekonomiye ve ekonominin lokomotifleri olan bankacılık sektörüne yönelik yeni bir düzenleme daha hayata geçirilmiştir. Aynı zamanda 2018 yılında başlayan bu regülasyonlar ile sırasıyla; ücret ve komisyonlar, kredi politikaları, kredi ve mevduata ait düzenlemeler, menkul kıymetlere ait düzenlemeler olarak bankacılığın pek çok alanına etki edilmektedir. Bununla birlikte bu dönemde teknolojik gelişmeler hızla bankacılığa adapte edilmeye ve bankacılığı yönlendirmeye başlamıştır. Gelişen dijital bankacılık ile bankacılık faaliyetleri şube dışına taşarak alternatif kanalların kullanım etkinliği artmıştır. Aynı süreçte sohbet robotlarının da yardımıyla bankacılık faaliyetleri 24 saatlik kesintisiz bir hizmet halini almıştır. Antropomorfizm temelli olan sohbet robotları 7/24 hizmet olanağı, aktif müşteri etkileşimi, veri toplama ve maliyet etkinliği sağlamaktadır.

1.3 Bankacılık Sektörünün İşlevleri ve Ekonomiye Etkileri

Güven esasına dayalı, kıymetli değerler için saklama hizmeti sağlayan yapılar olarak doğan bankacılık sektörü zaman içerisindeki gelişim ve değişim serüveniyle günümüz finansal sisteminin temel taşlarından biri haline gelmiştir. Günümüzde bankacılık için çeşitli tanımlar bulunmakla birlikte, 5411 sayılı kanunda belirtildiği üzere, “Banka; banka adı altında Türkiye’de kurulan kuruluşlar ile yurtdışında kurulu bankaların Türkiye’deki şubelerini ifade etmektedir.” şeklindeki ifade asıl olarak temel bir tanımdır (T.C. Resmi Gazete, 2005). Bu kısa ve kısmen belirsiz olarak addedilebilecek tanımlamanın nedeni bankacılık sisteminin finansal sistem ile olan girift ve bütünleşik yapısı ve de kanun koyucu tarafından kesin çizgilerle belirlenen işlevleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle bankacılık sektörünün önce türlerine, sonrasında ise sırasıyla faaliyet konularına kısaca değinilerek asıl kritik nokta olan işlevleri açıklanacaktır.

Bankalar; merkez bankaları, katılım bankaları, yatırım bankaları, kalkınma bankaları ve mevduat bankaları olarak beş farklı türde faaliyet gösterirler. Bankaların faaliyet konuları ise; mevduat işlemleri, fonlarının işlemleri, nakdi ve gayrinakdi kredi işlemleri, fon transfer işlemleri, her türlü ödeme ve tahsilat işlemleri, çek ve kambiyo

işlemleri, saklama hizmetleri, sözleşme ve finansal araçlar için alım-satım ve aracılık işlemleri, sermaye piyasası araçlarının ihraç ve halka arz işlemleri, garanti ve üstlenilen sair yükümlülük hizmetleri, yatırım danışmanlığı, portföy yönetimi, piyasa yapıcılığı işlemleri, faktöring ve forfaiting işlemleri, bankalararası piyasa işlemleri, finansal kiralama işlemleri, sigorta ve bireysel emeklilik aracılık işlemleri ve de sair hizmetlerdir (T.C. Resmi Gazete, 2005).

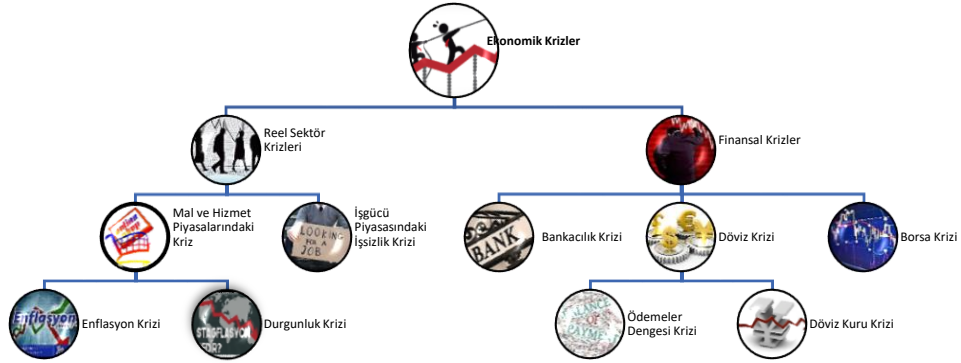
Bankaları, ekonomi için, asıl önemli kılan bankaların işlevleridir. Bankaların işlevlerini sıralanmak gerekirse; ilk değinilmesi gereken, devlet yönetiminin belirlediği para politikaları doğrultusunda ekonominin sağlıklı işlemesi için para tedavülünün sağlanmasıdır ki bu tedavül vasıtasıyla ekonomi politikalarının uygulanması hususunda aracılık görevini üstlenirler. Aynı zamanda 5549 sayılı kanun hükmü gereğince “suç gelirlerinin aklanması ve terörün finansmanı ile mücadelede” önemli sorumluluklar üstlenirler (T.C. Resmi Gazete, 2006). Bir diğer işlevleri; kredi kartları, para transferleri, ödeme sistemleri ve vergi tahsilatlarıyla ödeme sistemlerinin yürütülmesi olan bankalar bunların yanı sıra tasarruf sahiplerinden topladıkları kaynakları etkin şekilde yönetir, bu kaynaklarla kredi plasmanını sağlar ve tüm bunları risk yönetimi nosyonu doğrultusunda gerçekleştirirler. Menkul Kıymet Piyasasının önemli aktörü olarak aracılık ve piyasa yapıcılığı rollerini üstlenirler. Yurtdışı işlemlerinde aracılık ve garantörlük sorumluluğunu üstlenirler. Bununla birlikte yurtdışından sağladıkları fonları kaynak olarak yurt içi yerleşiklere ve de kamuya kullanırlar. Yapılan yatırımlara kaynak sağlayan bankalar sağlıklı ekonomik büyümeyi destekler ve bu doğrultuda istihdama katkı sağlar ve de refah artışını desteklerler. Ayrıca, tüm dünyada ortak sorumluluk olarak üstlenilen çevre ve iklim kanunları uyarınca faaliyet gösterir ve gereğince sosyal sorumluluk payı üstlenirler. Tüm bu işlevleri yerine getirirken de hem finansal istikrarın sağlanması hem de ekonomik büyümenin sürdürülmesinde etkin rol oynarlar (TBB, 2024). Bankacılığı ve bankacılık sektörünün ekonomi içerisindeki faaliyetlerini betimleyen bankacılığın işlevlerine değinildiğinde asıl olarak bankacılığın ekonomiye etkileri de görülmüş olacaktır. Bu bağlamda bankacılığın ekonomiye olan etkilerinin, bankacılığa atfedilen işlevler olduğunu vurgulamak yerinde olacaktır.

1.4. Ekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kriz kavramı; yaşamın her evresinde ve de her bilim dalında meydana gelebilen, ani ve kaotik bir şekilde ortaya çıkan güç bir dönemi, buhranı tanımlar niteliktedir. İktisat bilimi dâhilinde kriz kavramının varlığına dair belgeler 1929 Dünya Ekonomik Buhranı sonrasında oluşmaya başlamıştır. Bu bağlamda ekonomik kriz; işleyen bir ekonomi içerisinde beklenmedik bir anda ve aniden ortaya çıkan, olumsuz etkileriyle ciddi sorunlara neden olan durumlardır (Şen ve Aktan, 2001, s. 1225-1230). Ayrıca ekonomik krizler; herhangi bir mal, hizmet ve üretim faktörü veya finans ve döviz piyasalarında fiyat ve miktarlarda kabul edilebilir bir değişim sınırının ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanırlar (Kibritçioğlu, 2001, s. 174-182).

Temel makroekonomik krizlerin sınıflandırılmasında, ekonomik kriz, ilk etapta reel sektör krizleri ve finansal krizler olarak iki alt başlığa ayrılır. Devamında ise hem reel sektör krizleri hem de finansal krizler kendi içlerinde alt başlıklar içermektedirler.

Bu durum Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Temel makroekonomik krizlerin sınıflandırılması

Kaynak: (Kibritçioğlu, 2023)

1.4.1. Reel Sektör Krizi

Reel Sektör krizleri; işgücü piyasaları ile mal ve hizmet piyasalarındaki istihdam ve üretim miktarlarında, beklenmedik bir anda ve aniden ortaya çıkan,

olumsuz etkileriyle ciddi daralmalar meydana getiren durumlardır (Dalyancı ve Oktar, 2010, s. 1-22). Bir bütün olarak bakıldığında reel sektör krizini oluşturan etkenler kendi aralarında bölümlendirildiğinde, İşgücü Piyasasındaki İşsizlik Krizi ve de Mal ve Hizmet Piyasalarındaki Kriz olarak ikiye ayrılır. Bununla birlikte, Mal ve Hizmet Piyasalarındaki Krizde kendi içerisinde Enflasyon Krizi ve Durgunluk (Stagflasyon) Krizi olarak bölümlendirilmektedir.

1.4.2. Finansal Kriz

Finansal kriz; temel işlevi reel sektör faaliyetlerinin finanse edilmesi olan, finans sektöründe, beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve etkileriyle sektörün işleyişini olumsuz etkileyen kaotik durumlardır (Dalyancı ve Oktar, 2010, s. 1-22).

Finansal Kriz kavramı çalışma içerisinde, ortaya çıkış nedenine göre farklılaştıkları, tüm türleri ile incelenecektir. Bunlar sırasıyla; Bankacılık, Para (Döviz) Krizi ve son olarak Borsa Krizleridir. İktisadi sistem içerisinde bankacılık, döviz kuru/ödemeler dengesi ve borsa alanlarında meydana gelen; beklenmedik bir anda ve aniden ortaya çıkan, olumsuz etkileriyle ciddi sorunlara neden olan durumlardır (Kibritçioğlu, 2001, s. 174-182).

1998 yılında Finansal krizlere yönelik IMF tarafından yapılan bir araştırmada finansal krizlere neden olan sorunlar; sürdürülebilir olmayan makro ekonomik politikalar, finansal yapı zayıflıkları, global finansal şartlar, hatalı döviz kuru yönetimi ve politik istikrarsızlık olarak belirlenmiştir (Altıntaş, 2004, s. 39-61). Yukarıda sayılanlar içerisinde; özellikle kredi talep artışına ve emtia fiyatlarında yükselişe neden olan genişlemeci para ve maliye politikalarından kaynaklanan makroekonomik istikrarsızlık, bankacılık sektörünün sorunlar yaşamasında en önemli faktörlerdir. Dünya genelinde faiz oranlarının ve dış ticaret hadlerinin aşırı dalgalanması benzeri dışsal konjonktürdeki değişimler, gelişmekte olan ekonomilerde finansal krizlerin oluşmasında etkili olmaktadır (Seyidoğlu, 2003, s. 141-156). Özellikle 90'lı yıllar itibariyle globalleşen ve birbirlerine entegre olan dünya ekonomilerinde büyük yatırımcıların yüksek gelir elde etme hedefiyle kısa vadeli sermaye hareketlerini hızlandırmaları durumu finansal krizlerin görülme sıklığında artış meydana getirmiştir. Sıklık artışından söz edilen finansal kriz olgusunun belirtilerine değinilmesi de kaçınılmaz olacaktır. Bu belirtiler; belirsizlik/güvensizlik ortamı, borsalardaki çöküş hareketleri, bankacılık sektöründeki sorunlar, faiz oranlarındaki

dalgalanmalar olarak sıralanabilirler (Mishkin ve Schmidt-Hebbel, 2001, s. 27-32). Bununla birlikte ekonomide görülebilen enflasyon ve devalüasyon hallerinin de finansal kriz belirtisi olarak kabulü mümkündür (Detragiache ve Demirgüç-Kunt, 1998, s. 81-109). Ayrıca her finansal krizin aynı zamanda bir ekonomik kriz olduğu veya başka bir deyişle ekonomik kriz kavramının finansal krizi kapsadığını söylemenin kavramsal açıklama açısından yararlı olacağı düşünülmektedir. Finansal krizlere üç ayrı başlık altında değinilecektir. Bunlar; Para (Döviz) Krizi, Bankacılık Krizi ve Borsa Krizi'dir.

1.4.2.1. Para (Döviz) Krizi

Genel kriz kavramının ana hatlarını oluşturan; ani ve kaotik bir şekilde ortaya çıkma, güç bir döneme işaret etme durumlarının oluşumunu para kavramı ile ilişkilendiren bir kriz oluşum sürecidir (Danışoğlu, 2007, s. 1-11). Parasal krizlerin oluşumuna bakıldığında ise; döviz krizi, bankacılık krizi ve dış borç krizi gibi farklı etmenler kaynaklı oluştukları izlenebilmektedir (Şişman, 2006, s. 16). Birer gösterge olarak paranın değer kaybı ve döviz rezervlerinin azalması durumlarının belirli bir eşik değeri geçmesi durumlarında; parasal kriz olarak isimlendirilebilecekleri ifade edilmektedir (Abdioğlu ve Abdioğlu, 2012, s. 101-114).

Parasal krizlerin anlaşılabilmesi ve önlenebilmesi için öngörü mekanizmasının geliştirilebilmesi üzere çeşitli yaklaşımlar sergilenmiştir. Fakat zaman içinde gerçekleşen parasal krizlerde rol oynayan etkenlerin farklılaşması üzere 1970'lerden 1998 yılına kadar üç farklı parasal kriz modeli ortaya çıkmıştır. Bunlar; Birinci Nesil Parasal Kriz Modelleri, İkinci Nesil Parasal Kriz Modelleri ve Üçüncü Nesil Parasal Kriz Modelleri olmak üzere üçe ayrılmış olup çalışma kapsamında detaylandırılmayacaklardır.

1.4.2.2. Bankacılık Krizi

Genel kriz kavramının ana hatlarını oluşturan; ani ve kaotik bir şekilde ortaya çıkma, güç bir döneme işaret etme durumlarının oluşumunun bankacılık ve bankanın işlevselliği ile ilişkilendirilmesi sonucu tanımlanabilecek bir kriz oluşum sürecidir (Kılıç, 2020, s. 1-31). Söz konusu kriz sürecinin sonucu; bankaların öz kaynaklarının tamamının veya bir bölümünün kaybına neden olabilmektedir. Bu durumda; bankacılık krizleri, bankaların sermayelerinin tamamının veya büyük bir kısmının

kaybedilmesi olarak tanımlanabileceği gibi; bankaların devlet eliyle kamulaştırılması, bankalardan önemli ölçüde mevduat çıkışının yaşanması, bankaların birleşmeye veya kapanmaya zorlanması gibi durumları beraberinde getiren ve ekonomide ani bir şekilde büyük ölçekli finansal sorunlar yaratabilen durumlar da bankacılık krizi tanımı içerisinde bulunmaktadır (Hoggarth vd., 2001, s. 1-34).

Literatür incelendiğinde, bankacılık krizlerinin teorik olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Burada bahsedilen görüşlerden ilki, bankacılık krizlerinin rastlantısal olarak meydana geldiği ve reel ekonomi etkenlerinden kaynaklanmadığı şeklindedir. İkinci görüş ise, birinci görüşün tersine, bankacılık krizlerinin reel piyasa etkenleri ile ilişkili olduğu ve risk algısında meydana gelecek değişimlerden kaynaklanabileceği şeklindedir. Rassal meydana geliş olarak ifade edilebilecek ilk görüşün kaynağında beklenti olgusu konumlandırılmaktadır. Burada banka mudilerinin olumsuz bir beklenti ile bankadaki fonlarını nakit olarak çekme talebinin oluşması durumunun yaygınlaşması sonucunda mevduata yönelik spekülatif olarak tanımlanabilecek bir saldırının oluşması ile banka talepleri karşılayamaz duruma gelecek ve olay krizle son bulacaktır. Bu görüşün teorik çerçevesini; bankaların likit olmayan varlıkları ile likit yükümlülüklerinden oluşan dengesinin, mudilerin beklentileri kaynaklı oluşan paniklerle, nasıl bozulup, nelere sebep olabileceği durumları oluşturmaktadır (Dybvig ve Diamond, 2023, s. 3).

Reel sektör krizleri ve/veya ülke ekonomisindeki olumsuz koşullar, banka bilançolarının hem aktiflerine hem de pasiflerine olumsuz etki ederler. Böyle bir ortamda mevduat sahiplerinin durumu olumsuz bir sinyal olarak algılayıp bankalara, mevduatlarını çekmek üzere, başvurmaları söz konusu olabilmekte ve bu durum bir bankacılık krizine dönüşebilmektedir. Bu ve bununla birlikte bankacılık krizlerini tetikleyen en belirgin faktörler; makroekonomik istikrarsızlık, finansal liberalizasyon, döviz kuru rejimleri, bankacılık sektör uygulamaları ve denetimi, mevduat sigortası uygulamaları olarak sıralanabilirler.

Makro istikrarsızlıkla birlikte yüksek reel faiz oranları, enflasyon ve düşük GSYİH, bankacılık sektörünü zayıflatacak ve de kırılganlığını arttıracaktır. Yanı sıra dışsal faktörlerden kaynaklı olarak; ticaret hadlerinde aşırı dalgalanma, global faiz oranlarının volalitesi, özel sermaye hareketliliğindeki ani ve hızlı değişimler ve de döviz kuru dalgalanmalar oluşabilmektedir. Söz konusu faktörlerdeki değişimler,

bankaların fon maliyetlerini ve güvenilirliğini etkilemekle birlikte, kur ve vade uyumsuzluğunun şiddetini artırmaktadır. Literatürde, bankacılık krizlerine zemin hazırlayan faktörler arasında sayılan finansal liberalizasyonun, çeşitli kaynaklarda, bir tür öncü gösterge olarak kabul edildiği de görülmektedir. Finansal liberalizasyonun meydana gelmesi akabinde risk yönetimi ve sermaye yeterliliği kriterlerini sağlayamayan bankaların risklere karşı daha savunmasız kaldıkları ve korunmalarının güçleştiği görülmektedir. Söz konusu ortamların varlığında banka bilançolarının aktif ve pasiflerinde, yeni ve alışık olunmayan risklerin özellikle bu dönemde görülmesi, bankaların finansal kırılganlıklarını artırabilmektedir. Ayrıca yetersiz gözetim ve denetim, bankaların risk pozisyonlarını arttıracığından ahlaki tehlike arz eden sorunları da başlatabilmektedir. Söz konusu sorunların bertaraf edilebilmesi adına mevduata açık güvence verilmesi önerilmektedir. Ancak diğer yandan açık mevduat sigortasının varlığı, bankaların risk iştahını arttıracığı için bilinçli olarak riskli varlıklara yatırım yapılması gibi ahlaki tehlike sorununa neden olacaktır. Bankacılık krizleri sonuç olarak, finansal maliyetler ve üretim kayıplarına neden olmaktadır. Finansal maliyetler, yükümlülüklerini yerine getirmeyen bankalara yönelik likidite desteğini, kamu güvencesi içeren garantileri ve bankanın alacaklılarına sağlanan ekonomik destekleri kapsamaktadır. Finansal maliyetler, yatırıma dönüştürülebilir kaynakların yanlış kullanımına ve kur sisteminin çökmesine neden olurken, vergi mükelleflerinden mevduat sahiplerine doğru kaynak transferine yol açmaktadır (Altıntaş, 2004, s. 39-61).

1.4.2.3.Borsa Krizi

Genel kriz kavramının ana hatlarını oluşturan; ani ve kaotik bir şekilde ortaya çıkma, güç bir döneme işaret etme durumlarının oluşumunu borsa ve hisse senetleri kavramları ile ilişkilendiren bir kriz oluşum sürecidir (Tekin, 2016, s. 181-205).

Borsa krizleri, menkul kıymetler piyasalarının ulusal ya da uluslararası etkenler karşısında sergilediği oynaklık ve aşırı değer kaybı olarak kısaca özetlenebilir. Borsa krizlerini meydana getiren temel etkenlere değinmek gerekirse; siyasi krizler ve belirsizlik ortamları, sermaye hareketleri, borsaya kote olmuş şirketlerin bilançolarında meydana gelen olumsuzluklar, ülkenin makroekonomik yapısında olan bozulmalar, fiyat balonları ve de emtia fiyatlarındaki dalgalanmalar olarak sıralanabilirler (Demirel, 2009, s. 2).

1.5. Türk Bankacılık Sistemini Etkileyen Ekonomik Krizler

1923 Yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti ilk olarak 1929 yılında bir krizle karşı karşıya gelmiştir. Bununla birlikte, gerek 1929 yılında yaşanan ve “Büyük Buhran” olarak bilinen kriz gerekse devamında dünya üzerinde meydana gelen pek çok kriz çalışma kapsamında incelenmeyecektir. Bunun nedeni Türkiye Cumhuriyeti’nin dışa açık bir ekonomi modeline geçişinin ve de bankacılık sisteminin yapılanma sürecinin 1989 yılına kadar sürmesidir. Bu bağlamda, çalışmanın bu bölümünde 1989 yılı sonrası krizlere neden-sonuç ilişkisi ekseninde değinilecektir.

1.5.1. Türkiye Ekonomi Krizi (1994)

Tüm dünyayı etkileyen soğuk savaş döneminin 90’lı yıllarda sona ermesiyle birlikte piyasa ekonomisine geçilmesi dünya ekonomisinde canlanmayı da beraberinde getirmiştir. Dünya ekonomisinde meydana gelen bu değişim hareketleri yanı sıra Türkiye’nin, dönemler itibariyle kronik hale gelmiş ödemeler dengesi sorunu, enflasyonist ortam, sabit kur rejiminin beraberinde gelen olumsuzluklar ile birlikte ülkede kriz belirtileri görülmeye başlanmıştır. Yüksek faiz ortamında sermaye hareketlerinin hedef ülkelerinden biri haline gelen Türkiye’de dönemin ekonomi politikasının değiştirilerek faizlerin düşürülmeye çalışılması durumu ülkedeki yabancı sermayenin hızlı çıkışı ve buna bağlı döviz pozisyonlarında negatife dönüşü ile birlikte devalüasyon meydana getirmiştir. Yaşanan sürecin sonunda, Türk Lirası (TL) yüzde yetmiş düzeyinde devalüe edilmiş ve de gecelik faizler yüzde yedi yüz düzeyine yükselmiştir. Kriz sürecini sonlandırabilmek içinse; kamu harcamalarının kısılması, çeşitli ürünlerde vergi artırımı, bankalara mevduat güvencesi verilmesi, ihracatın desteklenmesi, çeşitli kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirme yoluyla satışı gibi tedbirler içeren istikrar programı uygulanmıştır (Kayadelen, 2012, s. 71-72). Özetle 1994 krizi, özellikle sermaye ve döviz piyasalarını etkileyen bir kriz olmakla birlikte kaynağı; kamu kesimi finansal açıkları ve bu açıkların finansmanında kullanılan yöntemlerdir. 1994 yılında meydana gelen bu kriz, Türk Lirasının devalüe edilmesiyle dış borç üzerinde artış etkisi yaratmıştır. Kriz sonucu uygulanmaya başlanan mevduat güvencesi sisteminin, bankaların risk algısında dejenerasyon oluşturması durumu neticesinde 1994’den 2001’e giden süreçte ekonomide fay hatları meydana gelmiştir.

1.5.2. Asya Mali Krizi (1997)

Asya ülkeleri, kriz yılı öncesinde, yüksek faiz oranı sayesinde küresel sermayeyi üzerlerine çekmişlerdir. 1980-1990 yılları arasında bölge ülkelerinden Tayland, Malezya, Endonezya, Filipinler, Singapur ve Güney Kore’de yabancı sermaye girişiyle varlık fiyatlarında balonlar oluştuğu görülmüştür (Coşkun ve Balatan, 2009, s. 8-18). 1990 yılı ortasında küresel ekonomilerde görülen olumsuz sinyaller yüksek faize yatırım yapan yabancı sermayeyi ürkütmüş ve bunun ilk etkisi olarak 1997 yılında Tayland’da başlayan döviz kuru atakları ve beraberinde gelen devalüasyonla kriz meydana gelmiştir. Söz konusu krizin yaklaşık üç ay içerisinde Hong-Kong ve Tayvan’a sıçraması akabinde Japonya ve Güney Kore’de krizden paylarını almışlardır. Krizin hızlı ve aynı bölgede yayılması durumu tamamen yabancı sermaye hareketinin bir sonucudur. Özetle 1997 krizi, özellikle sermaye hareketlerinden kaynaklı olan ve kendi kendini besleyen bir panik krizidir. Bu kriz sonucunda, küresel sermayenin kendi ürkek yapısını pekiştirmesi, çıkış hareketleri ve izlediği süreç açısından küresel sermayenin deneyim kazanmasına olanak sağlamıştır. Diğer yandan uzak doğu sermayeli şirketlerin Türkiye’de olan yatırımlarının ülkemizi terk etmesi Türkiye ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır.

1.5.3. Rusya Ekonomik Krizi (1998)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte doğal kaynakları azalan ve yönetim sistemi değişen Rusya ekonomik olarak da bir değişim sürecine girmiştir. Küresel ekonomiyle uyumlaşma süreci olarak adlandırılabilen bu süreçte Rusya IMF ile dayanışarak hızlı bir liberalleşme süreci geçirmiştir. Liberalleşme sürecinin ülkenin ekonomik dokusuna tam nüfuz edemeden tamamlanması durumu ileride doğabilecek sorunlara uygun bir zemin hazırlamıştır. Özel sektör yapılanmasına izin verilmesi, ülkenin yabancı yatırımlara açık hale getirilmesiyle birlikte enflasyonist ortamdaki Rusya piyasası yabancı sermaye yatırımı için hedef hale gelmiştir. Bu durumda ülkeye giren döviz ise yerel paranın aşırı değerlenmesine neden olmuştur. Gerek yerel para biriminin aşırı değerlenmesi gerekse Rusya’nın ihracatında önemli bir pazar olan Asya Ülkelerinin 1997 krizi nedeni ile ekonomik çöküşte olması durumları ithalat kaynaklı gelirlerde yaklaşık on milyar dolarlık gerilemeye neden olmuştur (Küçükaksoy, 2006, s. 170-174). Kısa vadeli borç yükümlülükleri bulunan Rusya için ihracatında meydana gelen bu gerileme

ülkeyi ilave borçlanma durumunda bırakmıştır. Artan borç yükü, kısa vadeli ödeme yükümlülüklerindeki aksamalarla birlikte azalan döviz gelirleri ülkedeki yabancı sermayeyi endişelendirerek bir çıkış hareketi başlatmıştır.

Rusya'nın moratoryum ilan ederek borçlarını geçici olarak ödeyemeyeceğini ilan etmesi ile kriz patlak vermiştir. Özetle 1998 krizi, 15 ülkeden oluşan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması sonucu tek kalan ve komünizmden liberalizme geçiş süreci yaşayan Rusya'nın kısa vadeli borçlanmasının neden olduğu yüksek riskli ortamda oluşan ihracat gerilemesi ve yabancı sermaye çıkışı ile yaşanan bir finans (ödemeler dengesi) krizidir. Kriz sonucunda Türkiye ile hem ithalat hem de ihracat ilişkisi bulunan Rusya'nın ödeme gücünü kaybetmesi, Türkiye ekonomisine olumsuz yansımıştır.

1.5.4. Marmara Depremi (1999)

Marmara depreminin Türkiye ekonomisi üzerindeki tahribat düzeyinin yüksek olması durumu asıl olarak depremin meydana geldiği/etkilediği lokasyonun vasfıyla alakalıdır. Ülkemizi öncelikle manevi ve sonrasında maddi olarak yaralayan bu doğal afetin toplam maliyeti 5,570 milyar dolardır. (Aktürk ve Albeni, 2002, s. 4-15). Depremi neden olduğu giderlerin finansmanında kullanılmak üzere alınan yerli ve yabancı kaynaklı yardımlar, deprem nedenli vergi ve bedelli askerlik gibi fonlar yanı sıra ülke borcunu arttıran krediler de bulunmaktadır. Özetle 1999 depremi neden olduğu mali yük ve dış borç artışı neticesinde, bir ekonomik buhran yaratmış, ülke ekonomisini olumsuz etkilemiştir.

1.5.5. Türkiye Finansal Krizi (2000)

2000 yılında meydana gelen Türkiye Finansal Krizinin ortaya çıkması için neredeyse tüm reel etkenler hazırken; kriz kendini meydana çıkarmada bir tetikleyiciye ihtiyaç duymuştur. 2000 Türkiye Finansal krizinde, bu tetikleyici, yatırımcı nezdinde oluşan güven kaybıdır.

9 Aralık 1999 tarihinde IMF ile imzalanan Stand-by anlaşmasının odağında nominal kur hedeflemesi bulunmaktadır. Yüksek enflasyon ortamındaki reel faizlerin global yatırımcıları cezbetmesi ile birlikte Stand-by anlaşmasının içerdiği kur çıpası varlığının oluşturduğu güvenle yabancı sermaye sıcak para olarak Türkiye Ekonomisine girmiştir. Kısa vadeli bir yükümlülük olarak değerlendirilmesi gereken

bu sıcak paranın varlığında ise Türkiye Ekonomisi kontrolsüz büyüme trendine girmiştir. Büyüme trendinde olan ve likiditenin bol olduğu ekonomik ortamda, bankalar, kredi hacimlerini büyütmek istemişlerdir. Aynı zamanda kaynak sağlamak için döviz bazlı yaptıkları borçlanmanın etkisiyle açık döviz pozisyonu alma konusunda da tedbirsiz bir tutum sergilemişlerdir. Bununla birlikte, likidite ve değerli yerel para biriminin varlığı ihracatı azaltıcı ve ithalatı arttırıcı tesir meydana getirerek cari açığı arttırmıştır. Söz konusu ortamda; enflasyonun beklenen düşüş trendini yakalayamaması, yerel para biriminin olması gerekenden çok daha değerli halde olması, cari işlemler açığının yükselmesi, bankacılık sektörünün kırılgan yapıda olması ile birlikte beklenti devalüasyon oluşması şeklindedir (Ardıç, 2004, s. 159-186). Fakat uygulanmakta olan kontrollü kur politikası beklenen devalüasyonun yapılmasına müsaade etmemektedir. İşte tam da bu ortamda krizi ateşleyen ilk tetikleyici olarak yabancı sermaye risk endişesi ile sıcak parayı Türkiye’den çıkarmaya başlamıştır. Bu çıkışta Goldman-Sachs’ın gelişmekte olan ülkelerde cari açıkların sürdürülebilir olup olmadığını belirlemeye yönelik çalışmasında Cari açık / GSYİH oranının olması gerekenden yaklaşık 2,5 kat fazla çıkmasının tetikleyici olduğu belirtilmektedir (Uygur, 2014, s. 40-54). Bununla birlikte, Türkiye bankacılık sektöründeki güveni sarsan ve güvensizlik ortamını başlatan olay ise 2000 yılının eylül ayında meydana gelmiştir. Bayındırbank’ın Romanya’daki iştiraki iflas sürecine girmiş, bu süreç başlar başlamaz banka kaynaklı paraları bavullarla Romanya dışına çıkarmak isteyen bir kişi gözaltına alınmıştır. Söz konusu olay mudilerin paralarını bankadan çekmek için bankaya hücum etmelerine yol açmıştır. Bu durumda güveni sağlamak için gözler her ne kadar Bayındırbank’a çevrilse de kurumun Romanya’daki iştirakine destek olma ve kaynak temin etme noktasında yol alamaması Türk Bankacılık sektörüne olan güveni sarsmıştır. Ulusal ve uluslararası arenada oluşan bu güven kaybına rağmen sermaye çekmek için arttırılan faiz oranlarında karşılık bulamayınca döviz talebi artmış ve yabancı sermaye Türkiye’yi hızla terk etmeye başlamıştır. Döviz rezervlerinde azaltıcı etki yaratan bu durum ve yatırımcıların da elindeki varlıkları satarak dövize yönelmeleri durumu piyasalardaki Türk Lirası sıkışıklığını arttırmış ve reel faizlerin yükselmesine sebep olmuştur (BDDK, 2010, s. 37-54). 2000 yılı Kasım ayı itibariyle likidite açığı bulunan özel bankalar ile kamu bankalarının sorunları, piyasada var olan spekülasyonları zirve noktasına

yönlendirmiştir. Finansal sektörün üst yönetiminde bulunan bazı kişiler için dillendirilen söylentiler gerilimi iyice arttırmıştır. Bununla birlikte tüm bu güvensizlik ortamında IMF programının sürdürülebilirliği konusunda da tereddütler oluşmaya başlamıştır. Özetle 2000 krizi, sürdürülemeyen politikalar kaynaklı bir döviz, likidite ve bankacılık krizidir. Bahse konu, 2000 yılında meydana gelen, krizin önemli bir etkisi de 2001 yılında meydana gelen Türkiye Ekonomi krizi için bir tetikleyici olması durumudur.

1.5.6. Türkiye Ekonomi Krizi (2001)

Kara Çarşamba olarak bilinen ve siyasi arenada gerçekleşen bir krizmiş gibi hafızalara işleyen 2001 Türkiye Ekonomi krizi, hemen öncesinde gerçekleşen, Türkiye Finansal Krizinin tetiklediği bir ekonomi krizidir. 2000 yılında yaşadığı krizin etkilerini gidermeye çalışan ülke ekonomisi bir yandan da kronik cari açık ve enflasyon sorunsalına çare aramaktadır. Bu noktada küresel piyasadan gelecek sermaye hareketlerine kucak açılması yanı sıra Türk Bankalarının da fonlama maliyetinin düşük olduğu ülkelerden borçlanarak Türkiye'ye sermaye taşınması günün koşullarında tercih edilen bir model olup bahse konu uluslararası sermaye transferi Carry Trade olarak adlandırılmaktadır (Fung vd., 2000, s. 377-384).

Yüksek faiz ve sabit döviz kurunun varlığında gerek portföy yatırımları gerekse carry trade işlemleri yüksek hacimli sermaye hareketlerinin oluşumunu beraberinde getirmektedir. İşte tam da bu noktada belirtmek gerekir ki; 2001 Krizinin oluşumunda diğer ekonomik faktörlerin yanı sıra bankacılık sektörünün kırılgan yapısı, carry trade ile yüksek kârı hedeflerken bozulan risk algısı ve denetim mekanizmalarında yaşanan aksaklıklar da önemli rol oynamışlardır. Aynı zaman diliminde, kamu kesiminin hızla artan borçlanma ihtiyacı ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması kamu bankalarının sermayelerini son derece yetersiz hale getirmiş ve devlet eliyle, devlet bankaları kullanılarak krize diğer bir zemin hazırlanmıştır (Sayıştay, 2000, s. 16-39).

Artan ülke riskinden kaynaklı ortamda yabancı yatırımcı, yatırımlarını dövizle çevirerek ülkeden çıkarmıştır. Bu bağlamda eriyen döviz rezervleri sabit kur uygulamasını artık sürdürülemez duruma getirmiştir. Dalgalı kura mecburi geçiş durumu, döviz yükümlülükleri ve açık pozisyonları nedeniyle, bankaları zarara uğratmıştır. Aynı anda yükümlülüklerini yerine getirebilmek için TL ihtiyacında

olmaları da TL faizinde anormal dalgalanmaya ve nihayetinde likidite krizine yol açmıştır. Bankacılık sektörünün kriz sürecinde üstlendiği rolün bu kadar önemli olmasının altında yatan neden, sektörün taşıdığı faiz ve kur riski ile aktif kalitesinin bozuk olmasıdır. Kriz sonucunda bankacılık sektörü toplam aktif büyüklüğünün dörtte birini kaybetmiş ve birçok özel banka fona devrolmuştur. Özetle 2001 krizi, enflasyon ve cari açıkla mücadele etmede başvurulacak geçici ve sürdürülemez politikalar kaynaklı bir ekonomi krizidir. Krizden çıkış yolunda, aynı eksenle, enflasyon, döviz ve bankacılık temelli adımlar atıldığı görülmektedir.

1.5.7. Mortgage Krizi (2008)

Mortgage, konut edindirme amacıyla uzun vadeli olarak tahsis edilen konut kredileri olarak kısaca tanımlanabilir. Diğer kredilerden farklı olarak Mortgage kapsamında verilen kredilere ait ipotek sözleşmeleri menkulleştirilerek ikincil piyasalarda satılmaktadır (Yılmaz, 2000, s. 5). Mortgage'nin sunduğu bu menkulleştirme opsiyonu bankaların bu kredideki iştahını arttırmış ve ne yazık ki eş zamanlı olarak risk algısını bozmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde alt gelir grubunda hızla yaygınlaşan düşük/değişken faizli mortgage kredilerinin (sub-prime mortgage) geri ödeme performansı düşerken, artan mortgage kredi hacmine bağlı talep nedeni ile konut fiyatlarında balonlar oluşmuştur (Bernanke , 2010, s. 11-18). 2008 yılında ABD'de başlayan mortgage krizi sonrasında talep düşüşüne bağlı olarak aşırı değerlendirilmiş konutlara ait fiyatların düşüşüyle birlikte mortgage sözleşmelerine yansıyan değer kayıpları oluşmuştur. Menkulleştirilerek tüm finansal piyasalara yatırım aracı olarak sunulan bağlı menkul kıymetlere yansıyan bu düşüş tüm dünyayı etkiler hale gelmiş ve büyük maddi kayıplara neden olmuştur.

Krizin Türkiye'ye etkileri incelendiğinde, nispeten yüksek faiz sunarak uluslararası fonlara ait sıcak paradan yararlanan, Türkiye ekonomisinde yabancı yatırımcının geri çekilmesiyle birlikte borçlanma imkanında kayba uğranmış ve borçlanma maliyeti yükselmiştir (Selçuk ve Yılmaz, 2008, s. 341-352). 2001 Türkiye Ekonomi Krizi sonrasında alınan önlemler, özellikle bankacılık alanında sıkıca uygulanan Basel Kriterlerinin önleyici etkileri, nedeniyle Türkiye ekonomisi 2008 Mortgage Krizinden mümkün olduğunca az etkilenmiştir. Bununla birlikte krizin global arenaya yansması, özellikle hedge fonlar ve yatırım fonları nezdinde yarattığı

zararlar ile olmuştur. Ekonomideki durağanlık, uluslararası ticaret hacminde olumsuzluklar meydana getirmiş ve etkileri Türkiye'ye de yansımıştır. Global sermaye hareketlerinin oluşturduğu olumsuz etkiler ve reel sektörde durağanlık yaratan izdüşüm nedeniyle 2008 Mortgage Krizi hem sermaye maliyetini arttırıp hem de ticaret hacmini düşürmüştür. Bu durum, Türkiye ekonomisindeki olumsuz yansımayı açıklar niteliktedir.

2. COVID-19 PANDEMİSİ VE EKONOMİYE ETKİLERİ

2.1. Covid-19 Tanımı ve Etkileri

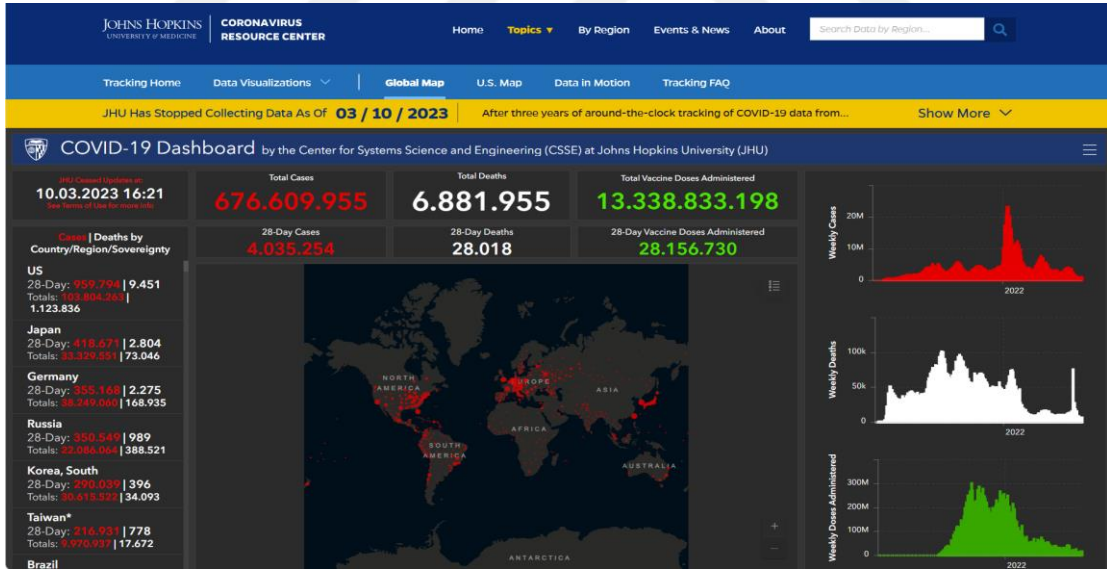
Yeni Koronavirüs (Covid-19), 2019 yılının son aylarında Çin’de ortaya çıkan ve gerek yayılma hızı gerekse etkileriyle salgına dönüşerek dünya genelinde etkili olan viral bir hastalıktır. Hastalık, ilk olarak 2019 yılı aralık ayında Çin’in Wuhan Şehrinde ortaya çıkmıştır. 13 Ocak 2020 tarihinde tıbben tanımlanmış ve 11 Mart 2020 tarihinde WHO (Dünya Sağlık Örgütü) tarafından pandemi ilan edilmiştir (WHO, 2024). Hastalığın pandemi olarak ilan edilmesinin ana nedenleri şiddeti ve yayılma hızıdır.

Önce hayvandan insana, sonrasında ise insandan insana bulaşarak hızla yayılan hastalık yapıcı virüs; enfekte olmuş bir kişinin ağzından veya burnundan çıkacak küçük sıvı partikülleriyle bulaşmaktadır (BBC, 2020). Bu bağlamda virüsü barındıran bir hasta yakın mesafede temas ettiği ve hatta sadece aynı ortamda bulunduğu kişileri bile enfekte edebilmektedir (WHO, 2022, s. 1-4). Bulaşarak yayılma hızı yüksek olan hastalık; önce Wuhan şehri, sonrasında ise sırasıyla Hubei eyaletindeki diğer şehirler, Çin Halk Cumhuriyeti geneli ve de diğer dünya ülkelerine kısa zamanda sıçramıştır (T.C Sağlık Bakanlığı, 2020, s. 5). Bu derece yüksek bir hızda yayılabilen hastalık aynı zamanda etki mekanizmasında barındırdığı faktörlerle hayati risk arz etmektedir.

Covid-19, literatür tanımında, SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu ve virüsün bulaştığı pek çok kişinin hafif ila orta şiddette solunum yolu enfeksiyonu yaşayarak; özel bir tedaviye gerek duymadan iyileştiği bir hastalıktır (Andersen vd., 2020, s. 450-452). Ancak, SARS-CoV-2 virüsüyle enfekte olan bazı bireyler ciddi şekilde hastalanır ve tıbbi müdahaleye ihtiyaç duyarlar (Acıbadem Sağlık Kurumları, 2020). Risk arz eden bu birey grupları, genel olarak yaşlılar ve kronik hastalığı bulunanlardan oluşmaktadır. Bunun nedeni ise kronik hasta olarak tarif edilebilecek yaşlı insanların ve kardiyovasküler hastalık, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı veya kanser gibi altta yatan tıbbi rahatsızlıkları olanların; ciddi hastalık geliştirme olasılığının daha yüksek olmasıdır (Ünal vd., 2013, s. 49-51). Bununla birlikte, sadece yaşlılar ve kronik hastalığı olanların değil, herkesin Covid-19’a yakalanma ve ciddi şekilde hastalanarak tıbbi müdahaleye gerek duyma ve hatta hayatını kaybetme riski bulunmaktadır (WHO, 2024). Yaşamla ölümü bu derece yakın kılan bir hastalık ve risk faktörü olarak aniden karşımıza çıkan Covid-19, tam da bu nedenle, tüm

rutinlerimizi hızlıca değiştirmiştir. Hastalığa tıbben çare bulunamaması, etki mekanizmalarının tam olarak bilinmemesi ve hastalığın hızla yayılmasının önlenememesi; hastalığa bağlı ölüm sayılarında görülen yükselişle birleştğinde panik ortamını doğurmuştur.

Dünya genelinde, bilim insanları bir araya gelerek ve çalışmalar başlatarak hastalığa neden olan virüsü tanımlama ve de tedavi imkanları bulma adına seferber olmuşlardır. Dünya ulusları, henüz tedavi edilemeyen hastalığın en azından artış hızını durdurabilmek adına çeşitli önlemler almaya başlamışlardır. Konvansiyonel medyanın, tüm dünyada, gündemini Covid-19 Pandemisi ve pandemiye bağlı istatistikler oluşturmaya başlamıştır. İnsanlar, gün be gün hastalığa bağlı; ölüm sayıları, entübe edilen birey sayıları, hastalık bulaşan birey sayıları ve iyileşen birey sayılarını öğrenebilmek ve bu bağlamda hastalığın ilerleme süreci hakkında bilgi sahibi olabilmek için çaba sarfetmişlerdir. Konu hakkında, global olarak, bilgi veren kaynaklardan biri olan Johns Hopkins University & Medicine unvanlı web portalı 03.10.2023 tarihine kadar veri akışını tüm dünyayla paylaşmıştır.

Şekil 2. Johns Hopkins University & Medicine Covid-19 Kontrol Paneli (Dünya Geneli)

Kaynak: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html>

Covid-19'un başlamasıyla tüm rutinlerin bir anda bozulduğu Aralık 2019 tarihiyle, hayatın yeni bir rutinle tekrar normalleştiği Ekim 2023 tarihleri arasındaki yaşanan süreçleri hatırlamamızı sağlayacak satır başlarını sıralamak gerekirse:

Bilim kurulları oluşturularak pandemi sürecinde izlenecek akışlar belirlendi. Hastalığı önleyici aşı ve tedavi edici ilaçların bulunabilmesi için sağlık kuruluşları yoğun bir Ar-Ge(Araştırma ve Geliştirme) sürecine başladı (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Dünya devletleri Covid-19 nedeniyle karantina uygulamalarını etkinleştirdiler ve sokağa çıkma yasakları uygulandı. Okullar kapatılarak eğitime ara verildi. Ulusal, uluslararası spor ve eğlence aktiviteleri iptal edildi ve/veya ertelendi. Ülkeler mobilizasyonu engellemek adına sınır kapılarını kapattılar, uçakla seyahatler sınırlandırıldı ve pek çok uçuş iptal edildi (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Öncelikle sosyal ve kültürel faaliyetlerle eğlence faaliyetlerini sağlayan, insanların kısmen açık ve/veya kapalı alanlarda bir araya gelmesine neden olan işyerleri kapatıldı. Sonrasında ise kapsam genişletilerek hastalığın bulaşmasına olanak sağlayabilecek pek çok hizmet ve ticaret sektörüne ait işyerleri kapatıldı (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). İş bu kapamalar akabinde oluşan gelir kaybı, işsizlik ve refah kaybını tolere edebilmek için devlet otoriteleri tarafından destek paketleri uygulamaya konuldu (T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2020). Maske takma zorunluluğu getirildi ve insanların maske edinebilmesi için bir süre maskelerin devlet eliyle vatandaşlara ulaştırılması gündeme geldi. Maskelerin yanı sıra dezenfeksiyon ve temizlik ürünlerinde yaşanan talep artışıyla fiyat balonları ve ürün kıtlığı yaşandı. Çok uluslu şirketler başta olmak üzere birçok şirket gerek personel süreçlerinde gerekse tedarik ve satış zincirlerindeki aksaklıklar nedeniyle işyeri/şube kapama yoluyla tedbir aldılar ve âtıl kapasiteyle çalıştılar. Akabinde, ara verilen eğitim faaliyetlerinin on-line eğitim olarak yeniden kurgulanması gibi durdurulan süreçlerle ilgili çözümler oluşturulmaya ve akış yeniden sağlanmaya çalışıldı. Fakat uygulanan karantina tedbirleri sonucunda pek çok açıdan, pek çok rutin değişti. Aslında sadece ekonomi, ticaret, sağlık, eğitim ve yaşam rutinleri değişmedi. İnsan psikolojisi de bu ani değişimden olağan bir şekilde etkilenecek değişimler yaşadı (Çınaroğlu, 2024, s. 13-24). İş hayatından tamamen kopup işsiz kalarak ve/veya uzaktan çalışma uygulamasıyla evden çalışarak evlerinde kalan ebeveynler, kapanan eğitim kurumları nedeniyle veya uzaktan eğitimle evde kalan öğrenciler, neredeyse tüm pandemi sürecinde dışarı çıkması kısıtlı olan yaşlılar;

süreçten mental olarak olumsuz etkilendiler (Abayomi vd., 2020, s. 97-100). Bunun yanı sıra hayvanlar, diğer canlılar ve tüm ekosistem de değişen rutinler nedeniyle Covid-19 Pandemisinden dolayı veya dolaysız olarak etkilendiler. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde Covid-19'un ekonomi ekosistemi üzerindeki etkileri tartışılacaktır.

2.2. Covid-19 Etkisiyle Oluşan Ekonomik Değişimler

İnsanın ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetler zincirinden oluşan ve nihayetinde bir ticaret döngüsünü temel alan ekonomi, insanların rutinlerini değiştirebilen etkenlerden direkt olarak etkilenmektedir. Kısıtlayıcı önlemlerden oluşan Covid-19 tedbirleri çerçevesinde, tüm yaşam süreçlerinde, büyük bir değişim yaşanmış ve söz konusu değişim ekonomiyi olumsuz yönde etkileyerek neredeyse durma noktasına getirmiştir. Başka bir deyişle, Covid-19 önlemleri çerçevesinde, tüm dünyada uygulanan, kısıtlamalar ekonomiyi olumsuz etkileyerek 1929 Ekonomik Buhranından sonra görülen en önemli resesyonu meydana getirmiştir (Rungcharoenkitkul, 2021, s. 439-458). Bu durum, aynı zamanda, Covid-19 Pandemisini, öncesinde yaşanmış salgınlardan ayıran en belirgin özelliştir. Covid-19'un ekonomiye etkilerini inceleyeceğimiz çalışmanın bu bölümünde; makroekonomik bir bakış açısıyla, ekonominin temelini oluşturan reel sektörün ve finans sektörünün pandemi sürecinden nasıl etkilendiğini irdedeceğiz. Finans sektörünü bir bütün olarak ele alırken, reel sektör için; mal ve hizmet piyasaları ve işgücü piyasaları alt kırılımına girerek değerlendirme yapacağız.

2.2.1. Covid-19 Etkisiyle Reel Sektörde Oluşan Değişimler

Reel sektörün Covid-19 ile olan etkileşimine bakıldığında; tedarik zincirlerinde meydana gelen aksaklıkların mal ve hizmet piyasasına olumsuz etkileri yanı sıra çalışma saatleri ve personel süreçlerinde meydana gelen aksaklıkların işgücü piyasasına olan olumsuz etkileri göze çarpmaktadır. Bununla birlikte, tüketici davranışlarında meydana gelen değişimler ise reel sektörü bir bütün olarak etkilemektedir. Durum, neden-sonuç ekseninde incelenirse; Covid-19 nedeniyle bu sürecin sonucu hem arz hem de talepte meydana gelen daralmadır (Sarıkaya ve Çeviş, 2020, s. 17-32). Arzda yaşanan daralma Covid-19 tedbirleri kapsamında; kısıtlanan

Çalışma saatleri, uzaktan çalışma uygulamasıyla değişen personel verimliliği ve etkinliği, ulusal ve uluslararası tedarik zincirinde yaşanan aksaklıklar, finansman maliyetlerindeki artış, mamullerin satış ve pazarlama ağındaki aksaklıklar gibi pek çok unsurdan olumsuz etkilenen üreticinin çalışma kapasitesini ve dolayısıyla üretim hacminin azalmasının bir sonucudur (Kaymaz, 2021, s. 735-753). Aynı doğrultuda, talepte yaşanan daralma, yine Covid-19 tedbirleri kapsamında; sosyal hayatı sınırlandırılan ve eğlence sektörüne ulaşımı engellenen tüketicinin değişen tüketim alışkanlıkları, mobilizasyonu sınırlanan tüketicinin ihtiyaçlarında meydana gelen daralma, salgınla başlayan belirsizlik sürecinde tüketicinin sadece temel ihtiyaçlarını karşılamaya güdülenmesi, salgınla başlayan belirsizlik sürecinde oluşan veya oluşması muhtemel olan gelir kaybının dikkate alınarak harcamaların kısılması gibi pek çok unsurdan olumsuz etkilenen bireylerin taleplerini azaltmasının bir sonucudur (Koşaroğlu vd., 2020).

2.2.2. Covid-19 Etkisiyle Finans Sektöründe Oluşan Değişimler

Finans sektörünün Covid-19 ile olan etkileşimine bakıldığında; bu belirsizlik ortamının bir çıktısı olan risk artışı sektörü etkileyen en temel olgudur. Bunun yanı sıra, hükümetlerin hazırladığı destek paketlerinin kamu maliyesine olan olumsuz etkileri, kısıtlamalar ve tüketici talep düşüşünün dış ticaret hacminde yarattığı daralma ve de bozulan ödemeler dengesi ekonomiyi ve dolayısıyla finans sektörünü tümüyle olumsuz etkilemiştir (Dinçer, 2020, s. 119). Finans sektörü, asıl olarak finansal hizmetler sunan kuruluşlardan oluşmakla birlikte bir ekonomi içerisinde parasal akışla alakalı her sektörle bire bir etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Bu bağlamda Covid-19 Pandemisinin finansal olarak etkilediği her sektör ve bu sektörler altında faaliyet gösteren her işletme hatta her birey finans sektörünü doğrudan ve dolaylı olarak etkilemektedir. Son tahlilde, ekonominin sac ayaklarını oluşturan; üretim, tüketim ve finans üçlüsüne bir arada bakılmalıdır. Üretim yapan üreticiler belirtilen Covid-19 koşulları nedeniyle arz daralmasına, tüketim yapan bireyler aynı koşullar nedeniyle talep daralmasına hem üretime hem de tüketime kaynak sağlayan finans sektörüye risk artışı nedeniyle hem talep hem de arz daralmasına maruz kalarak hacim kaybetmişlerdir.

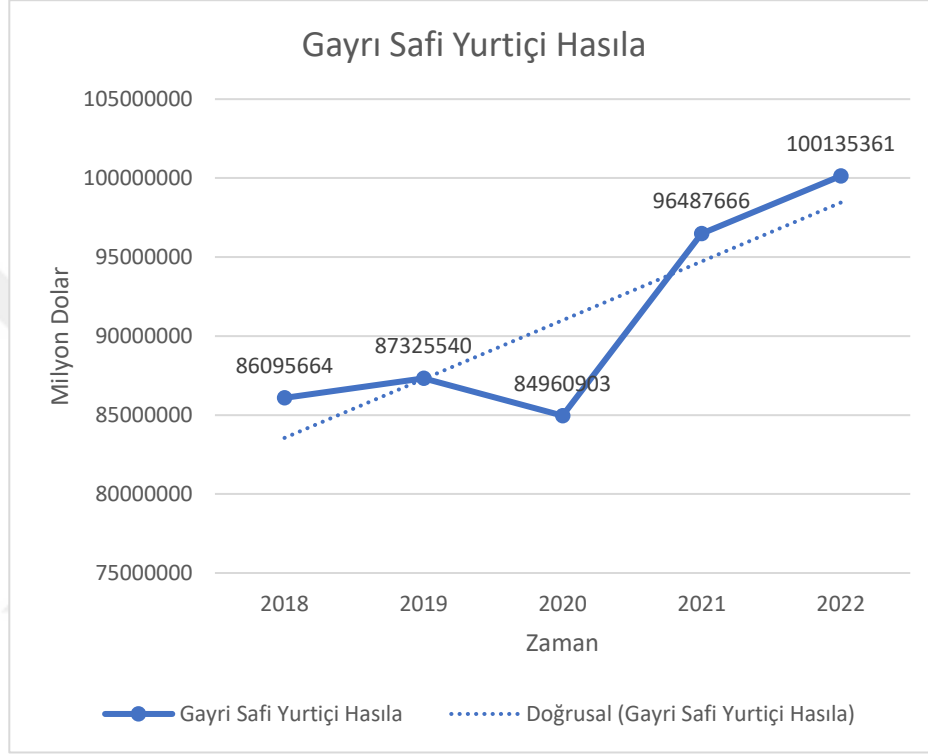
Üretim tarafında reel sektörün, tüketim tarafında tüm tüketicilerin ve finansal tarafta bankalar ağırlıklı olmak üzere tüm finans sektörünün eşgüdümlü olarak olumsuz yönde etkilendiği Covid-19 Pandemisinin söz konusu olumsuz etkiyi her alanda yaratması toplam hasarı arttırmış ve ekonomik kriz ortamı olmuştur.

Oluşan global kriz ortamına müdahale etmek zorunluluğunda kalan devlet yönetimleri krizin kaynağının, büyüklüğünün ve devam eden belirsizlik sürecinin etkisiyle; normalden farklı olarak hem para hem de maliye politikalarını bir arada kullanarak müdahalede bulunmuşlardır (Yaşar ve Elgin, 2024, s. 36-40). Söz konusu mali müdahaleler; teşvik paketleriyle kamudan özel sektöre ve tüketiciye kaynak aktarımı, sağlık sistemini ayakta tutabilmek için sektörün ilave bütçe ile desteklenmesi, işgücü piyasalarını desteklemek için işten çıkarma yasakları ve esnek çalışma uygulaması, vatandaşlara doğrudan gelir desteği sağlama, vergi indirimleri olmakla birlikte parasal müdahaleler de; merkez bankası faiz indirimi ve karşılıklar politikası ve rezerv opsiyon katsayısı indirimi ile kredi musluklarının açılarak piyasaya likidite enjekte edilmesi yönündedir (Elgin ve Yalaman, 2020, s. 393-414). Bahse konu edilen, ekonomik değişimler, karşısında yürürlüğe alınan regülasyonlar Covid-19 Pandemisi kaynaklı ekonomik değişimleri ve bu değişimler neticesinde gelen kriz ortamını düzeltmeye yönelik atılan adımlardır.

2.3. Covid-19 Pandemisinin Dünya Ekonomisine Etkileri

Başlangıcı itibariyle, dünya genelinde, pek çok insanın hayatının sona ermesine neden olan Covid-19 Pandemisi insanlar için bir nevi hayatta kalma savaşı olmuştur. Pandemi sürecinde, toplam 676.609.955 vaka tespit edilmiş, 13.338.833.198 doz aşı uygulanmış ve maalesef 6.881.955 kişi hayatını kaybetmiştir (JHU, 2024). Bu rakamlar söz konusu sağlık krizinin vahameti hakkında bilgi verici niteliktedir. Sağlık krizi olarak başlayan Covid-19 Pandemisi gerek ekonominin arz ve talebinde meydana getirdiği şoklarla gerekse karantina tedbirleri kapsamında; ekonomik aktörlere, tedarik zincirlerine ve dolayısıyla üretime, kamu maliyesine verdiği zararlarla global bir ekonomik kriz oluşturmuştur (Buklemishev, 2020, s. 13-17). Global bir sağlık krizi olarak doğan Covid-19 Pandemisi, krizin önlenmesi kapsamında, uygulanan karantina tedbirleriyle tüm ülke ekonomilerini önemli düzeyde etkilemiştir (Baldwin vd., 2020, s. 41-47).

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 pandemisinin dünya ekonomisi üzerindeki etkilerinin somutlaştırılması amacıyla 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait dünya çapındaki ilişkili ekonomik veriler grafikler yardımıyla analiz edilecektir. Analiz edilecek veriler; Gayrisafi yurtiçi hasıla, Yatırımlar, Enflasyon, Mal ve hizmet piyasası ticaret hacmi ve Emtia fiyatları olacaktır.

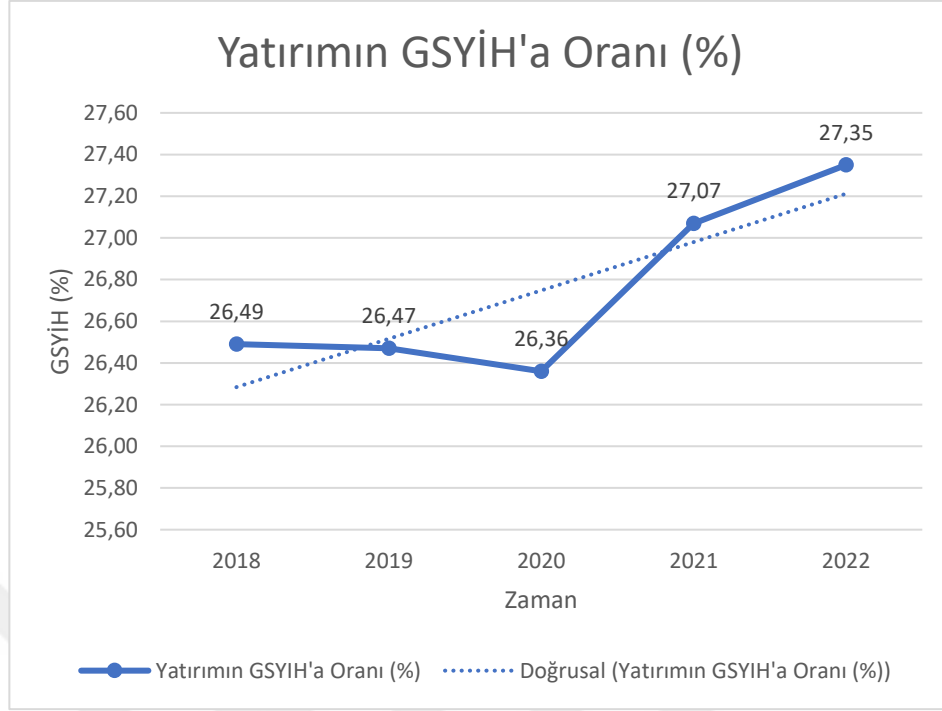

Şekil 3. Dünya ölçeğinde gayri safi yurtiçi hasıla (Milyon Dolar)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya geneli baz alınarak oluşturulan GSYİH verisi sabit fiyatlar baz alınarak oluşturulmuştur. Veri, global dünyanın ürettiği ve sattığı tüm nihai mal ve hizmetler değerini ifade etmektedir.

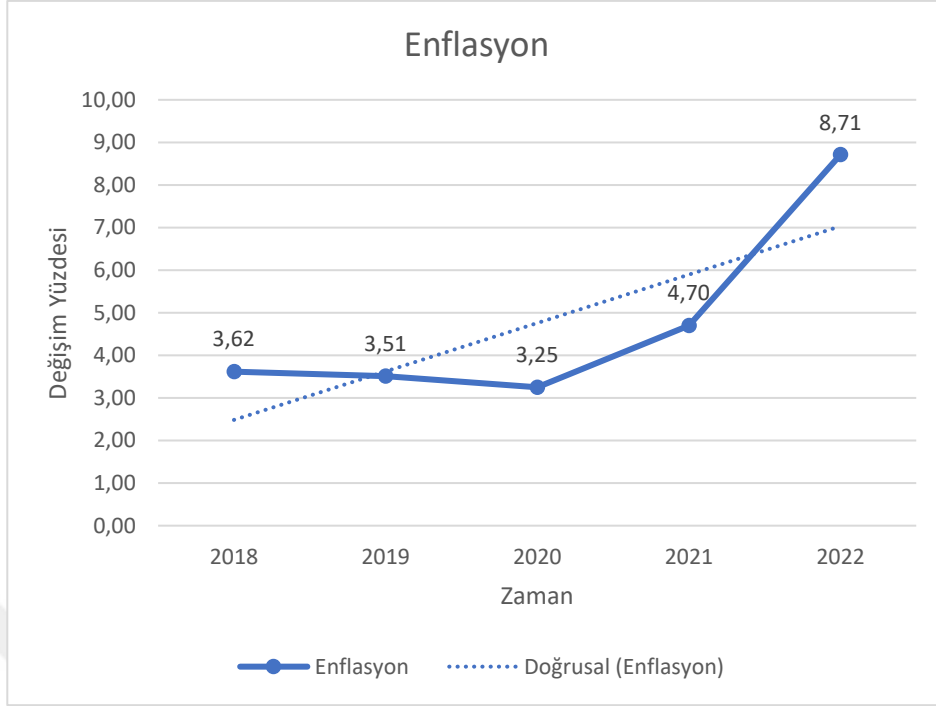
Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; artış trendinin bozulduğu dönem olarak Covid-19'u işaret eden 2019 ve 2020 yılları görülmektedir. Bahse konu olan yıllar sonrası; 2020 yılı 3. Çeyreği dolaylarında toparlanan trend, tekrar doğrusal eksene uyumlu hale gelmiştir. Şekil 3 bize Covid-19 pandemi döneminin, global dünyanın ürettiği ve sattığı tüm nihai mal ve hizmetler değerine olan olumsuz etkisini göstermektedir.

Şekil 4. Dünya ölçeğinde toplam yatırımların GSYİH’a oranının yüzdesel değişimi
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya geneli baz alınarak oluşturulan veri Yatırım tutarının GSYİH’a oranının yüzdesel değişiminden oluşturulmuştur. Veri, bir anlamda yatırımın tüketime oranını ifade etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; artış trendinin bozulduğu dönem olarak Covid-19’u işaret eden 2019 ve 2020 yılları görülmektedir. Bahse konu olan yılları sonrası; 2020 yıl sonunda toparlanan trend, tekrar doğrusal eksene uyumlu hale gelmiştir. Şekil 4 bize; Covid-19 pandemi döneminin, global dünyada tasarrufların tüketime oranından oluşan değere yansıyan, olumsuz etkisini göstermektedir.

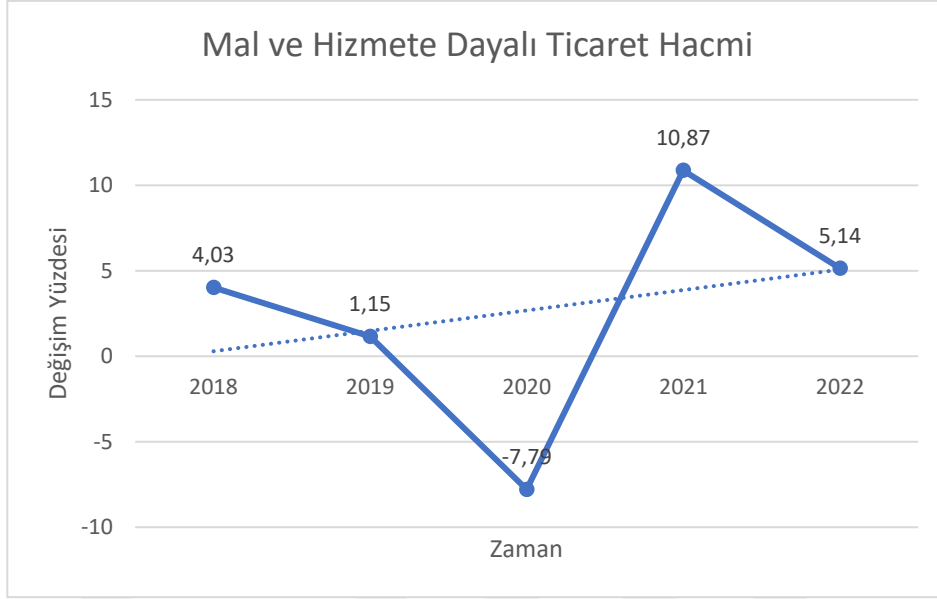

Şekil 5. Dünya ölçeğinde enflasyon (Ortalama tüketici fiyatları)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya geneli baz alınarak oluşturulan enflasyon ortalama tüketici fiyatları baz alınarak oluşturulmuştur. Veri, global dünyanın ürettiği mal ve hizmet fiyatlarında olan artış değerini ifade etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; azalış trendinin bozulduğu dönem olarak Covid-19'u işaret eden 2020 yılı görülmekte olup, bahse konu olan yıl sonrası; enflasyonun sürekli ve artan eğimle yükseldiği görülmektedir. Şekil 5 Covid-19 pandemi döneminin, dünya genelinde enflasyon artışına yol açtığını göstermektedir.

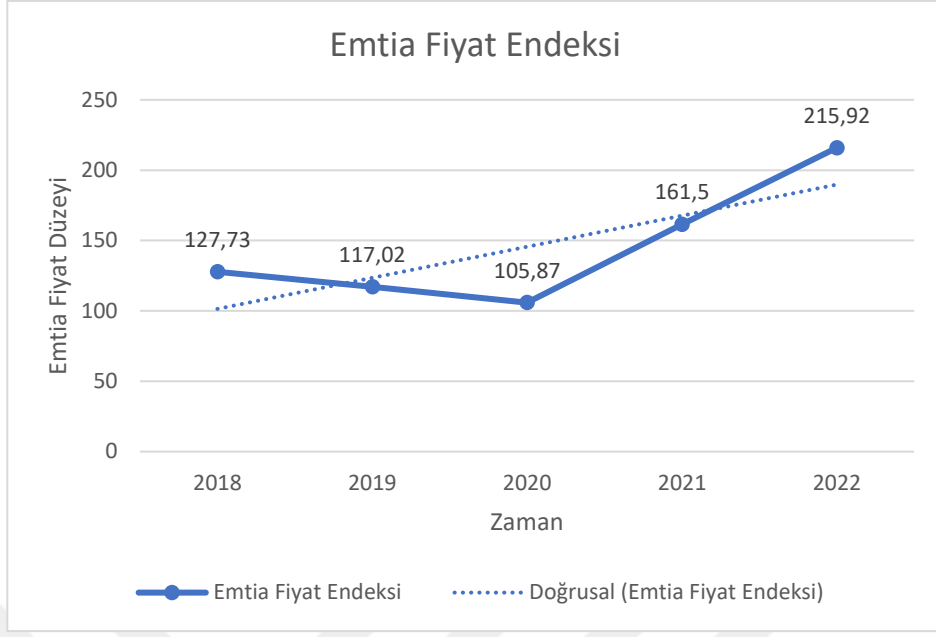

Şekil 6. Dünya ölçeğinde mal ve hizmete dayalı ticaret hacmi

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya geneli baz alınarak oluşturulan Ticaret hacmi verisinin grafiğidir. Veri, global dünyanın sattığı ve satın aldığı tüm nihai mal ve hizmetlerin yüzdesel değişim durumunu ifade etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; 2018 yılı itibariyle ticaret hacmindeki artışın devam etmekte olduğu, bununla birlikte artışıdaki eğiminse önceki dönemlere kıyasla düşmekte olduğu görülmektedir. Söz konusu eğim düşüşü, Covid-19'u işaret eden 2019 yılında artan oranla devam etmiş fakat 2019'un ilk çeyrek sonunda negatife dönmüştür. Negatife dönerek, ticaret hacmindeki azalışı işaret eden doğru; 2020 yılında en dip seviyesine ulaşmış olup akabinde 2021 yılına kadar doğrusal bir artış sergilemiştir. 2021 yılı sonrasında ise ticaret hacmindeki artış devam etmekte olduğu, bununla birlikte artışıdaki eğiminse önceki dönemlere kıyasla düşmekte olduğu görülmektedir. Şekil 6 bize, Covid-19 pandemi döneminin, global dünyanın ticaret hacmine olan olumsuz etkisini göstermektedir.

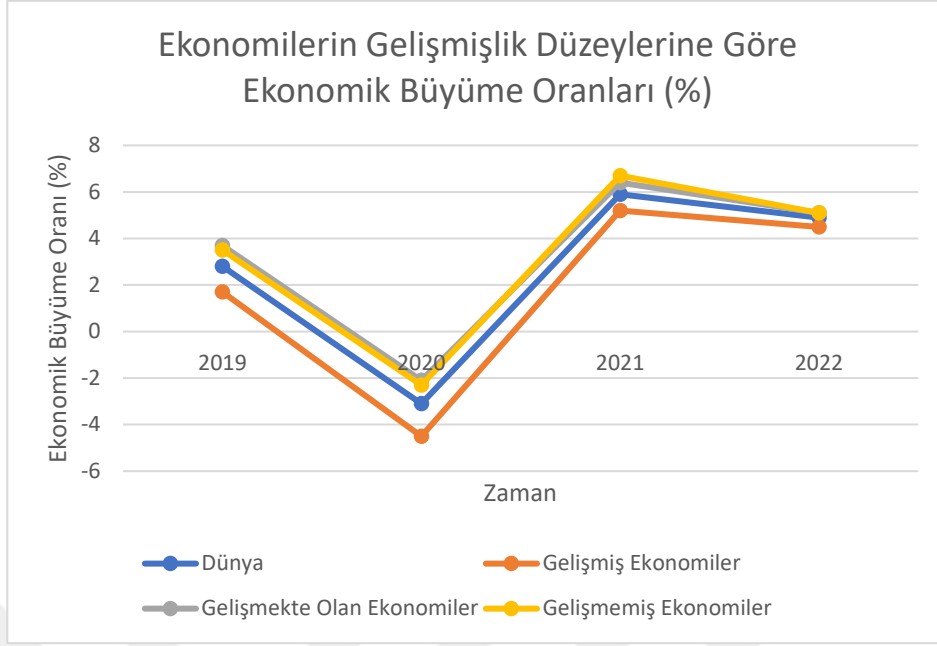

Şekil 7. Dünya ölçeğinde emtia fiyat endeksi

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya geneli baz alınarak oluşturulan Emtia fiyat endeksi hem yakıt hem de yakıt dışı fiyat endekslerini içerir. Veri, global dünyanın emtia fiyatlarının 2016 yılına endekslenerek baz yılı göre değişim düzeyini ifade etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; azalış trendinin bozulduğu dönem olarak Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılı görülmektedir. Bahse konu olan yıl sonrasında da emtia fiyat endeksinin sürekli ve artan eğimle yükseldiği görülmektedir. Şekil 7 bize, Covid-19 pandemi döneminin, dünya geneli emtia fiyat endeksine olan etkisini göstermektedir.

Şekil 8. Ekonomilerin gelişmişlik düzeylerine göre ekonomik büyüme oranları
Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2021 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Dünya ekonomilerin, gelişmişlik düzeylerine göre bölümlendirilerek büyüme oranlarının yüzdesel olarak gösterildiği grafikdir. Şekil 8 yardımıyla dünya ölçeğinde ekonomik büyüme oranlarına bakıldığında, Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılında büyüme oranlarının negatife döndüğü ve dünya ekonomisinin küçüldüğü görülmektedir. 2020 yılı itibariyle ise büyüme oranlarının tekrar pozitif seyir izlediği görülmektedir.

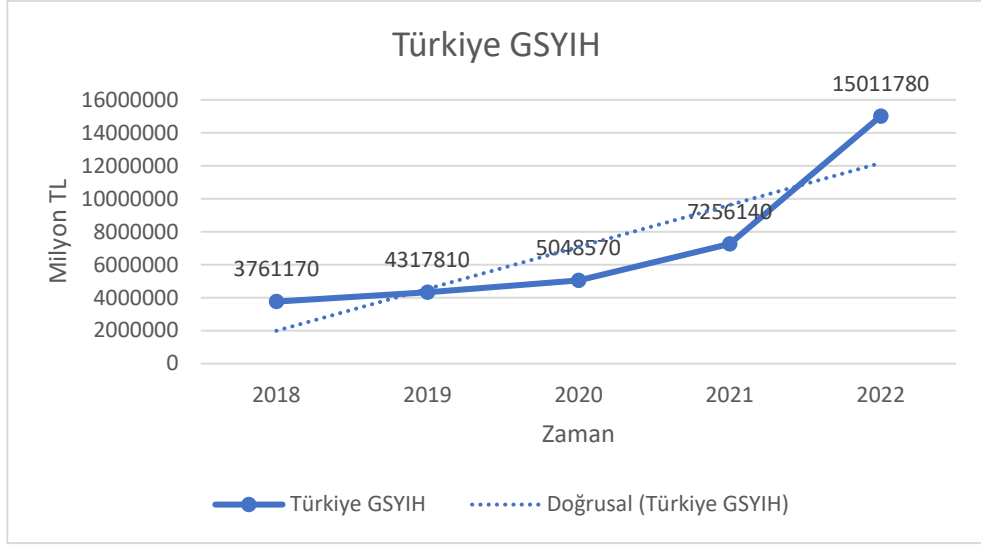
Şekil 8'de dünya ekonomisinin büyüme eğrisi bulunmaktadır. Ayrıca bu büyümenin dahilinde olan; gelişmiş ekonomilerin, gelişmekte olan ekonomilerin ve gelişmemiş ekonomilerin eğrileri de Şekil 8'de ayrı ayrı gösterilmektedir. Grafikten edinilecek bilgilerle oluşturulabilecek genel kanı, Covid-19 pandemisinin dünya ekonomisine yansımalarının olumsuz olduğu yönündedir.

2.4. Covid-19 Pandemisinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Sağlık krizi olarak başlayan ve hem etkilerinin hem de tedbirlerinin neden olduğu değişimle ekonomik krize dönüşen Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerine çalışmanın bu bölümünde değinilecektir.

WHO'nun yeni tip koronavirüsü pandemi olarak ilan ettiği 11 Mart 2020 tarihinde Türkiye'de de ilk coronavirus vakası, Sağlık Bakanlığınca yapılan, açıklamayla kamuoyuna duyurulmuştur (TRT Haber, 2020). 12 Mart 2020 tarihinde T.C. Cumhurbaşkanının başkanlığında toplanan, bilim kurulu üyelerinin, tüm bakanların, ilgili yönetici bürokratların katıldığı toplantıda yeni tip koronavirüse karşı; eğitime ara verilmesi ve uzaktan eğitim programının tasarısı, seyircisiz spor müsabakaları, yurt dışı seyahat kısıtları konulu ilk karantina tedbirleri açıklanmıştır (TCCB, 2021). Akabinde, 15 Mart 2020 tarihinde T.C. İçişleri Bakanlığınca yayınlanan “Koronavirüs Tedbirleri Konulu Ek Genelge” de, yürürlüğe giren ilk kısıtlama olarak, çeşitli eğlence yerlerinin faaliyet süreleri saat 22:00 olarak kısıtlanmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Bu tarih sonrasında ise gün geçtikçe; sıkılaştan önlemler, uygulamaya alınan yeni tedbirler ve yeni yasaklardan oluşan yeni bir yaşam düzeni ortaya çıkmıştır. İşte, kısıtlamaların ve karantina tedbirlerinin çerçevelediği bu yeni yaşam normalinde ekonomiye can veren pek çok işletme faaliyetine ara vermek zorunda kalmış, birçoğu geçici olarak kapanmış; faaliyet hacmini düşürmüş ve gerek çalışma saatlerini gerekse çalışan sayısını azaltmıştır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Söz konusu durumlar gereği, Covid-19 kaynaklı, sorunlar ilk olarak reel sektöre etki etmiştir. Aynı süreçte, her geçen gün artan belirsizlik ve finansal piyasalardaki yüksek volatilité risk düzeyini arttırmıştır. Tüm bunlara, düşen üretimin ve değişen taleplerin neden olduğu enflasyonist trend de eklenince Türkiye ekonomisi de diğer global ekonomiler gibi ekonomik krizle karşı karşıya gelmiştir (Çakmaklı vd., 2020, s. 1-49).

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerinin somutlaştırılması amacıyla 2018, 2019, 2020, 2021 ve 2022 yıllarına ait ilişkili ekonomik veriler grafikler yardımıyla analiz edilecektir. Analiz edilecek veriler; Cari fiyatlar üzerinden gayrisafi yurtiçi hasıla, cari fiyatlar üzerinden kişi başı gayrisafi yurtiçi hasıla, toplam yatırımın GSYİH'a oranının yüzdesi, ortalama tüketici fiyatları üzerinden enflasyonun yüzdesel değişimi, mal ve hizmet ithalat hacminin yüzdesel değişimi, mal ve hizmet ihracatı hacminin yüzdesel değişimi, işsizlik oranı (işsiz sayısını işgücünün yüzde kaçını oluşturduğu), Genel hükümet geliri (TL), Genel hükümet toplam harcamaları (Milyar TL), Genel hükümet net borç verme/borçlanma (Milyar TL), Genel hükümet net borcu (Milyar TL) olacaktır.

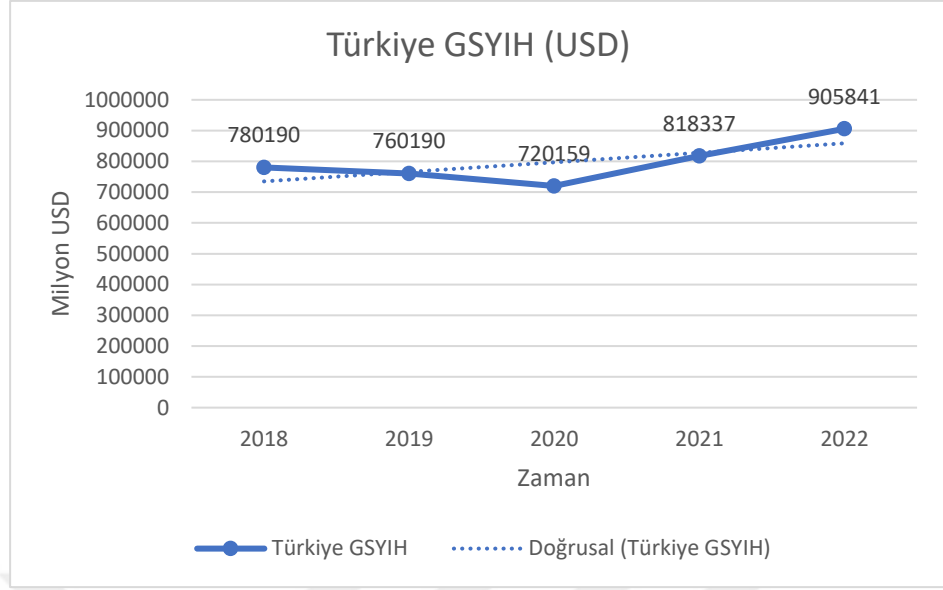

Şekil 9. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası (TL)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye özelinde oluşturulan Şekil 9 cari fiyatlar üzerinden GSYIH düzeyini ve düzeyin zaman eksenindeki değişimini göstermektedir. Veri, Türkiye'nin ürettiği ve sattığı tüm nihai mal ve hizmetler değerini ifade etmektedir.

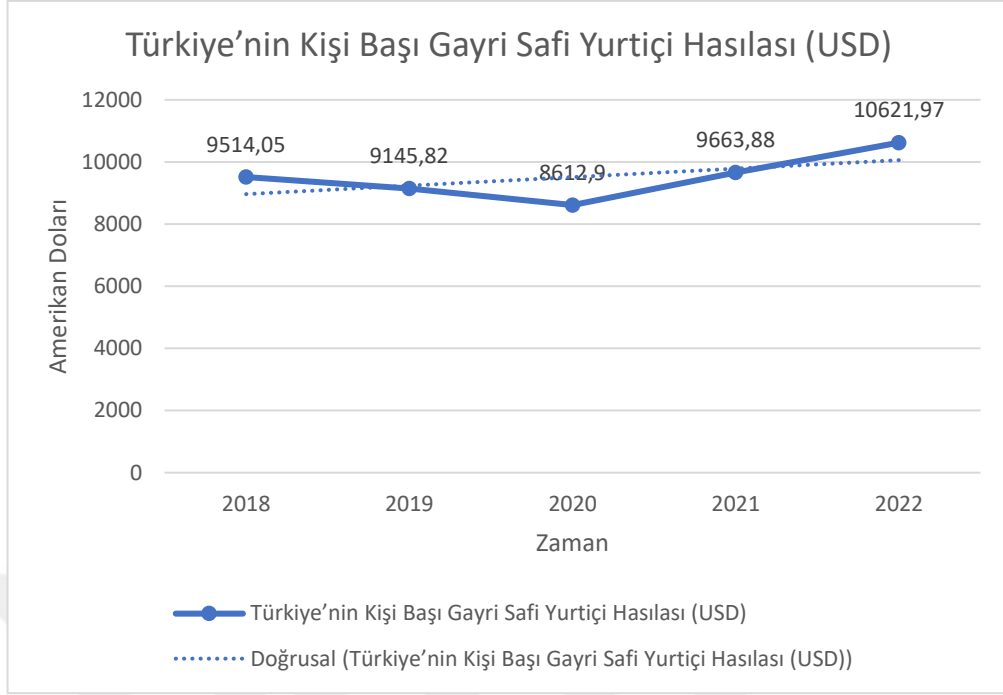
Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; artış trendinin ilgili yıllar boyunca sürekli olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, 2020 yılı itibariyle yükseliş eğiminin artmaya başladığı, bu artışın 2021 yılı itibariyle daha da yükseldiği izlenmektedir. Söz konusu artışın global ekonomiyle çelişen yapısı nedeniyle bir sonraki şekilde, aynı konu, uluslararası para birimi bazında değerlendirilecektir. Bu bağlamda, Şekil 9 ancak Şekil 10 ile karşılaştırıldığında; bize süreç hakkında daha doğru bir değerlendirme imkânı sunabilir.

Şekil 10. Türkiye'nin gayri safi yurtiçi hasılası (USD)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şekil 10 sadece Şekil 9 ile karıştırılmak için hazırlanmıştır. Zira Şekil 9'dan tek farkı, uluslararası para birimi kullanılarak hazırlanmış olmasıdır. Türkiye'nin Gayri Safi Yurtiçi Hasılasının USD bazındaki değişimini gösteren Şekil 10 üzerinde yapılan incelemede, şekil içerisinde oluşan eğrinin global ekonomik trendlerle uyumlu hareketler sergilediği görülmüştür. Buradan hareketle, Şekil 9'daki aykırı oluşumun Türkiye'deki devalüasyonun ve enflasyonist ortamın bir göstergesi olarak alınmasının doğru olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, yapılan bu değerlendirme bize; ulusal para birimlerinin gerçek etkiyi göstermede farklılıklara yol açabildiği göstermiştir. Bu nedenle, bundan sonraki şekillerde para birimi olarak Amerikan Doları tercih edilecektir.

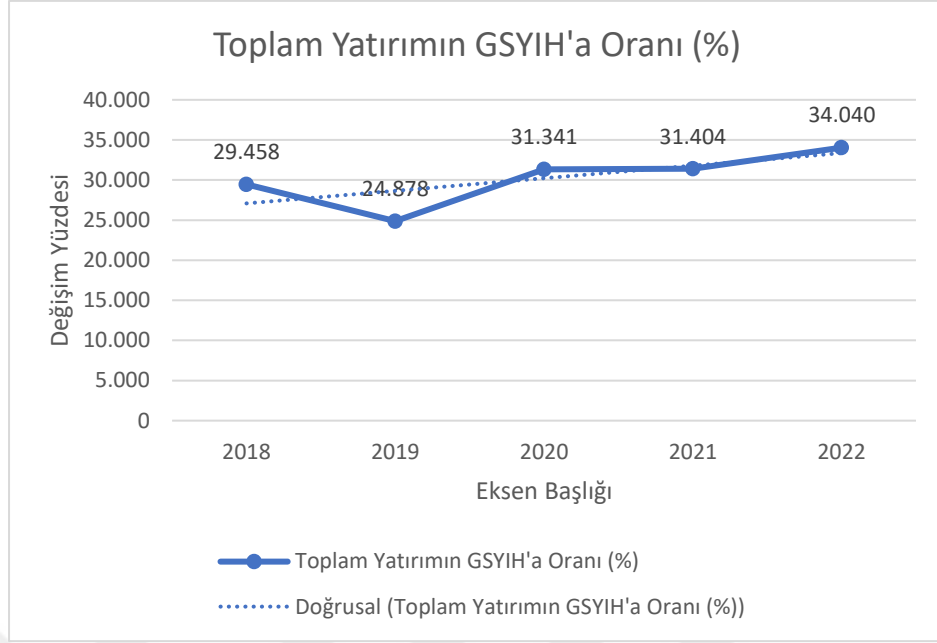

Şekil 11. Türkiye'nin kişi başı gayri safi yurtiçi hasılası (USD)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, cari fiyatlardan oluşan GSYİH'nın toplam nüfusa bölünmesiyle elde edilir. Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH'nın Amerikan Doları cinsinden değerini ifade etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; azalış trendinin bozulduğu dönem olarak Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılı görülmüştür. Bahse konu olan yıl sonrasında; Türkiye'ye ait kişi başına düşen GSYİH'nın süreklilik arz edecek şekilde ve de trend eğimini koruyarak yükseldiği görülmektedir. Şekil 11 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin kişi başına düşen GSYİH'ına olan etkisini göstermektedir.

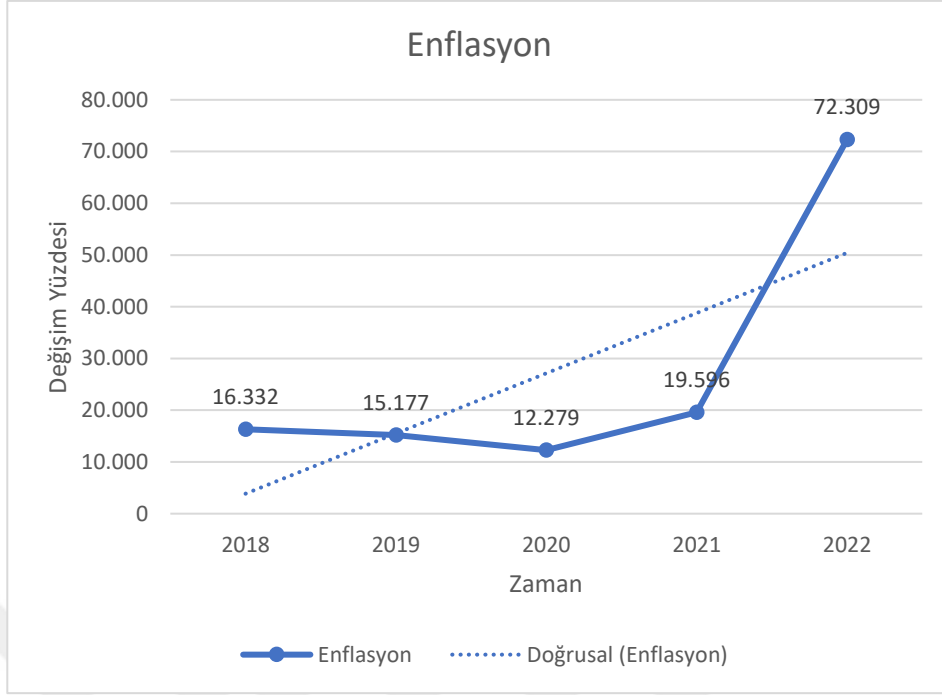

Şekil 12. Türkiye'nin kişi başı gayri safi yurtiçi hasılası

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, yerel para birimindeki toplam yatırımın ve yine yerel para birimindeki GSYİH'nın oranı olarak ifade edilir. Rasyonun hem pay hem de paydasında bulunan yerel para birimi sadeleşeceği için, rasyo yerel para birimi etkilerinden arı sonuç arz etmektedir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; azalış trendinin hem dip yaptığı hem de terse dönmeye başladığı dönem olarak Covid-19'un başlangıcı olan 2019 yılı görülmektedir. Bahse konu olan yıl sonrasında şekildeki eğri azalan eğimde de olsa bir artış eğilimi göstermektedir. Şekil 12 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'deki yatırımların GSYİH'a oranına olan etkisini göstermektedir.

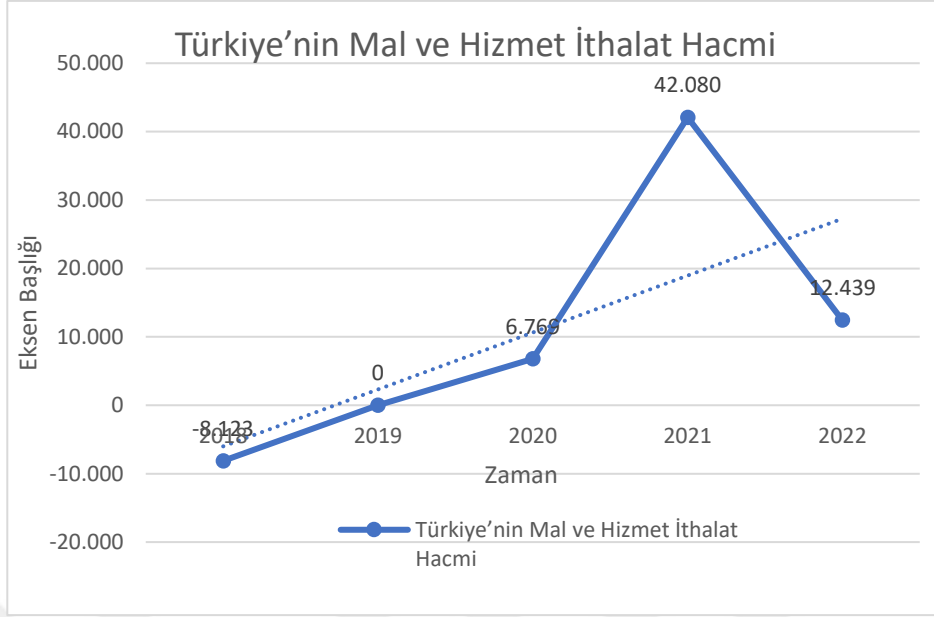

Şekil 13. Türkiye’de enflasyon (Ortalama tüketici fiyatları)

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, ortalama tüketici fiyatlarındaki değişim yüzdesini ifade etmektedir. Grafikte, bilinen adıyla, enflasyon oranının yüzdesel değişimini izleyebilmekteyiz.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; azalış trendinin hem dip yaptığı hem de terse dönmeye başladığı dönem olarak Covid-19’un zirve yaptığı 2020 yılı görülmektedir. Bahse konu olan yıl sonrasında, şekildeki eğri artan eğimde bir artış trendi sergilemektedir. Şekildeki eğrinin anlamı olan enflasyon ekonomi için son derece yıpratıcı bir etkidir. Bu nedenle, enflasyonun 2021 yılı sonrasındaki süreçte yaklaşık 3,5 katına çıkması durumu; ayrıca değinilmeden geçilemeyecek kadar önemlidir. Şekil 13 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye’deki enflasyon değişimine olumsuz etkisini göstermektedir.

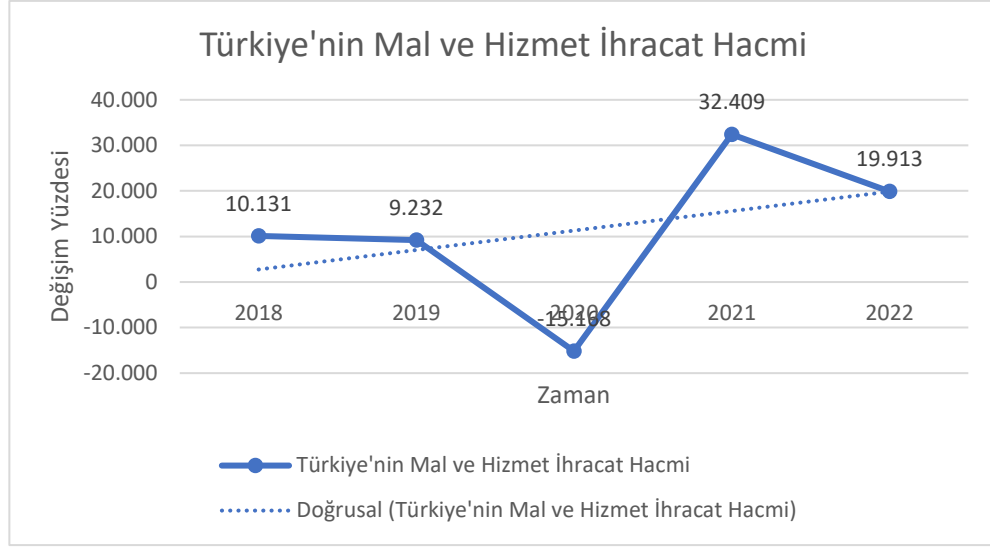

Şekil 14. Türkiye'nin mal ve hizmet ithalat hacmi

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, Türkiye'nin mal ve hizmet ithalat hacmindeki değişim yüzdesini ifade etmektedir. Grafikte, ithalat hacmindeki yüzdesel değişim; özellikleri değişmeyen toplam ithalat miktarlarındaki toplam değişimi ifade eder. Mal ve hizmetler ve fiyatları sabit tutulur, bu nedenle değişiklikler yalnızca miktarlardaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; mal ve hizmetlerin ithalat hacmindeki değişim yüzdesinin sabit eğimde bir artış trendi arz ettiği görülmektedir. Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılı itibarıyla ise mevcut artış trendi, 50% düzeyinde ilave artış eğimi sergileyerek 2021 yılında zirve noktasına ulaşmıştır. 2021 itibarıyla ise tekrar azalan eğimli bir artış trendi göstermiş olup, Covid-19 etkili dönem öncesi trende yaklaşmıştır. Şekil 14 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin mal ve hizmet ithalat hacmini arttırıcı yöndeki etkisini göstermektedir.

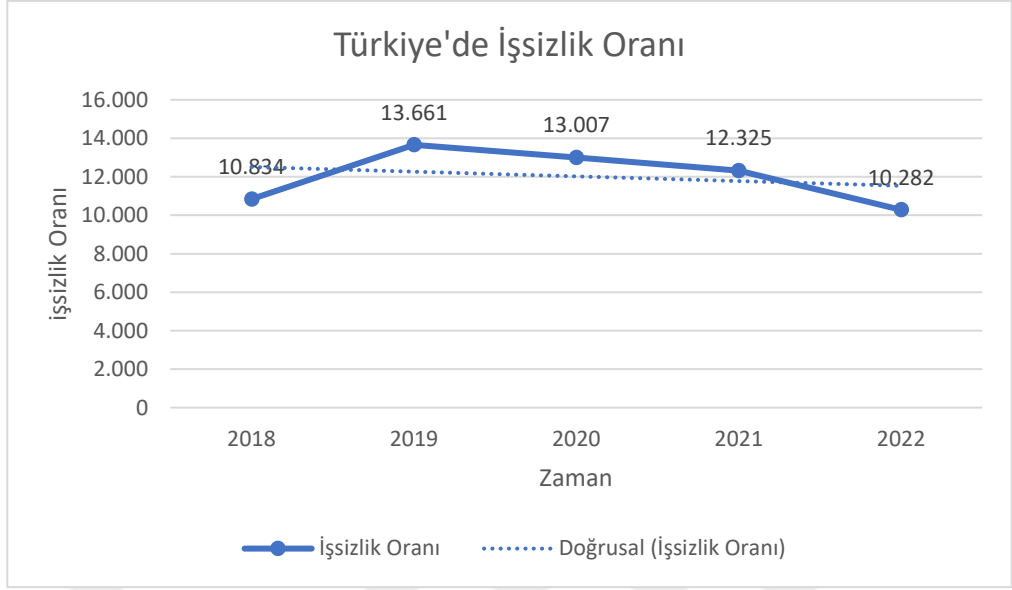

Şekil 15. Türkiye'nin mal ve hizmet ihracat hacmi

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, Türkiye'nin mal ve hizmet ihracat hacmindeki değişim yüzdesini ifade etmektedir. Grafikte, ihracat hacmindeki yüzdesel değişim; özellikleri değişmeyen toplam ihracat miktarlarındaki toplam değişimi ifade eder. Mal ve hizmetler ve fiyatları sabit tutulur, bu nedenle değişiklikler yalnızca miktarlardaki değişikliklerden kaynaklanmaktadır.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; mal ve hizmetlerin ihracat hacmindeki değişim yüzdesinin, düşük eğimli azalış trendinin Covid-19'u işaret eden 2019 yılı itibariyle keskin bir düşüş eğilimi yaşayarak negatife döndüğü görülmektedir. 2020 yıllı ilk aylarında dip seviyesi görülmekte ve 2020-2021 yılları arasında yaşanan toparlanmayla pandemi öncesinin de üzerinde bir yüzdesel artış izlenmektedir. Bahse konu olan artış 2021 itibariyle tekrar düşüş trendine dönmüş olup düşüşün devamı halinde yaklaşık bir yıl gibi kısa bir sürede pandemi öncesi düzeye döneceğini işaret etmektedir. Şekil 15 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin mal ve hizmet ihracat hacmindeki olan olumsuz etkisini göstermektedir.

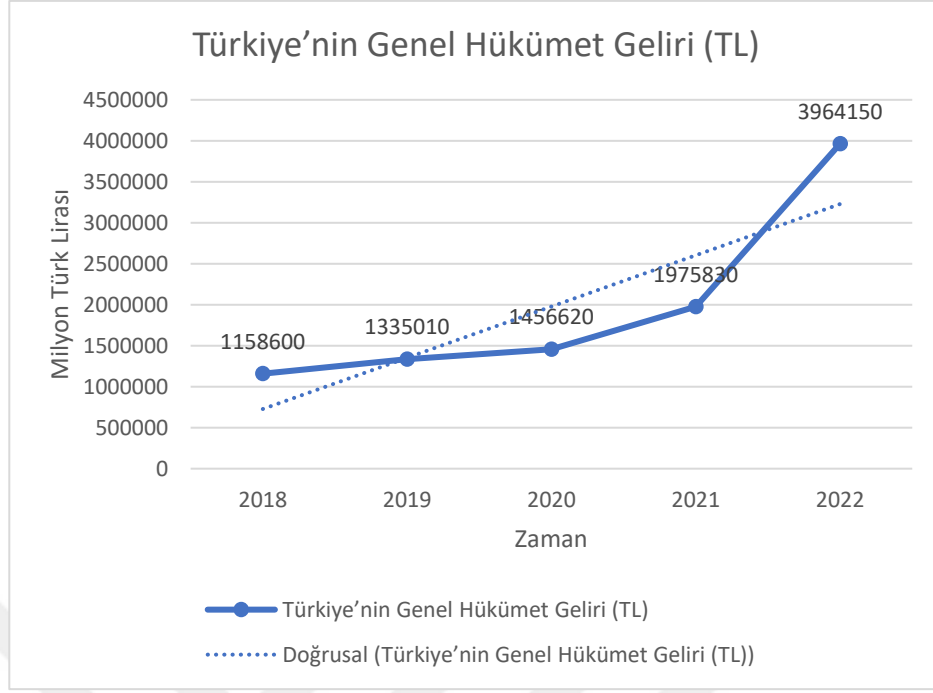

Şekil 16. Türkiye’de işsizlik oranı

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, Türkiye’deki işsizlik oranının değişim düzeyini ifade etmektedir. Grafikteki işsizlik oranı, işsiz kişi sayısının; çalışan ve işsiz kişi sayısına toplamına bölünmesiyle elde edilir. Bir başka deyişle, grafik, işsiz kişi sayısının; toplam işgücünün yüzde kaçını oluşturduğunu gösterir.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; Türkiye’deki işsizlik oranının 2019 yılına kadar olan artış trendi Covid-19’u işaret eden 2019 yılında azalma yönünde değişmiştir. Sonrasında da düşüş trendini sürdüren eğri, Türkiye’deki işsizlik oranının azaldığına işaret etmektedir. Bahse konu değişimde, ilk bakışta, Covid-19 ile alakalı işten çıkarma yasaklarının etkisinin olabileceğini düşünülebilir. Fakat düşüş trendinin 2022 yılı itibarıyla de devam etmesi, rasyodaki değişimin sadece işten çıkarma yasaklarıyla açıklanamayacağı sonucunu doğurur. Bu bağlamda olası bir istihdam artışının söz etmek daha muhtemeldir. Kesin bir sonuca varabilmek içinse, nüfus ve iş hacmindeki değişimlerle birlikte yorumlanmasının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Şekil 16 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye’deki işsizlik oranına olan olumsuz etkisini göstermektedir.

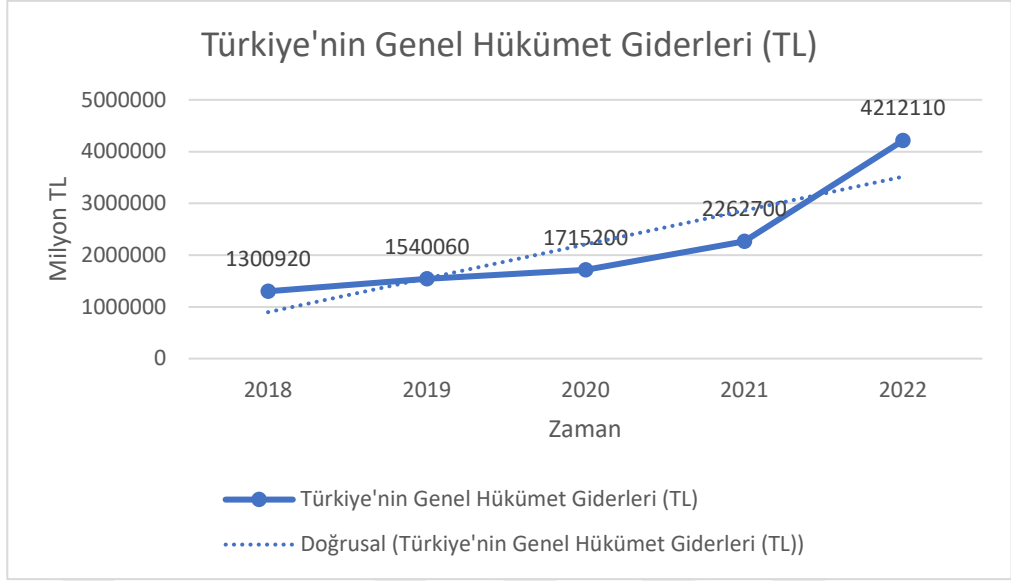

Şekil 17. Türkiye'nin genel hükümet geliri

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, 2018-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin elde ettiği gelirleri göstermektedir. Gelir, hükümetin varlıkları ve yükümlülükleri arasındaki farka eşit olan net değeri arttırıcı bir unsurdur. Gelir; vergiler, sosyal katkılar, hibe alacakları ve diğer gelirlerden oluşur.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; Türkiye'nin hükümet gelirinin, Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılına kadar dar açıda bir artış trendinde olduğu; 2020 yılı itibariyle artıştaki eğimin yükseldiği ve 2021 yılı itibariyle keskin bir ivmeyle artış trendini devam ettirdiği görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu şekilde baz alınan para biriminin Türk Lirası olması durumu aynı süreçte yaşanan enflasyonist ortam ve Türk Lirasının devalüe olması dolayısıyla şekildeki eğrinin gerçek düzeyi yansıtmadaki başarısını şüpheli hale getirmektedir. Bu meyanda, Şekil 17'nin genel hükümet toplam harcamaları ve genel hükümet net borcu grafikleriyle eşgüdümlü olarak değerlendirilmesinin daha sağlıklı olacağı düşünülmektedir. Şekil 17 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin genel hükümet gelirlerine olan olumlu etkisini göstermektedir.

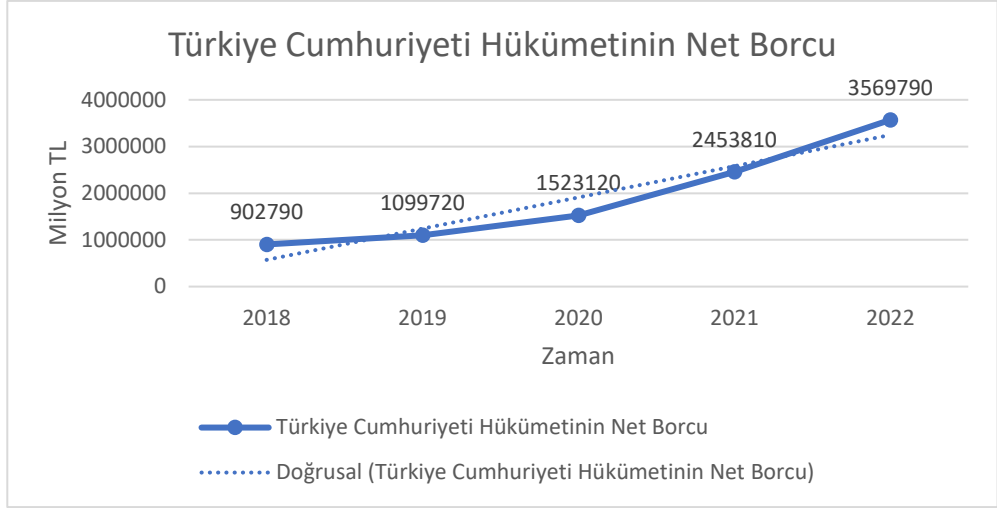

Şekil 18. Türkiye'nin genel hükümet giderleri

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, 2018-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yaptığı harcamaları göstermektedir. Toplam harcama; toplam gider ve finansal olmayan varlıkların net ediniminden oluşur.

Reel verinin, doğrusal eksene göre hareketine bakıldığında; Türkiye'nin hükümet giderlerinin Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılına kadar dar açıda bir artış trendinde olduğu; 2020 yılı itibariyle artışıdaki eğimin yükseldiği ve 2021 yılı itibariyle keskin bir ivmeyle artış trendini devam ettirdiği görülmektedir. Bununla birlikte söz konusu şekilde baz alınan para biriminin Türk Lirası olması durumu aynı süreçte yaşanan enflasyonist ortam ve Türk Lirasının devalüe olması dolayısıyla şekildeki eğrinin gerçek düzeyi yansıtmadaki başarısını şüpheli hale getirmektedir. Şekil 18'de izlenen eğrinin, Şekil 17 "Türkiye'nin Genel Hükümet Geliri" eğrisiyle eş eksenli olması durumu da bu şüpheyi doğrular niteliktedir. Şekil 18 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin genel hükümet giderlerini arttırıcı yönde olan etkisini göstermektedir.

Şekil 19. Türkiye'nin genel hükümet net borç düzeyi

Kaynak: IMF, World Economic Outlook Database, October 2023 verileri kullanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Türkiye verileri baz alınarak oluşturulan data, 2018-2022 yılları arasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin Türk Lirası cinsinden net borcunu göstermektedir. Net borç, brüt tutardaki eksi borçlanma araçlarının güncel finansal değerleri olarak hesaba katılır. Hesaplamaya dahil edilen söz konusu finansal varlıklar; altın ve SDR'ler, çeşitli para birimleri ve mevduatlar, borçlanma senetleri, krediler, sigorta, emeklilik ve standartlaştırılmış garanti planları ve de diğer alacak hesapları olarak sıralanabilirler.

Reel verinin doğrusal eksenine göre hareketine bakıldığında, Türkiye'nin net borcunun artış eğilimli grafiğindeki düzey değişimleri, Covid-19'u işaret eden 2019 yılında artış trendinin eğimini yükseltmiştir. Covid-19'un zirve yaptığı 2020 yılına bakıldığında ise mevcutta artış eğilimi bulunan Türkiye Cumhuriyeti net borcunun bir sıçramayla eğimini arttırarak yoluna devam ettiği görülmektedir. Diğer bir yandan Şekil 19'da oluşan eğrinin TL'ye endeksli olması, grafiğin enflasyon ve devalüasyondan etkilenme düzeyinin ölçülememesi durumunu beraberinde getirmektedir. Şekil 19 bize, Covid-19 pandemi döneminin, Türkiye'nin net borcunu arttırıcı yönde olan etkisini göstermektedir.

2.5. Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılığına Etkileri

Çalışmanın bu bölümünde; öncesinde tanımı, etkileri, neden olduğu değişimler, bir bütün halinde dünya ekonomisine etkileri ve Türkiye ekonomisine etkileri irdelenen Covid-19 pandemisinin Türkiye bankacılık sektörüne etkilerine değinilecektir. Bankacılık sektörü işleyen bir organizasyon olarak Covid-19 pandemisinden hem direkt hem de dolaylı olarak etkilenmiştir.

Covid-19 pandemisinin direkt etkilerinden ilki, bankanın insan kaynağına olan etkisidir. Şöyle ki; banka personellerinin hastalıktan etkilenmesi durumunda bir aya yaklaşan bir süreçte karantinada kalacak olmaları insan kaynağı gücünü olumsuz etkilemektedir (Akbaş ve Türkmendağ, 2020, s. 3246-3260). Bununla birlikte hastalığa yakalanan personelin çalıştığı birimdeki diğer personellerinin de temaslı sayılması durumu, onlar için de karantina uygulamasını beraberinde getirir ki sonuçta vaka onların da işe gelememesiyle sonuçlanmaktadır. Bu meyanda hastalık sürecinin insan kaynağına olan etkisinin katlanarak arttığı görülmektedir (Alpago ve Oduncu Alpago, 2020, s. 99-114). Ayrıca banka şubeleri haricinde çalışan personellerin seyahat kısıtları görev tanımlarını olumsuz etkilemektedir. Her ne kadar karantina uygulamalarında bankalar uzaktan çalışma modeline geçseler de söz konusu modele insanın uyumlaşması süreci aksaklıklara ve verim kaybına neden olmaktadır (Alexander vd., 2020, s. 2-11). Bununla birlikte, karantina tedbirleri kapsamında, kronik hastalığı bulunan ve/veya risk grubu olarak tanımlanan personellerinin var olması durumunda bankalar, bahse konu olan personelleri şubelerde çalıştıramamaktadır. Diğer bir yandan bankaların düzenli olarak uyguladıkları performansa bağlı işten çıkarmalar Covid-19 döneminde yapılamamış olup söz konusu durum da bankanın insan kaynağı yönetimini kısıtlayıcı bir hal almaktadır. 16 Nisan 2020 tarihinden itibaren uygulanan işten çıkarma kısıtı bankalar için bağlayıcı nitelikte olup bu tür uygulamaların önünü tıkamaktadır (SGK, 2021).

Covid-19 pandemisinin direkt etkilerinden ikincisi, giderlerde meydana gelen artış yönlü değişimlerdir. Pandemi sürecinde ortaya çıkan maske ve dezenfektan giderleri yanı sıra banka birimlerinin profesyonel ekiplerce dezenfekte edilmesi durumu da bir maliyet unsurudur (Demir İ., 2020, s. 12-15). Pandemi sürecinde uygulamaya alınan uzaktan çalışma sistemi için gereken teknolojik altyapı ve ekipmanlar da ayrıca bir maliyet unsurudur (Tiwari ve Stanton, 2021). Bununla birlikte

başlangıçta 12:00-17:00 aralığında sınırlandırılan çalışma saatleri dışında yapılan çalışmalar fazla mesai ödemelerini beraberinde getirerek ilave maliyet unsuru olmaktadır (Hürriyet Gazetecilik, 2020).

Covid-19 pandemisinin direkt etkilerinden üçüncüsü, banka müşterilerine olan etkileridir. Gerek sokağa çıkma yasaklarıyla tamamen engellenen gerekse yasakların kısmen gevşetilmesi durumunda bankaya girişleri sınırlandırılan müşterilerde işlem hacmi kaybı yaşanmaktadır (Yetiz, 2021, s. 109-117).

Pandeminin getirdiği karantina tedbirleri kapsamında faaliyetini durdurmak zorunda kalan, faaliyet hacmini azaltan ticari müşteriler yanı sıra söz konusu ticari işletmeler sayesinde gelir elde eden bireylerin yaşadığı maddi kayıpların da yansımaları olumsuz olmaktadır (Ünüvar ve Aktaş, 2022, s. 9-15). Diğer yandan inovasyona ve teknolojik gelişime duyarlı olan bankalar süreçlere çözüm bulma yolunda hızlı adımlar atmışlardır (Akbaş, 2023, s. 1-12). ATM'lerin para yatırma ve çekme işlemlerinde aracı olabilmesi, internet bankacılığı ve mobil bankacılık kanallarıyla pek çok işlemin yapılabilir kılınması süreçlerin duraksama olmadan devam edebilmesini sağlamaktadır. Bununla birlikte bankalar personellerinin bir kısmını evden çalışmaya teşvik ederek olası bir karantina durumunda, karantinaya alınan personelleri yedekleyecek, şube faaliyetini devam ettirecek yedek personel hacmi oluşturmaktadır (Günsan ve Yergin, 2024, s. 195-220).

Çalışmanın bu bölümünde Covid-19 pandemisinin dolaylı etkilerine tekrar değinilmeyecek olup; önceki bölümlerde bahsedilen, pandeminin ekonomik krize dönüşümüyle, ekonomi dahilindeki tüm oyuncuların etkilendiği pek çok olumsuzluk mevcuttur (Arabacı ve Yücel, 2020, s. 196-208). Ekonomik kriz sürecinde ekonominin en önemli ayaklarından finans sektöründe faaliyet gösteren bankalar; artan riskler, azalan ticaret hacmi, ekonomik darboğaz ve istikrarsızlık, personel ve müşteri süreçlerinde yaşanan aksaklıklar ve oluşan ilave maliyetler gibi pek çok unsurdan olumsuz etkilenmişlerdir (Kartal, 2018, s. 19-24). Fakat bununla birlikte devlet eliyle uygulanan regülasyonlardan olan enflasyonist ortamda faiz indirimleri gibi unsurlar bankaların kâr marjını önemli derecede ve olumlu yönde etkilemiştir. Bununla birlikte yine devlet eliyle uygulamaya konulan; yasal takip uygulama süreç değişikliği, hazine destekli teminatlandırma işlemleri ile pandeminin son döneminde uygulanan Kur Korumalı Mevduat (KKM) sisteminin bankalara olan yansıması müspet yönde

olmuştur (TBB, 2020). KKM gibi bankacılık alanındaki yeni silahların kullanımı banka bilançolarını hemen her kalemde ve olumlu yönde etkilemiştir (Kartal, 2024, s. 73-95).

3. COVID-19 PANDEMİ DÖNEMİNİN TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, dünya çapında ekonomik krize neden olan Covid-19 pandemisinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin, finansal rasyolar aracılığı ile tespit edilmesidir. Bu amaç ile Borsa İstanbul'da işlem gören, seçilmiş, özel mevduat bankalarının pandemi öncesindeki ve sonrasındaki ikişer yıllık finansal rasyoları kamuya açık web siteleri üzerinden temin edilmiş ve T-Testine tabi tutulmuştur. Test sonuçlarının değerlendirilmesiyle de Covid-19'un banka rasyoları üzerinde anlamlı düzeyde etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

3.2. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Bu çalışmanın konusu global bir ekonomik krize dönüşen Covid-19 pandemisinin Türkiye izdüşümünün ve etkilerinin Türk bankacılık sektörü üzerinden analiz edilmesidir. Aynı zamanda çalışmada, Türk bankacılık sektörünün, ekonomi içerisindeki yerine ve önemine vurgu yapılmaktadır.

Analizin bankacılık sektörü üzerinden yapılması; verilerin rakamlara dönüştürülmesini kolaylaştıracak, kayıt dışılığın bertaraf edilmesine imkân tanıyacak, ekonomik alanda uygulanan regülasyonların fark edilmesine neden olacak ve ekonomik etkinin daha net anlaşılmasını sağlayacaktır. Söz konusu analiz, özellikle, Türk ekonomisi için kritik derecede öneme sahip bankacılık sektörünün krizden ne düzeyde ve hangi alanlarda etkilendiğini açığa çıkarabilecek niteliktedir. Bu bağlamda pandeminin ekonomik etkisi, bankacılık örneklemini üzerinden; kesin veriler yardımı ile değerlendirilecek, etki alanı ve etki düzeyi rasyonel olarak saptanabilecek, zaman serileri daha net görülebilecektir. Çalışma kapsamında, Türkiye'nin global dünyaya entegre olmuş ve gerekli global standartlarla uyumlaşmış sektörü olan Türk bankacılığının seçilmesi; araştırma sonuçlarının analizi ve güvenilirliği açısından son derece önemli bir seçimdir.

3.3. Araştırmanın Konusu ile İlgili Literatür

3.3.1. Uluslararası Literatür

Riadi ve diğerleri (2022) çalışmalarında; 2020 yılının mart ayından başlayarak 2021 yılının mayıs ayına kadar olan süreçte Endonezya’da faaliyet gösteren 108 ticari bankada, banka istikrarı ve banka yoğunlaşması olarak iki ayrı bağımsız değişkenin Covid-19 ile bağlantısını araştırmışlardır. Bu değişkenlerin incelenmesinde, literatüre katkı sağlanması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında kullanılan ikincil veriler, Endonezya Finansal Hizmetler Kurumu’nun aylık finansal raporlarından elde edilmiştir. Bahse konu veriler, Heteroskeasite ve sağlam standart hatalar için panel içi seri korelasyonlu sabit etkiler tahmincisi kullanılarak analiz etmişlerdir. Sonuç olarak; belirtilen bağımsız değişkenlerin ve yeterli sermayelendirmenin Covid-19 süreciyle bağlantıları, pandemi sırasındaki olumlu etkileri artırıp artıramayacağını belirlemek için bu çalışmayı yapmışlardır. Bu çalışmanın sonucu olarak, Covid-19 ve banka yoğunlaşması arasındaki etkileşimin istikrar üzerindeki etkisini artırmada yeterli sermayelendirmenin faydalarını göstermektedir.

Mateev ve diğerleri (2022) çalışmalarında; Orta Doğu ve Kuzey Afrika coğrafyasında, etkinliğin ve bankacılık piyasa yapısının banka performansı üzerindeki etkisini değerlendirmeyi amaçlamışlardır. Araştırma kapsamında 2006-2020 yılları arasını içeren ve belirtilen coğrafyada bulunan toplam 225 banka, katılım bankaları ve ticari bankalar ayrımına tabi tutularak, verileri kullanılmıştır. Bahse konu veriler ikincil veriler olup, Bureau van Dijk’in Bankscope veri tabanından ve bankaların yıllık raporlarından elde edilen dengesiz panel verileridir. Ayrıca çalışma kapsamında makroekonomik verileri toplamak için Dünya Bankası’nın Dünya Kalkınma Göstergeleri (WDI), Uluslararası Finansal İstatistikler ve merkez bankalarının yıllık raporları gibi diğer ikincil veri kaynakları da kullanılmıştır. Ampirik bir araştırma olan çalışma kapsamında kurulan hipotezler test edilerek, Covid-19 pandemisini de kapsayan süreçte, etkinliğin ve bankacılık piyasa yapısının banka performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Sonuç olarak; konvansiyonel bankaların kârlılık düzeyi üzerinde, verimlilik ve rekabetin, İslami bankalardan daha büyük bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca Covid-19 Pandemisi sırasında verimlilik etkisinin sadece marjinal olarak anlamlı olduğu ve çalışma sonuçlarının literatür ile uyumlu olduğu belirtilmiştir.

Berger ve Demirgüç-Kunt (2021) çalışmalarında; Covid-19 kaynaklı ekonomik krizin ekonomiye etkileri bir örnek vaka analizi olarak Amerikan Bankaları üzerinden tespit etmeye çalışmışlardır. Bu bağlamda Amerikan bankalarının 2019 yılı dördüncü çeyrek mali verileri ile bu dönemi takip eden dört ayrı dönemin mali verileri karşılaştırılarak anlamlı bir sonuç elde edilmek istenmiştir. Söz konusu mali veriler finansal piyasa denetmenlerinden elde edilmiş ikincil verilerdir. Aynı zamanda elde edilen sonuçlar izah edilirken 2007 Mortgage krizi ile kıyaslama yapılmış ve etki ölçümleri yapılmıştır. Sonuç olarak, krizin ortaya çıkardığı fırsat ve tehditler belirtilmiş ve de sonraki çalışmalar için önerilerde bulunulmuştur.

Cardot-Martin ve diğerleri (2021) çalışmalarında; Avrupa Birliği'nin 1998 yılı ile 2017 yılları arasındaki döneminde, araştırmaya konu iki farklı rasyonun, bankacılık krizi olasılığına etkilerini araştırmışlardır. Araştırmanın verileri ikincil veriler olup Dünya Bankası Küresel Finansal Kalkınma Veritabanı'ndan temin edilmiştir. Söz konusu veriler, 1998-2017 yılları arası 28 farklı AB ülkesinin yıllık bazda verileri olup toplam olarak 560 adet veriden oluşan bir örneklemdir. Çalışmada etkisi değerlendirilen rasyolar; banka sermayesinin toplam varlıklara oranı ve banka düzenleyici sermayesinin Risk Ağırlıklı Varlıklara oranıdır. Söz konusu oranlar ile krizler karşılaştırılarak anlamlı bir ilişkinin varlığı sorgulanmıştır. Yapılan değerlendirmede banka yasal sermayesinin risk ağırlıklı varlıklara oranının kriz olasılığı üzerinde her zaman negatif bir etkiye sahip olduğu tespit edilmişken banka sermayesinin toplam varlıklara eşik değerlerine bağlı anlamlılık teşkil ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

Seelye ve Ziegler (2020) çalışmalarında; Covid-19 Pandemisinin bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin belirlenmesini amaçlanmışlardır. Çalışma kapsamında ABD Merkez Bankası'nın (FED) Büyük Ticari Bankalar listesinde belirlediği en büyük yüz bankanın verileri kullanılmıştır. Bahse konu veriler, yalnızca ABD Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri kapsamında yayınlanmış, 31.12.2019-31.03.2020 tarihleri arasındaki veriler olup iki ayrı çeyreğe ait mali tablolardan oluşmakta ve çalışma kapsamında istatistiksel analize tabi tutularak karşılaştırma yapılmaktadır. Çalışma sonucunda, kredi riskinin istatistiksel olarak anlamlı bir artış göstermediği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin toplam bankacılık varlıklarının 80%'ini temsil eden bankalar için daha yüksek bir banka iflası riskine işaret ettiğini belirtmişlerdir.

Haas ve Neely (2020) çalışmalarında; dört ayrı merkez bankasının Covid-19 pandemisinin neden olduğu finansal ve makroekonomik regülasyonlara verdikleri tepkileri incelemeyi amaçlamışlardır. Çalışma kapsamında bahsi geçen merkez bankaları; ABD Merkez Bankası (FED), Avrupa Merkez Bankası (ECB), İngiltere Merkez Bankası (BoE) ve Japonya Merkez Bankası'dır (BOJ). Çalışmanın verileri ikincil veriler olup merkez bankalarının resmî açıklamalarından elde edilmişlerdir. Çalışma kapsamında incelenen merkez bankalarına ait Covid-19 dönemi politikaları genel olarak bir önceki global kriz olan 2007 Mortgage krizi ile karşılaştırılmış ve kıyasla efektiflikleri analiz edilmiştir. Sonuç olarak da pek çok alanda, bahse konu merkez bankalarının, hız ve kapsam olarak Covid-19 krizinde daha başarılı oldukları sonucuna varılmaktadır.

Erfani ve Vasigh (2018) çalışmalarında; 2007 yılında meydana gelen ve “Mortgage Krizi” olarak bilinen küresel finansal krizin finansal kurumların verimliliği ve kârlılığı üzerindeki etkilerini analiz etmişlerdir. Çalışma kapsamında belirli kriterlere göre seçilen dünyanın önde gelen 11 ticari banka ile 8 katılım bankası kriz sürecindeki durumları değerlendirilmiş ve karşılaştırmaya tabi tutulmuştur. Çalışmada ikincil veriler kullanılmış olup bu veriler ilgili bankaların yayınladığı, kamuya açık, mali tablolardan elde edilmiştir. Çalışmada yapılan ampirik analizde dört ayrı metodoloji kullanılmıştır. Bunlar; Altman Z-skor modeli, oran analizi, veri zarflama analizi yöntemi ve görünüşte ilişkisiz regresyon analizleridir. Çalışmanın sonucu literatürdeki pek çok çalışmayla uyumludur. Sonuçlar, 2007-2009 küresel finansal krizi sırasında İslami bankaların etkinliklerini korumayı başardıklarını, ticari bankaların ise çoğunlukla etkinliklerinde kayıp yaşadıklarını göstermektedir.

Diallo (2018) çalışmasında; 2009 kriz sürecinde yabancı kaynağa en çok ihtiyaç duyan sektörlerin banka kredileri sayesinde kavuştukları katma değer incelenmektedir. Çalışmada, 38 ülke incelenmekte ve ekonomik büyüme ölçütü olarak sanayi büyümesini kullanmaktadır. Ülkeler arasında bankacılık sektörünün etkinliğini ölçmek için veri zarflama analizi (VZA) yöntemini kullanmaktadır. Çalışma kapsamında kullanılan veri ikincil veridir. Çalışma sonucunda, banka verimliliğinin kredilerdeki kısıtları hafiflettiği ve kriz esnasında finansal ihtiyaç düzeyi yüksek

endüstrilerin büyüme oranlarında artış sağladığını göstermektedir. Çalışma sonucunun literatür ile uyumlu olduğu görülmektedir.

3.3.2. Ulusal Literatür

Altumur (2021) çalışmasında; Covid-19 Salgınının BİST sektör endeksleri üzerindeki etkilerini olay çalışması yöntemi ile incelemiştir. BİST bünyesinde bulunan 10 ayrı piyasa endeksi ile yapılan çalışmada, BİST 100 endeksi benchmark olarak alınmış olup çalışma sonucunda Türkiye’deki piyasaların yarı etkin formda olduğu ve anormal getirinin mevcut olduğu sonucuna varmıştır.

Meral (2021) çalışmasında; Covid-19 Salgınının Türk Sigorta Sektörü üzerindeki etkilerini belirlemeye çalışmıştır. Çalışma kapsamında sigorta sektörü, Hayat Sigortaları ve Hayat Dışı Sigortalar ayırımına tabi tutulmuştur. Çalışmaya ait veriler, T.C. Sigortacılık ve Özel Emeklilik Denetleme ve Düzenleme Kurulu tarafından yıllık olarak yayınlanan ve de 2016-2020 arası yıllara ait finansal ve teknik oranlar dan oluşmaktadır. Bahse konu oranların ağırlıklandırılarak sigorta sektörü performansının ölçümünde entropi yöntemi performansın değerlendirilmesinde ise TOPSIS yöntemi kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, Covid-19’un Türk sigorta sektörüne olan etkisi değerlendirildiğinde; hayat dışı sigortalar branşına ait performansta pandemi nedenli herhangi bir olumsuz etki gözlenmezken hayat sigortaları branşına ait performansta ise, pandeminin, olumsuz etkilerinin görüldüğünden bahsedilmiştir.

Cavlak (2020) çalışmasında; BİST 100 endeksine tabi işletmelerin ara dönem finansal verileri içerik analizine tabi tutularak Covid-19 hakkındaki değerlendirmeler araştırılmıştır. 01.01.2020-31.03.2020 tarih aralığını kapsayan, pandemi sonrası ilk ara dönem, finansal verilerinde çoğu işletmenin Covid-19 hakkında değerlendirmelerde bulunduğu ve bununla birlikte Covid-19 ile ilgili açıklamaların en çok dipnotlar bölümünde yer aldığı görülmüştür. Aynı çalışmada sektörel alt kırılım araştırıldığında ise Covid-19 ile ilgili en detaylı açıklamaların bankalar tarafından yapıldığı tespit edilmiştir.

Demir (2020) çalışmasında; Covid-19 Salgınının BİST 100 endeksine tabi şirketlerin mali verilerine etkilerini oran analizi yöntemiyle belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Covid-19 Salgınının BİST 100 endeksine tabi işletmelerin mali

tablo oranlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkilediği ve bu bağlamda çalışma bulgularının literatürde yer alan diğer çalışmalarla uyumlu olduğu tespit edilmiştir.

Babaoğlu ve Öztürk (2020) çalışmalarında; türev ürünler kullanarak piyasada oluşacak risklerden korunmaya(hedge) yönelik opsiyon alan mevduat bankalarının ne derece başarılı olduklarının tespit edilmesi ve de türev ürün kullanım düzeylerinin rasyo analizi tekniği kullanılarak belirlenmesini amaçlamışlardır. Çalışma kapsamında Türkiye’de faaliyet gösteren mevduat bankalarının 2014-2018 yılları arasındaki konsolide mali verileri ve bağımsız denetçi raporları analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda, türev ürün kullanımının gerek döviz kuru gerekse faizde meydana gelen dalgalanmalar sonucu oluşan risklerden korunmada etki sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öniz ve Aydın (2019) çalışmalarında; 2000 ve 2001 finansal krizlerinde, Türkiye’de faaliyet gösteren sigorta şirketlerinin mali yapıları ve yükümlülüklerini yerine getirebilme durumlarının finansal tablolar vasıtasıyla incelenmesini amaç etmişlerdir. Bu amaçla 1998 – 2003 yıllarından oluşan zaman sürecinde BIST dahilinde sürekli faaliyet gösteren dört ayrı sigorta şirketinin varlığı tespit edilmiş ve bu şirketlere ait mali veriler KAP ve Hazine Müsteşarlığı aracılığıyla elde edilerek oran analizine tabi tutulmuştur. Sigortacılık sektörüne özgü finansal yapının değerlendirilmesi işlemlerinde; Sermaye Yeterliğine İlişkin Oranlar, Aktif Kalitesi ve Likiditeye İlişkin Oranlar, Faaliyet Oranları ve Kârlılık Oranları ele alınmıştır. Çalışma sonucunda ise bahse konu oranlarda dalgalanmalar görülmekle birlikte etkilerin uzun vadeli olmadığı saptanmış ve de her iki krizin de sigorta şirketlerini yükümlülüklerini yerine getirme güçlerini engelleyecek bir etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Gümüş ve Bolel (2017) çalışmalarında; hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören ve havacılık sektöründe faaliyet gösteren Türk Hava Yolları A.Ş. ile Pegasus Hava Yolları A.Ş. firmalarının 2010-2015 yıllarında olan faaliyetleri finansal rasyolar vasıtasıyla analiz edilerek yorumlanmıştır. Dört ayrı likidite oranı, yedi ayrı faaliyet oranı, altı ayrı mali yapı oranı ve üç ayrı kârlılık oranından oluşan toplamda 20 oran ile yapılan rasyo analizi tekniğine dayalı çalışmada şirketlerin yıllar bazında değişen performansları ölçümlenerek şirketlerin yatırım yapılabilirliği hususunda kanıya varılmıştır. Çalışma, literatürde bulunan benzer çalışma ile uyumludur.

Akın ve Karaboğa (2014) çalışmalarında; 2008 yılında meydana gelen küresel finans krizinin Türk Sigortacılık Sektörü üzerindeki etkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışma kapsamında, Türkiye Sigortacılık Sektöründe faal olan sigorta şirketlerine ait 120 üst düzey yöneticiye internet tabanlı, online anket çalışması uygulanmıştır. Anket aracılığıyla elde edilen birincil veriler SPSS programında araştırmada elde edilmek istenen amaçlara uygun olarak yeniden kodlanarak istatistiksel analizlere uygun hale getirilmiştir. Çalışma sonucunda Türk sigortacılık sektörü yöneticilerine yönelik gerçekleştirilen anket katılımcılarının ağırlıklı görüşünün “2008 küresel krizin Türk sigortacılık sektörünü etkilediği” şeklinde olduğu belirlenmiştir.

Ege ve Diğerleri (2012) çalışmalarında; 2001 ve 2008 yıllarında meydana gelen finansal krizlerin, Türk Bankacılık Sistemi içerisinde yer alan leasing ve factoring işlemlerine etkilerini araştırmışlardır. Çalışma kapsamında incelenen veriler Türkiye Bankalar Birliği, Finansal Kiralama ve Faktoring Derneklerinden elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler yıl bazlı toplam işlem hacimlerinden oluşmaktadır. Bahse konu yıl bazlı işlem hacimleri kriz yıllarındaki işlem hacimleri ile kıyaslanmış ve de karşılaştırmalı analizle sonuç ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın sonucunda Türk bankacılık sistemindeki leasing ve factoring işlemlerinin, 2001 ve 2008 finansal krizlerinden etkilendiği sonucu elde edilmiştir.

Uyar ve Okumuş (2009) çalışmalarında; hisseleri IMKB bünyesinde işlem gören ve yedi farklı sektörde üretim faaliyeti gösteren toplamda 124 şirketin 2008 küresel ekonomi krizinden nasıl etkilendikleri hususunu finansal oranlar aracılığı ile araştırmışlardır. Çalışmanın verileri SPSS 15.0 programı aracılığı ile analiz edilmiş ayrıca şirketlerin incelemeye konu finansal oranlarındaki değişim t-testi aracılığıyla istatistiksel olarak da analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonucunda, kriz döneminin likidite oranları ve kârlılık oranları üzerindeki negatif etkileri gözlemlenmiş ve ayrıca şirketlerin kriz ortamlarında uzun vadeli yabancı kaynağa ulaşamadıkları/ulaşma imkanlarının kısıtlandığı bilgisi elde edilmiş olup tespitlerin literatürle uyumlu olduğu görülmüştür.

3.4. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtları

Covid-19'un Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin finansal rasyolar yardımı ile analiz edilmesini amaçlayan çalışmanın kapsamını Türkiye’de faaliyet

gösteren bankalar oluştururken zaman serisi de 2018-2022 arası yıllardır. Zaman aralığı seçilirken, Covid-19 etkilerinin izlenmeye başlandığı, 2020 yılı baz alınmıştır. Bu bağlamda pandemi etkilerinin daha net görülebilmesi için, pandemi öncesi dönem olan 2018 ve 2019 yıllarına ait veriler, pandemi sonrası dönem olan 2021 ve 2022 yıllarına ait verilerle karşılaştırılmıştır.

Araştırmanın kısıtlardan ilki, pandemi döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren bankalardan, sadece özel sermayeli bankaların çalışma kapsamına dahil edilmiş olmasıdır. Bunun nedeni ise; kamu bankalarının pandemi sürecinde para ve maliye politikalarının uygulanmasına aracılık rolü üstlenerek ana faaliyet konularının, kısmen de olsa, dışına çıkmaları durumudur.

Araştırmanın kısıtlardan ikincisi, pandemi döneminde Türkiye’de faaliyet gösteren özel sermayeli bankalar arasından sadece mevduat bankalarının çalışma kapsamına dahil edilmiş olmasıdır. Bunun nedeni ise; merkez bankası, katılım bankaları, yatırım bankaları ve kalkınma bankalarının belirli bir çerçevede faaliyet göstermeleri dolayısıyla piyasa aktivitelerini tam olarak yansıtamamaları ve bu bağlamda bütünü yansıtmada yetersiz kalmaları durumudur. Sayılan ilk iki kısıt sonrasında kalan otuz iki bankadan sadece dört banka seçilerek çalışma kapsamına dahil edilmiştir. Bunun nedeni ise, söz konusu dört bankanın aktif büyüklük olarak, ilk iki kısıt sonrası kalan bütünün, 68%’lik düzeyini oluşturmaları durumudur. Bankacılık piyasasında; piyasa lideri, piyasa yapıcısı, ana aktörler olarak tanınan bu dört bankanın (Akbank, Garanti Bankası, İş Bankası ve Yapı Kredi) bütünden aldıkları pay nedeni ile bütünü yansıtmada yeterli olabilecekleri düşünülmektedir.

3.5. Araştırmanın Metodolojisi

Bu çalışmayla; Covid-19 pandemisinin Türk bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinin tespit edilmesi amaçlandığından, etkinin tespitinde kullanılabilecek en güçlü argüman olarak finansal rasyolar seçilmiştir. Söz konusu rasyoların hangilerinin seçileceği ise, gerek BDDK ve TBB’nin katkılarıyla hazırlanan ve TBB’nin resmî web sayfasında “Bankacılık Sektörü Gelişmeler Tablosu” içerisinde bulunan **(TBB, 2024)** gerekse çalışmaya konu literatür taramasında, özellikle uluslararası kaynaklarda, izlenen rasyolar arasından yapılmıştır.

Çalışmanın örneklemini, bütünü yansıtmada azami fayda sağlayacak ve asgari düzeyde yoğunluk yaratacak, Borsa İstanbul'da işlem gören, dört özel sermayeli mevduat bankasından oluşturulmuştur. Özel mevduat bankalarının pandemi öncesindeki ve sonrasındaki ikişer yıllık finansal rasyoları kamuya açık web siteleri üzerinden temin edilmiş ve T-Testine tabi tutulmuştur. Ortalamalardan oluşan değerlerin karşılaştırılmasına imkân veren T-Testi sonuçlarının değerlendirilmesiyle de Covid-19'un banka rasyoları üzerinde anlamlı düzeyde etkisinin olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır.

3.5.1. Hipotezler

Çalışmanın hipotezleri, ilgili rasyoların; pandemi öncesi dönem (P.O) olarak adlandırılan 2018 ve 2019 yıllarına ait verinin, pandemi sonrası dönem (P.S) olarak adlandırılan 2021 ve 2022 yıllarına ait verilerle kıyaslanmasına dayalıdır. Söz konusu kıyaslamada Covid-19 pandemi döneminin neden olduğu etkiler aranmakta ve bu etkilerin ilgili rasyo üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturup oluşturmadığına bakılmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın hipotezleri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

Hipotez 1: Özel bankaların pandemi öncesi ana sermaye yeterlilik oranı ile pandemi sonrası ana sermaye yeterlilik oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 2: Özel bankaların pandemi öncesi sermaye yeterlilik oranı ile pandemi sonrası sermaye yeterlilik oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 3: Özel bankaların pandemi öncesi kaldıraç oranı ile pandemi sonrası kaldıraç oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 4: Özel bankaların pandemi öncesi kredi/mevduat oranı ile pandemi sonrası kredi/mevduat oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 5: Özel bankaların pandemi öncesi likidite karşılama oranı ile pandemi sonrası likidite karşılama oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 6: Özel bankaların pandemi öncesi nakdi krediler/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası nakdi krediler/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 7: Özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacaklar/nakdi krediler oranı ile pandemi sonrası takipteki alacaklar/nakdi krediler oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 8: Özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranı ile pandemi sonrası takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 9: Özel bankaların pandemi öncesi canlı krediler karşılık oranı ile pandemi sonrası canlı krediler karşılık oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 10: Özel bankaların pandemi öncesi faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 11: Özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 12: Özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 13: Özel bankaların pandemi öncesi döviz pozisyonu/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası döviz pozisyonu/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 14: Özel bankaların pandemi öncesi net faaliyet kârı veya zararı/toplam aktifler oranı ile pandemi sonrası net faaliyet kârı veya zararı/toplam aktifler oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 15: Özel bankaların pandemi öncesi toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Hipotez 16: Özel bankaların pandemi öncesi toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

3.5.2. Veriler

Çalışmada kullanılan veriler, ikincil veriler olup, bankalara ait rasyolardan oluşmaktadır. Söz konusu rasyoların seçiminde, BDDK ve TBB gibi sektöre etken kurumların bankacılık sektör analizlerinde kullandığı rasyolar referans alınmıştır. Seçimde alınan bir diğer referans uluslararası literatürde konu ile alakalı çalışmalarda

kullanılan rasyolardır. Her iki referans yardımıyla; sermaye, likidite, aktif kalitesi, kârlılık, piyasa riskine duyarlılık, faaliyet ve sektör payına ilişkin olmak üzere toplamda on altı rasyo seçimi gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde; öncelikle rasyonun kısa tanımı yapılacaktır, daha sonrasında da sırası ile seçilen; Sermaye Yeterlilik Düzeyini Gösteren Rasyolar, Likidite Düzeyini Gösteren Rasyolar, Aktif Kalitesini Gösteren Rasyolar, Kârlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar, Piyasa Riskine Duyarlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar, Faaliyet Düzeyini Gösteren Rasyolar ve Sektörden Alınan Pay Düzeyini Gösteren Rasyolar alt başlık olarak özet bir şekilde açıklanacaktır.

Rasyo; oran anlamı taşımakta olup sayısal bir değerin, bir başka sayısal değere oranlanması ile cebirsel bir ilişki düzeyi tanımlanması olarak nitelenebilir (Meigs ve Meigs, 1983, s. 548). Çalışma kapsamında incelenen rasyolar, banka analizleri hakkında yapılan özellikle yabancı literatür taramalarında sıklıkla karşılaşılan, konu hakkında seçilmiş, rasyolar olmakla birlikte BDDK ve TBB'nin hazırladığı bankacılık sektörü hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan “Bankacılık Sektörü Gelişmeler Tablosu” çalışmasında da refere edilmişlerdir (TBB, 2024).

3.5.2.1. Sermaye Yeterlilik Düzeyini Gösteren Rasyolar

Sermaye yeterlilik rasyoları; bankaların faaliyetlerini sürdürmede karşı karşıya kalabilecekleri risklere karşın devamlılığı sağlamada kullanılabilecekleri özkaynak yeterliliğinin bir göstergesi niteliğindedir. Sırasıyla Basel-I, Basel-II ve Basel-III kriterlerince, uluslararası standartlar çerçevesinde, düzenlenen sermaye yeterlilik rasyoları bankalar için kritik önem arz eden göstergelerdendir.

Çalışma kapsamında sermaye rasyoları içerisinde; Ana Sermaye Yeterlilik Oranı, Sermaye Yeterlilik Oranı ve Kaldıraç oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, sermaye yeterliliklerindeki değişim incelenecektir.

a. Ana Sermaye Yeterlilik Oranı

Finansal dayanıklılığın bir göstergesi olarak kabul edilir. Sermayenin çeşitli risk unsurlarından oluşan toplama bölünmesiyle elde edilen orandır. Basel-III kriterleri gereği, 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla, asgari 6% olması beklenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Rasyo; konsolide olmayan bazda hesaplanan ana sermayenin risk

tutarları toplamına (kredi riskine esas tutar + piyasa riskine esas tutar + operasyonel riske esas tutar) bölünmesiyle elde edilir (T.C. Resmi Gazete, 2015).

b. Sermaye Yeterlilik Oranı

Bankaların özkaynaklarıyla oluşabilecek riskleri ve zararları telafi etme kapasitelerinin bir göstergesidir. Öz Sermayenin risk ağırlıklı aktiflere bölünmesiyle elde edilen orandır. Hesaplamada kullanılan risk ağırlıklı aktifler, bağımsız kredi derecelendirme kurumlarının verdiği notlara bağlı olarak belirlenirler. Basel-III kriterleri gereği, 1 Ocak 2019 tarihi itibarıyla, asgari 8% olması beklenmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2014). Rasyo; öz sermayenin belirli bir risk toplamına [riskli aktifler + (Piyasa Riskleri + Operasyonel Riskler) * 12,5] bölünmesiyle elde edilir (T.C. Resmi Gazete, 2015).

c. Kaldıraç Oranı

Varlıkların hangi kaynaklarla ve ne düzeyde finanse edildiğinin bir göstergesi niteliğindedir. Genel uygulamada; toplam borcun, varlık toplamına bölünmesiyle hesaplanmakla birlikte söz konusu hesaplama bankalar için yapılacaksa nispeten farklılık göstermektedir.

Basel standartları, Avrupa Birliği mevzuatı ve de konu hakkında yetkili mercilerce yapılan diğer çalışmalar dikkate alınarak hazırlanan “Bankaların Kaldıraç Düzeyinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik Taslağı” uyarınca kaldıraç oranı; bankaların ana sermaye tutarlarının, bilanço içi varlıklar ile bilanço dışı işlemlerin dönüşüm oranları uygulanmış risk tutarları toplamından oluşan toplam risk tutarına bölünmesiyle hesaplanmaktadır (BDDK, 2013). Rasyo; ana sermayenin toplam risk tutarına bölünmesiyle elde edilir (T.C. Resmi Gazete, 2013).

3.5.2.2. Likidite Düzeyini Gösteren Rasyolar

Likidite rasyoları; kısa vadeli yükümlülüklerin ne kadarının kısa vadede nakde dönebilen varlıklarla karşılanabileceğinin bir ölçütü olarak kullanılmaktadır. Bankalar için likidite kritik öneme sahip bir kavramdır. Zira, geçmişten günümüze, likidite kriziyle karşı karşıya kalarak batan veya ciddi ölçüde zarar gören pek çok banka bulunmaktadır.

Çalışma kapsamında likidite rasyoları içerisinde; kredi-mevduat oranı ve likidite karşılama oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, likidite düzeylerindeki değişim incelenecektir.

a. Kredi-Mevduat Oranı

Bankaların kaynak yaratabilme gücünü kendi faaliyetleri ile ne derecede oluşturduğunun göstergesi niteliğindedir. Bir başka deyişle bankaların mudilerinden topladıkları mevduatlar karşılığında kredi verebilme düzeyinin en önemli göstergesidir. Ayrıca, bu doğrultuda, bankaların finansal istikrarı açısından da önemli bir gösterge olduğu belirtilmelidir.

Kredi-Mevduat Oranı (KMO), bankaların likidite durumunun yapısal bir göstergesidir. KMO için uluslararası düzeyde kabul edilen ideal bir oran belirtilmemiş olmakla birlikte KMO'nun nispeten düşük olması durumu ilgili bankanın likidite stresi yaşama riskinin de düşük olacağının bir göstergesi niteliğindedir. Rasyo; krediler toplamının mevduatlar toplamına bölünmesiyle elde edilir.

b. Likidite Karşılama Oranı

Bankaların elinde bulunan varlıkların, yükümlülüklerini karşılayabilecek düzeyde nakde dönüş kabiliyetine sahip olmasının ve bu düzeyin sürdürülmesinin sağlamanın bir ölçütü olarak kullanılmaktadır. Bu bağlamda likidite karşılama oranı, bankaların finansal istikrar sağlamanın yönlendirici bir rasyoyken aynı zamanda likidite kaynaklı risk yönetimi konusunda da yol göstericidir. Rasyo; yüksek kaliteli likit varlık stokunun, net nakit çıkışlarına oranlanmasıyla elde edilir. Bu noktada yüksek kaliteli likit varlık stokunun mahiyetine değinmek faydalı olacaktır. Yüksek kaliteli likit varlık stoku; yüksek kaliteli likit varlıklardan (düzeltme işlemine konu edilmeden) varsa 2B kalite likit varlıklara uygulanan üst sınır aşım tutarı ile ikinci kalite likit varlıklara uygulanan üst sınır aşım tutarının çıkarılması suretiyle bulunur (T.C. Resmi Gazete, 2006). Gerek yüksek kaliteli likit varlık stoku gerekse diğer kalite kodlarıyla sınıflandırılmış varlıklara ait detaya BDDK'nın, 01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmî Gazete 'de yayınlanan "Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik" vasıtasıyla ulaşılabilir.

3.5.2.3. Aktif Kalitesini Gösteren Rasyolar

Aktif kalitesi rasyoları; bankaların elinde bulunan varlıkların gerek yapısal gerekse kalite düzeyi yönünden nasıl bir değer arz ettiği hakkında gösterge niteliği taşımaktadır. Aktif kalitesini gösteren rasyolar, bankaların ana faaliyeti olan kredilendirme işlemine ilişkin ipuçları içerdiği için oldukça önemli addedilirler. Aktif kalitesini gösteren rasyolar, genellikle, değerlerin birbirine oranlanması veya ölçülecek değer aktif toplamına oranlanması yoluyla belirlenir. Ölçülecek değer aktif toplamına oranlanması yoluyla, varlığın aktif toplamı içindeki payı yani değerlilik düzeyi tespit edilebilmektedir.

Çalışma kapsamında aktif kalitesi rasyoları içerisinde; nakdi kredilerin aktif toplamına oranı, takipteki alacakların nakdi kredilere oranı, takipteki alacak karşılıklarının takipteki alacaklara oranı ve canlı krediler karşılık oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, aktif kalitelerindeki değişim incelenecektir.

a. Nakdi Kredilerin Aktif Toplamına Oranı

Kredi, bankaların tüzel veya gerçek kişilere; belirli bir ödeme planı dahilinde geri ödenmesi üzere, bir maliyet karşılığında ve belirli bir vadede geri ödenmek üzere ödünç verdikleri parayla ölçülen değerler olarak tanımlanabilir (Black vd., 2009, s. 39).

Krediler kendi içinde nakit ve nakit olmayan krediler olarak ikiye ayrılmakla birlikte bankacılıkta daha çok değer verilen, incelenen, getirisi yüksek olan ve dolayısıyla üzerinde daha çok durulan kredi türü nakdi(nakit) kredilerdir. Nakit krediler, belirli bir vade sonunda faiziyle birlikte geri ödeme yükümlülüğü getiren taksitli ve/veya defaten geri ödenen kaynaklardır. Söz konusu nakdi krediler bankaların ana faaliyeti ve temel getiri kaynakları arasında en önemlisi olarak sayıldığı için bankanın sahip olduğu kredi düzeyinin belirlenmesi aktif kalitesinin en önemli göstergesi olarak addedilir.

Banka kredileri Aktif kalitesini gösteren rasyolar, bankaların ana faaliyeti olan kredilendirme işlemine ilişkin ipuçları içerdiği için oldukça önemli addedilirler. Nakdi kredilerin aktif toplamına oranı için belirlenen bir değer bulunmamakla birlikte bankalarca kabul gören ölçüt asgari 50%, azami 65% düzeyidir. Zira asgari düzeyin altına inilmesi durumu bankanın temel işlevini yerine getirmede muvaffak olamadığı

kanısını doğururken, azami düzeyin üstüne çıkılması da risk yönetimi ve likidite düzeyi açısından tehlikeli görülmektedir (Akgüç, 2012, s. 521). Rasyo; nakit krediler toplamının bilançonun aktif toplamına bölünmesiyle elde edilir.

b. Takipteki Alacakların Nakdi Kredilere Oranı

Bankalar için takipteki alacaklar; belirlenen ödeme planı dahilinde ve vadesinde bankaya geri ödenememiş veya kısmen ödenebilmiş, tahsil edilme kabiliyeti bulunmayan veya şüpheli olan kredilerden oluşmaktadır. Dolayısıyla takipteki alacakların nakdi kredilere oranı; bankanın toplam kredi plasmanının ne düzeyde problemlili olduğunun net bir göstergesidir. Aynı zamanda takipteki alacakların nakdi kredilere oranı; bankanın geçmiş ve/veya mevcut kredi yönetiminin ne derece sağlıklı yapıldığı, alınan risk düzeyi, esas faaliyetlerden olan kârlılık gibi pek çok konuda ipuçları içermektedir. Söz konusu oranın artması; ayrılan karşılıklar nedeniyle kaynak maliyetini, artan risk nedeniyle de fonlama maliyetini arttırarak olumsuz etki yaratmaktadır.

Takipteki alacakların nakdi kredilere oranının olabildiğince düşük olması beklenmektedir. Burada hedef her ne kadar oranın sıfır olması olsa da maalesef günümüzde sıfır düzeyinde bir takipteki alacakların nakdi kredilere oranına rastlanmamaktadır. Rasyo; banka bilançosunda bulunan takipteki alacaklar toplamının nakdi kredilere oranlanmasıyla elde edilir.

c. Takipteki Alacak Karşılıklarının Takipteki Alacaklara Oranı

Bankaların, 5411 sayılı Bankacılık Kanununu uyarınca ve TFRS 9 gereği; takipteki alacaklar için karşılık ayırma yükümlülüğü bulunmaktadır. Söz konusu karşılık, “kredi zararlarının karşılanması amacıyla finansal tablolarda hesaben ayrılarak gider yazılan tutarları” ifade etmektedir (T.C. Resmi Gazete, 2016). Ayrılan karşılığın sorunlu kredilere oranının yüksek olması ihtiyatlılığın bir göstergesi niteliğinde olduğu için söz konusu rasyonun yüksek olması istenen bir durumdur. Bu bağlamda ayrılan karşılığın yüksek olması, riski azaltan ve zararın giderilmesini sağlayan bir durumdur. Rasyo; banka bilançosunda bulunan takipteki alacak karşılıklarının takipteki alacaklara oranlanmasıyla bulunur.

d. Canlı Krediler Karşılık Oranı

Bankalar, 5411 sayılı Bankacılık Kanununu uyarınca ve TFRS 9 gereği, tahsis ettikleri krediler için de karşılık ayırma yükümlülüğündedirler. Canlı krediler olarak tabir edilen sorunsuz krediler için ayrılan karşılığın detayına bakıldığında ise; standart nitelikli krediler için 12 aylık beklenen zarar karşılığı ile yakın izlemedeki krediler için kredi riskindeki artışın toplamını ifade ettiği görülmektedir.

Canlı krediler tanımı ise birinci ve ikinci sınıfta tasnif edilen kredilerden oluşmaktadır. Birinci sınıf krediler geri ödemesinde 30 günü aşacak bir gecikme öngörülme, ikinci sınıf krediler ise geri ödemesinde 90 günü bulacak gecikme öngörülme kredilerdir.

Canlı krediler karşılık oranı için referans alınacak bir oran belirtilmiş olmamakla birlikte; oranın yüksek olması kaynak maliyetinin artışına sebep olacakken, düşük olması durumunda da risk artışı nedeniyle fonlama maliyeti artacaktır. Bu nedenle optimum seviyede tutulması gereken bir orandır. Rasyo; canlı krediler için ayrılan ve banka bilançosunda yer alan karşılık toplamının canlı krediler toplamına oranlanmasıyla elde edilir.

3.5.2.4. Kârlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar

Kârlılık düzeyi, elde edilen kârın ne ölçüde beklentiyi karşıladığıyla alakalı bir kavramdır. Peki ya kâr nedir? Kâr; elde ettiği hasılatı, bu hasılatı elde etmek için sarf edilen giderler düşüldükten sonra kalan miktardır.

Kârlılık rasyoları ise; kârla alakalı oranlar oldukları gibi aynı zamanda faaliyetlerden elde edilen başarının, yatırım ve finansman kararlarının ne ölçüde doğru verildiğinin ve dolayısıyla yönetim performansının bir ölçütü niteliğindedirler. Yüksek miktarda sermayelerle çalışan, yetkili kurumlarca denetlenen ve değerlendirilen, sermayedarları ve yatırımcıları bulunan bankalarda kârlılık düzeyini gösteren oranlar çokça irdelenen, kritize edilen ve önemle üzerinde durulan rasyolardır.

Çalışma kapsamında kârlılık rasyoları içerisinde; faiz gelir-gider farkının aktif toplamına oranı, net dönem kârının özkaynaklara oranı ve net dönem kârının aktif toplamına oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, kârlılıklarındaki değişim incelenecektir.

Bankalar açısından inceleyeceğimiz her üç rasyonun da ayrı önemi bulunmakta olup konu hakkındaki değerlendirmeye ilgili rasyo açıklamasında yer verilecektir. Bununla birlikte bu bölümde bankanın esas faaliyetlerini gösterir; faiz gelirleri, özkaynak ve aktifler dikkate alınacak ve bu değerlerin kârlılıkla olan ilişkileri incelenecektir.

a. Faiz Gelir-Gider Farkının Aktif Toplamına Oranı

Bankaların esas faaliyetleri olan kredi verme işlemi faiz geliri yaratırken, verilen krediye kaynak oluşturmak için toplanan mevduatlar da faiz gideri oluşturmaktadır. Günümüz banka bilançolarında bu işlemlerden başka birden çok faiz geliri ve gideri doğuran faaliyetler bulunmakla birlikte faizle alakalı esas ve ağırlıklı faaliyetler, kredi ve mevduattır. Dolayısıyla kârlılık rasyoları içerisinde, esas faaliyetlere ilişkin, işlerlik düzeyini gösteren en önemli rasyo olarak net faiz gelirinin aktif toplamına oranı gösterilebilir. Zira rasyo; eldeki varlıklarla kârlılık yaratma düzeyini göstermekte ve hem verimlilik hem de esas faaliyetlerden elde edilen başarı düzeyini göstermektedir.

Rasyonun yüksek düzeyde olması asıl olarak istenen bir sonuç olmakta ve yüksek kârlılığı işaret etmektedir. Bununla birlikte rasyonun çok yüksek düzeyde seyretmesi durumu; risk düzeyi, piyasa etkinliği, finansal aracılık etkinliği, ekonomik konjonktür gibi temel dinamikler açısından soru işaretlerini barındırır. Rasyo; faizli gelirler toplamından faiz giderleri toplamının çıkarılması sonucu bulunan net faiz geliri/giderinin toplam aktif tutarına oranlanmasıyla elde edilir.

b. Net Dönem Kârının Özkaynaklara Oranı

Net dönem kârı, dönem kârından vergi ve diğer yasal yükümlülüklerin düşülmesi sonucu kalan tutardır.

Net dönem kârının beklentilere cevap verme düzeyini ölçmede kullanılan özkaynak kârlılığı (Net Dönem Kârının Özkaynaklara Oranı) asıl olarak yatırılan sermaye ölçeğine kıyasla kârlılığı analiz eden bir oranlama işlemidir.

Özkaynak kârlılığı ile sermayenin verimliliği ve etkinliği analiz edilmektedir (Savcı, 2023, s. 205). Özkaynak kârlılığı için belirli bir düzey bulunmamakla birlikte, değerlendirmede eş düzeydeki bir kaynak büyüklüğüyle; aynı dönemdeki mevduat,

döviz ve diğer alternatif yatırım araçlarının getirileri ve de diğer bankalara ait özkaynak kârlılığı rasyoları emsal olarak kullanılabilir niteliktedir.

Sermaye arttırım dönemleri hariç tutulursa; rasyodaki artış kârlılığın arttığının, düşüş ise kârlılığın azaldığının göstergesidir. Rasyo; net dönem kârının özkaynaklara oranlanmasıyla elde edilir.

c. Net Dönem Kârının Aktif Toplamına Oranı

Varlıklardan ne düzeyde net kâr elde edilebildiğini gösteren aktif kârlılığı, aynı zamanda varlık verimliliğinin önemli bir göstergesi niteliğindedir. Gelişmiş ekonomilere kıyasla faizlerin ve dolayısıyla faiz gelirlerinin daha yüksek olduğu Türkiye’de aktif kârlılığı 1% üzerinde gerçekleşmektedir (Akçan ve Yaslıdağ, 2019, s. 131-164).

Bankaların varlıklarını ne kadar verimli değerlendirdiğinin bir göstergesi olan aktif kârlılığının maksimize edilmesi bankaların amaçlarından biridir. Rasyo; net dönem kârının aktif toplamına oranlanmasıyla elde edilir.

3.5.2.5. Piyasa Riskine Duyarlılık Düzeyini Gösteren Rasyolar

Serbest piyasa, yapısı itibari ile sistematik ve sistematik olmayan riskleri bünyesinde barındırmaktadır. Söz konusu riskler; faiz oranı, kur, emtia fiyatları, hisse senedi fiyatları kaynaklı olabileceği gibi sermaye hareketleri, tüketici davranışları ve olağandışı değişimlerden de kaynaklanabilmektedir. Serbest piyasa var oldukça piyasa riskinin de var olacağı gerçeğinden hareketle, piyasa riskine duyarlılık arz eden rasyoların göz önünde tutulması ve düzenli olarak analiz edilmesinin bankaların risk yönetimi için oldukça önemli olduğu belirtilebilir.

Piyasa riskine duyarlılık rasyoları olarak sınıflandırılarak analize tabi tutulan birden çok rasyo var olmakla birlikte, çalışma kapsamında, bu rasyolardan döviz pozisyonunun özkaynaklara oranı üzerinde durulacaktır. Zira, döviz pozisyonunun özkaynaklara oranı, bankaların ne ölçüde açık pozisyonda kaldıklarının ve bu bağlamda ne ölçüde bir kur riskiyle karşı karşıya kaldıklarının en kritik göstergesi niteliğindedir.

Çalışma kapsamında da piyasa riskine duyarlılık rasyoları içerisinde; Döviz Pozisyonunun Özkaynaklara Oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, piyasa riskine duyarlılıklarındaki değişim incelenecektir.

a. Döviz Pozisyonunun Özkaynaklara Oranı

Bankalar için kur riski ihtiva eden ve yabancı paradan oluşan aktif ve pasif kalemlerin özkaynakla karşılaştırılması sonucu özkaynağın varsa bu açık pozisyonu ne düzeyde karşılayabileceğinin bir göstergesidir. Burada istenen açık pozisyonun özkaynaklarla fazlasıyla karşılanabilmesidir. Bu durumda taşınan döviz pozisyonunun banka bilançosu için risk ihtiva etmeyeceği düşünülmektedir.

Çalışmada incelenen dört büyük, özel mevduat bankasına ait beş yıllık periyodun sadece iki döneminde bankaların açık pozisyonu saptanmış olup bu durum, bankaların konu hakkındaki hassasiyetinin önemli bir göstergesi olarak addedilmiştir.

Rasyo; banka bilançosunda yer alan net nazım hesap pozisyonu tutarından net bilanço pozisyonu tutarının çıkarılması sonucu oluşan döviz pozisyonunun özkaynaklara oranlanmasıyla elde edilir.

3.5.2.6. Faaliyet Düzeyini Gösteren Rasyolar

Faaliyet rasyoları, bankaların esas faaliyet düzeylerini belirlemeye yönelik oran analizlerinden oluşmaktadır. Esas faaliyetlerden olan verimliliği ve kârlılığı hedef alan rasyolar iş bu hacimlerin oluşmasında etken değerlerin oransal olarak etkilerini gösterir niteliktedir. Rasyoya özel bir önem ve değerlilik katan olgu, bankanın asıl işlevini ne derece etkin yaptığının bir göstergesi olarak nazara alınması durumudur.

Çalışma kapsamında faaliyet rasyoları içerisinde; net faaliyet kârı veya zararının aktif toplamına oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, faaliyet düzeylerindeki değişim incelenecektir.

a. Net Faaliyet Kârı veya Zararının Aktif Toplamına Oranı

Bankacılık kanununda tanımlı bankacılık faaliyetlerinden elde edilen kâr veya zararın aktif toplamına oranlanmasıyla elde edilir. Burada amaç, bankaya ait varlıklarla, bankaların esas faaliyetlerinden olan kâr veya zararın etkileşiminin düzeyinin belirlenmesidir. Rasyo, bankanın esas faaliyetlerine yönelik varlık

kullanımıyla elde ettiği kârlılığı ölçmektedir. Rasyo; banka gelir tablosunda yer alan net faaliyet kârı veya zararının aktif toplamına oranlanmasıyla elde edilir.

3.5.2.7. Sektörden Alınan Pay Düzeyini Gösteren Rasyolar

Bankaların ürün bazında sektör toplamından aldıkları payı gösteren oransal ölçütlerdir. Bankaların rakiplerine göre gelişimlerinin önemli bir göstergesi niteliğindedir. Aynı zamanda bankalar için bir başarı ölçütüdür.

Çalışma kapsamında sektör payı rasyoları içerisinde; banka toplam kredilerinin bankacılık sektörü krediler toplamına oranı ile banka toplam mevduatının bankacılık sektörü mevduat toplamına oranı kullanılarak, özel mevduat bankalarının, sektör paylarındaki değişim incelenecektir.

a. Banka Toplam Kredilerinin Bankacılık Sektörü Krediler Toplamına Oranı

Banka bilançosunun aktifinde yer alan, bankanın müşterilerine tahsis ettiği, krediler toplamının tüm bankalara ait kredi hacmine oranlanmasıyla elde edilir. İlgili bankanın kredi pazarından ne oranda pay aldığının bir ölçütüdür.

b. Banka Toplam Mevduatının Bankacılık Sektörü Mevduat Toplamına Oranı

Banka bilançosunun pasifinde yer alan, bankanın müşterilerinden topladığı, mevduat toplamının tüm bankalara ait toplam mevduat hacmine oranlanmasıyla elde edilir. İlgili bankanın mevduat pazarından ne oranda pay aldığının bir ölçütüdür.

3.5.3. Veri Toplama Yöntemi

Çalışmaya ait araştırmanın verilerini oluşturan data seti; araştırmaya konu dört özel mevduat bankasının web sitelerinde yayınlanan, kamuya açık, konsolide olmayan, resmi ve onaylı mali tablolar ile bağımsız denetim raporlarından oluşmaktadır. Ayrıca sektör payı rasyolarının oluşturulması için BDDK'ya ait resmî web sitesi üzerinden(www.bddk.org.tr) temin edilen BDDK aylık bülten verileri de kullanılmıştır. Öncelikle; Akbank, Garanti BBVA, İş Bankası ve Yapı Kredi Bankalarının 2018-2019-2020-2021-2022 yıllarına ait yıl sonu (4.Çeyrek) mali verileri

temin edilmiş ve sonrasında gerek bu veriler içerisinde direkt bulunan rasyolar gerekse bilanço kalemleri oranlanarak elde edilen rasyolar çalışma kapsamında SPSS programı vasıtasıyla T-Testine tabi tutularak değerlendirilmiştir.

İş bu çalışmanın şeffaflığı ve doğrulanabilirliği açısından; kullanılan rasyolara ve bilanço kalem değerlerini içerir tablolar (bk. Tablo.1, ..., Tablo.8) aşağıda sunulmuştur:

Tablo 1. Akbank’a ait rasyolar

Rasyolar	Rasyo	Yıllar				
		2022	2021	2020	2019	2018
Sermaye	Ana Sermaye Yeterlilik Oranı	21,11	16,99	18,8	18,09	15,56
	Sermaye Yeterlilik Oranı	24,6	22,17	21,84	20,97	18,16
	Aktif/Özkaynak (Kaldıraç Oranı)	10,47	8,71	10,44	11,08	8,83
	Krediler/Mevduatlar	0,82	0,86	0,94	0,91	0,98
Likidite	Likidite Karşılama Oranı (Toplam)	168,5	194,39	212,85	186,92	212,05
	Nakdi Krediler/Aktif Toplamı	0,52	0,50	0,57	0,57	0,57
	Takipteki Alacaklar/Nakdi Krediler	0,03	0,05	0,07	0,07	0,04
	Takipteki Alacak Karşılıkları/Takipteki Alacaklar	0,67	0,65	0,62	0,56	0,58
Aktif Kalitesi	Canlı Krediler Karşılık Oranı	0,02	0,02	0,01	0	0
	Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri/Toplam Aktif	0,07	0,03	0,04	0,04	0,04
	Net Dönem Karı/Özkaynaklar	0,39	0,16	0,1	0,1	0,13
Karlılık	Net Dönem Karı/Toplam Aktif	0,06	0,02	0,01	0,02	0,02
Piyasa Riskine Duyarlılık	Döviz Pozisyonu/Özkaynaklar	0,03	0,06	0,08	0,06	0,05
Faaliyet	Net Faaliyet Karı veya Zararı/Toplam Aktifler	0,07	0,02	0,02	0,02	0,02
	Toplam Krediler/Bankacılık Sektörü Krediler Toplamı	7,9	7,59	7,41	7,99	8,04
	Toplam Mevduat/Bankacılık Sektörü Mevduat Toplamı	8,1	8,33	8,15	9,09	9,3

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik>,

<https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/finansal-raporlar/yil-liste>

Tablo 2. Akbank’a ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalem değerleri (Bin TL)

Bilanço Kalemleri	Yıllar				
	2022	2021	2020	2019	2018
Aktif Toplamı	1.075.186.455	708.911.295	446.100.801	360.501.112	327.642.125
Özkaynaklar	153.599.884	75.954.951	62.918.993	54.382.427	43.809.089
Mevduatlar	679.324.762	413.260.734	268.570.195	224.054.527	188.391.053
Nakdi Krediler	560.350.188	353.371.830	253.318.528	203.834.175	185.227.887
Takipteki Alacaklar	16.906.984	17.768.546	17.312.583	14.857.080	7.838.621
Takipteki Alacaklar Karşılığı	11.388.324	11.605.038	10.798.784	8.346.836	4.562.848
1.Aşama Karşılıklar	3.466.203	1.513.243	1.061.417	268.859	135.542
2.Aşama Karşılıklar	6.608.115	5.502.190	1.243.569	316.178	347.115
Faiz Gelirleri	127.815.468	48.802.008	33.456.476	34.508.262	33.588.997
Faiz Giderleri	50.943.763	25.967.296	13.925.781	18.795.325	19.022.869
Net Dönem Karı	60.024.084	12.125.908	6.267.167	5.417.468	5.689.644
Net Bilanço Pozisyonu	59.799.895	59.907.879	55.777.131	29.345.070	22.508.751
Net Nazım Hesap Pozisyonu	65.025.696	64.473.019	60.977.699	32.408.188	24.535.600
Net Faaliyet Kar/Zarar	76.154.329	14.503.377	6.984.323	6.154.455	6.670.897

Kaynak: <https://www.akbankinvestorrelations.com/tr/finansal-raporlar/yil-liste>

Tablo 3. Garanti BBVA'ya ait rasyolar

Rasyolar	Rasyo	Yıllar				
		2022	2021	2020	2019	2018
Sermaye	Ana Sermaye Yeterlilik Oranı	18,05	15,36	15,79	17,00	15,84
	Sermaye Yeterlilik Oranı	20,6	18,48	18,54	19,57	18,31
	Aktif/Özkaynak (Kaldıraç Oranı)	9,2	7,73	8,96	9,7	8,76
Likidite	Krediler/Mevduatlar	0,85	0,83	0,98	1,01	1,02
	Likidite Karşılama Oranı (Toplam)	209,24	194,66	165,5	191,52	152,39
	Nakdi Krediler/Aktif Toplamı	0,58	0,56	0,64	0,64	0,62
Aktif Kalitesi	Takipteki Alacaklar/Nakdi Krediler	0,03	0,04	0,05	0,07	0,05
	Takipteki Alacak Karşılıkları/Takipteki Alacaklar	1,14	1,12	1,1	1,09	1,09
	Canlı Krediler Karşılık Oranı	0,04	0,04	0,03	0,02	0,02
Karlılık	Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri/Toplam Aktif	0,05	0,04	0,05	0,05	0,05
	Net Dönem Karı/Özkaynaklar	0,38	0,17	0,10	0,11	0,14
	Net Dönem Karı/Toplam Aktif	0,05	0,02	0,01	0,02	0,02
Piyasa Riskine Duyarlılık	Döviz Pozisyonu/Özkaynaklar	0,05	0,2	0,2	0,07	0,04
Faaliyet	Net Faaliyet Karı veya Zararı/Toplam Aktifler	0,06	0,02	0,01	0,02	0,02
Sektör Payı	Toplam Krediler/Bankacılık Sektörü Krediler Toplamı	9,43	9,13	9,22	9,85	9,69
	Toplam Mevduat/Bankacılık Sektörü Mevduat Toplamı	9,43	10,34	9,76	10,09	10,76

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/BultenAylik>,

<https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/Kutuphane/bddk-konsolide-finansal-raporlar-pdf/PDF/1389/0/0>

Tablo 4. Garanti BBVA'ya ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalem değerleri (Bin TL)

Bilanço Kalemleri	Yıllar				
	2022	2021	2020	2019	2018
Aktif Toplamı	1.152.171.637	758.880.152	492.797.820	391.152.270	359.477.202
Özkaynaklar	152.685.493	79.981.259	62.081.723	53.765.666	46.687.853
Mevduatlar	790.663.958	513.239.557	321.511.595	248.751.091	218.057.918
Nakdi Krediler	669.400.786	424.854.600	315.084.523	251.165.373	223.285.552
Takipteki Alacaklar	17.612.512	16.071.215	14.383.132	17.298.981	11.407.073
Takipteki Alacaklar Karşılığı	20.118.666	18.073.461	15.817.161	18.838.671	12.381.682
1.Aşama Karşılıklar	3.681.287	2.450.350	1.980.761	1.088.983	831.370
2.Aşama Karşılıklar	20.163.273	13.680.262	8.168.781	3.861.963	3.094.695
Faiz Gelirleri	95.661.408	49.702.105	37.228.620	39.684.410	38.713.573
Faiz Giderleri	36.538.498	21.943.198	13.460.416	20.657.218	19.603.368
Net Dönem Karı	58.509.158	13.601.139	6.238.003	6.158.841	6.638.236
Net Bilanço Pozisyonu	35.886.243	73.355.612	35.810.911	25.694.849	17.732.924
Net Nazım Hesap Pozisyonu	43.841.050	89.098.603	48.393.293	29.642.308	19.778.676
Net Faaliyet Kar/Zarar	70.284.888	15.371.014	7.316.382	6.922.338	7.693.570

Kaynak: <https://www.garantibbvainvestorrelations.com/tr/Kutuphane/bddk-konsolide-finansal-raporlar-pdf/PDF/1389/0/0>

Tablo 5. İş Bankası'na ait rasyolar

Rasyolar	Rasyo	Yıllar				
		2022	2021	2020	2019	2018
Sermaye	Ana Sermaye Yeterlilik Oranı	20,51	15,78	14,73	13,72	13,99
	Sermaye Yeterlilik Oranı	24,36	20,36	18,68	16,49	16,65
	Aktif/Özkaynak (Kaldıraç Oranı)	9,19	6,75	7,88	9,07	8,27
Likidite	Krediler/Mevduatlar	0,82	0,83	0,94	0,91	1,05
	Likidite Karşılama Oranı (Toplam)	155,47	179,94	169,04	194,49	127,95
	Nakdi Krediler/Aktif Toplamı	0,54	0,53	0,58	0,58	0,63
Aktif Kalitesi	Takipteki Alacaklar/Nakdi Krediler	0,03	0,04	0,06	0,07	0,04
	Takipteki Alacak Karşılıkları/Takipteki Alacaklar	0,74	0,66	0,64	0,55	0,59
	Canlı Krediler Karşılık Oranı	0,02	0,03	0,03	0,02	0,02
Karlılık	Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri/Toplam Aktif	0,04	0,03	0,01	-0,01	0,04
	Net Dönem Karı/Özkaynaklar	0,32	0,16	0,10	0,10	0,12
	Net Dönem Karı/Toplam Aktif	0,04	0,01	0,01	0,01	0,01
Piyasa Riskine Duyarlılık	Döviz Pozisyonu/Özkaynaklar	0,07	0,10	0,09	0,05	-0,06
Faaliyet	Net Faaliyet Karı veya Zararı/Toplam Aktifler	0,04	0,01	0,01	0,01	0,01
Sektör Payı	Toplam Krediler/Bankacılık Sektörü Krediler Toplamı	10,7	10,6	10,1	10,6	11,3
	Toplam Mevduat/Bankacılık Sektörü Mevduat Toplamı	11,1	12	11,2	12	12,1

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>,

<https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/finansal-bilgiler>

Tablo 6. İş Bankası'na ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemleri (Bin TL)

Bilanço Kalemleri	Yıllar				
	2022	2021	2020	2019	2018
Aktif Toplamı	1408322668	926.569.024	593.902.432	468.059.471	416.387.604
Özkaynaklar	191.376.075	86.839.291	67.781.452	58.873.465	49.720.624
Mevduatlar	931.077.289	595.628.376	368.876.491	295.922.002	245.268.846
Nakdi Krediler	759289191	493.378.191	345.150.130	270.360.084	260.316.291
Takipteki Alacaklar	23.134.130	20.830.559	20.371.472	18.883.474	11.191.689
Takipteki Alacaklar Karşılığı	17207112	13.790.995	12.975.961	10.326.031	6.565.598
1.Aşama Karşılıklar	3.676.271	3.417.459	2.566.751	1.457.857	1.862.573
2.Aşama Karşılıklar	11.705.636	11.094.455	7.809.169	3.696.174	2.884.789
Faiz Gelirleri	103.691.818	54.774.522	25.242.039	19.859.128	38.840.381
Faiz Giderleri	43.427.261	28.575.621	17.274.293	23.183.222	21.788.130
Net Dönem Karı	61.537.880	13.467.895	6.810.917	6.067.587	6.201.279
Net Bilanço Pozisyonu	-119.669.703	-92.620.427	-72.254.202	-39.138.213	-28.807.353
Net Nazım Hesap Pozisyonu	133.183.550	101.223.766	78.435.163	42.345.699	25.853.307
Net Faaliyet Kar/Zarar	52.158.374	7.472.536	6.810.917	6.067.587	6201279

Kaynak: <https://www.isbank.com.tr/bankamizi-taniyin/finansal-bilgiler>

Tablo 7. Yapı Kredi Bankası'na ait rasyolar

Rasyolar	Rasyo	Yıllar				
		2022	2021	2020	2019	2018
Sermaye	Ana Sermaye Yeterlilik Oranı	19,25	15,87	15,02	14,59	12,44
	Sermaye Yeterlilik Oranı	21,34	18,67	18,23	17,81	16,07
	Aktif/Özkaynak (Kaldıraç Oranı)	8,13	6,76	7,71	7,91	6,55
Likidite	Krediler/Mevduatlar	0,9	1,01	1,15	1,08	1,04
	Likidite Karşılama Oranı (Toplam)	151,74	162,51	140,74	186,11	135,59
	Nakdi Krediler/Aktif Toplamı	0,55	0,55	0,64	0,62	0,61
Aktif Kalitesi	Takipteki Alacaklar/Nakdi Krediler	0,03	0,05	0,06	0,08	0,06
	Takipteki Alacak Karşılıkları/Takipteki Alacaklar	0,76	0,73	0,69	0,62	0,72
	Canlı Krediler Karşılık Oranı	0,03	0,04	0,02	0,01	0,01
Karlılık	Faiz Gelirleri-Faiz Giderleri/Toplam Aktif	0,03	0,02	0,03	0,03	0,04
	Net Dönem Karı/Özkaynaklar	0,42	0,17	0,11	0,09	0,12
	Net Dönem Karı/Toplam Aktif	0,05	0,01	0,01	0,01	0,01
Piyasa Riskine Duyarlılık	Döviz Pozisyonu/Özkaynaklar	-0,05	0,05	0,02	0,02	0,01
Faaliyet	Net Faaliyet Karı veya Zararı/Toplam Aktifler	0,06	0,02	0,01	0,01	0,01
Sektör Payı	Toplam Krediler/Bankacılık Sektörü Krediler Toplamı	8,52	8,73	8,58	9,43	9,17
	Toplam Mevduat/Bankacılık Sektörü Mevduat Toplamı	8,02	8,08	7,72	9,03	10

Kaynak: <https://www.bddk.org.tr/BultenAylık>,

<https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-yil-dokuman-liste/BDDK-Konsolide-Olmayan-Finansal-Raporlar/356/0/0>

Tablo 8. Yapı Kredi Bankası’na ait bazı rasyoların oluşturulmasında kullanılan bilanço kalemleri (Bin TL)

Bilanço Kalemleri	Yıllar				
	2022	2021	2020	2019	2018
Aktif Toplamı	1.108.093.593	736.769.766	459.694.058	387.495.827	348.043.591
Özkaynaklar	126.256.390	63.484.178	47.564.471	41.187.654	39.003.499
Mevduatlar	672.765.318	401.095.416	254.280.156	222.790.118	202.549.136
Nakdi Krediler	604.441.224	406.267.467	293.225.424	240.463.843	211.338.150
Takipteki Alacaklar	20.733.112	18.885.802	18.797.134	18.274.502	12.379.857
Takipteki Alacaklar Karşılığı	15.782.316	13.717.846	13.051.949	11.413.904	8.854.302
1.Aşama Karşılıklar	4.530.314	3.082.442	1.788.620	128.072	175.126
2.Aşama Karşılıklar	15.354.526	12.433.108	3.395.759	1.078.379	2.335.381
Faiz Gelirleri	80.819.467	39.445.619	29.858.787	33.704.929	33.210.795
Faiz Giderleri	44.852.623	27.904.622	15.976.525	20.658.897	19.268.780
Net Dönem Karı	52.744.689	10.489.758	5.079.518	3.600.060	4.667.426
Net Bilanço Pozisyonu	61.009.308	59.766.363	38.427.208	31.284.694	30.239.810
Net Nazım Hesap Pozisyonu	54.922.169	62.868.249	39.559.755	32.307.355	30.527.832
Net Faaliyet Kar/Zarar	65.210.590	12.192.628	5.668.336	3.558.006	5.079.987

Kaynak: <https://www.yapikrediinvestorrelations.com/tr/finansal-bilgiler/finansal-bilgiler-yil-dokuman-liste/BDDK-Konsolide-Olmayan-Finansal-Raporlar/356/0/0>

3.5.4. Analiz Yöntemi

Çalışmada elde edilen veriler SPSS programı aracılığıyla T-Testine tabi tutularak, değer ortalamaları arasında, anlamlı farklılıkların varlığı araştırılmıştır. T-Testi, ortalamalar arası farkların karşılaştırılmasını sağlayan, parametrik bir testtir (Doğu, 2019).

T-Testinin de kendi içerisinde çeşitli varyasyonları bulunmakta olup, çalışma kapsamında kullanılan eşleştirilmiş (paired sample t-test) T-Testidir. Bağımlı örneklem t-testi olarak da adlandırılan bu testte, her denek veya varlık iki kez ölçülür ve bu da gözlem çiftleriyle sonuçlanır. Test, bu çiftler için ortalama değişimin sıfırdan önemli ölçüde farklı olup olmadığını belirler. T-Testinde değişkenler arasında anlamlı bir farklılık oluştuğunu göstergesi, alfa değerinin 0,05’den küçük olması durumudur. Çalışmada kullanılan rasyoların analizi sonucu ulaşılan değerler, T-Testinin alfa

değeriyle kıyaslanarak anlamlı bir farklılığın, Covid-19 nedeniyle, oluşup/ oluşmadığı analiz edilmiştir.

Çalışma kapsamında, resmi ve denetime tabi kaynaklardan direkt olarak elde edilen rasyolar ile aynı kaynaklardan bilanço kalem değeri olarak elde edilip oranlanarak rasyoya dönüştürülen toplam 16 farklı rasyonun dört ayrı yıl ve de dört ayrı bankaya ait 256 adetlik bir data kümesi bulunmaktadır. T-Testi kapsamında, dört banka için ortalama parametreler oluşturulmuş ve bu parametrelerin pandemi öncesindeki iki yıllık zaman dilimindeki değerleri pandemi sonrasındaki iki yıllık zaman dilimindeki değeriyle karşılaştırılmıştır.

3.6. Araştırmanın Bulguları

Çalışma kapsamında elde edilen rasyolar T-Testine tabi tutularak pandemi öncesi dönem değerleriyle pandemi sonrası dönem değerleri arasında anlamlı bir farklılığın olup/olmadığı araştırılmıştır. Oluşturulan hipotezler, T-Testi analizleri sonuçları, rasyo bazında elde edilen değerler ve bu değerlerin yorumlanması sonucu Covid-19 etkisi için yapılan anlamlılık değerlendirmesi şu şekilde olmuştur:

Hipotez 1: Özel bankaların pandemi öncesi ana sermaye yeterlilik oranı ile pandemi sonrası ana sermaye yeterlilik oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi ana sermaye yeterlilik oranı ile pandemiden sonraki ana sermaye yeterlilik oranları arasında farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi ana sermaye yeterlilik oranı $x = 15.71$, standart sapması $s = 2,574$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası ana sermaye yeterlilik oranı $x = 17.31$ $s = 0,67$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 1.016$, $p = 0.384$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.797$, $p = 0,203$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ana sermaye yeterlilik oranının Covid-19 süreci kaynaklı piyasa risk artışından olumsuz etkilenmesi beklenirken yapılan analizde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu bağlamda piyasa risk artışını kompanse edebilecek düzeyde ana sermaye artışından söz etmek yerinde olacaktır ki ilgili dönemlerde bankaların açıkladıkları kârlar bu olasılığı güçlendirir niteliktedir.

Hipotez 2: Özel bankaların pandemi öncesi sermaye yeterlilik oranı ile pandemi sonrası sermaye yeterlilik oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi sermaye yeterlilik oranı ile pandemi sonrası sermaye yeterlilik oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi sermaye yeterlilik oranı $x = 18.96$, standart sapması $s = 3,131$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası sermaye yeterlilik oranı $x = 20.37$ $s = 1,344$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = -0.691$, $p = 0.539$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.598$, $p = 0,402$ olarak hesaplanmıştır.

Ana sermaye yeterlilik oranıyla aynı paralelde değerlendirilebileceğimiz rasyodur. Bu bağlamda sermaye yeterlilik oranının Covid-19 süreci kaynaklı piyasa risk artışından olumsuz etkilenmesi beklenirken yapılan analizde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Bu bağlamda piyasa risk artışını kompanse edebilecek düzeyde özsermaye artışından söz etmek yerinde olacaktır ki ilgili dönemlerde bankaların açıkladıkları kârlar bu olasılığı güçlendirir niteliktedir.

Hipotez 3: Özel bankaların pandemi öncesi kaldıraç oranı ile pandemi sonrası kaldıraç oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi kaldıraç oranı ile pandemi sonrası kaldıraç oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi kaldıraç oranı $x = 8.68$, standart sapması $s = 1,038$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası kaldıraç oranı $x = 8.46$ $s = 1,082$ olarak hesaplanmıştır. $t(4) = 0.731$, $p = 0.518$. İki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.843$, $p = 0,157$ olarak hesaplanmıştır.

Bankalar açısından kaldıraç oranı, “Bankaların Kaldıraç Düzeyinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik Taslağı” uyarınca; bankaların ana sermaye tutarlarının, bilanço içi varlıklar ile bilanço dışı işlemlerin dönüşüm oranları uygulanmış risk tutarları toplamından oluşan toplam riske bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Bu bağlamda ana sermaye yeterlilik oranıyla aynı paralelde değerlendirilebilecek bir rasyodur. Kaldıraç oranının Covid-19 süreci kaynaklı risk artışından olumsuz etkilenmesi gerekirken yapılan analizde anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buradan hareketle piyasa risk artışını kompanse edebilecek düzeyde özsermaye artışından söz etmek yerinde olacaktır ki ilgili dönemlerde bankaların açıkladıkları kârlar bu olasılığı güçlendirir niteliktedir.

Hipotez 4: Özel bankaların pandemi öncesi kredi/mevduat oranı ile pandemi sonrası kredi/mevduat oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi kredi/mevduat oranı ile pandemi sonrası kredi/mevduat oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi kredi/mevduat oranı $x = 0.98$, standart sapması $s = 0.096$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası kredi/mevduat oranı $x = 0.89$, $s = 0.073$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 1.243$, $p = 0.302$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.227$, $p = 0.773$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan kredi/mevduat oranının analizinde hem pay (krediler) hem de paydanın (mevduatlar) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Pay ve paydada eş düzeyde ve aynı yönde gerçekleşecek hareketlerin oranı değiştirmeyeceği matematiksel bir gerçekliktir. Bununla birlikte, Covid-19 kaynaklı değişen tüketici davranışları ve talep şokları göz önüne alındığında beklenen; kredilerin mevduatlara göre daha yüksek bir ivmede değer kaybetmesi yönündedir. Fakat Covid-19 döneminde uygulanan regülasyonlar neticesinde, üç farklı şekilde, kredi hacim artışı gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki ekonomiye canlılık kazandırmak için devlet teşviği ve hazine garantileriyle uygulamaya alınan düşük maliyetli kredilerdir. İkincisi, kredi ötelemeleri ve kredi yeniden yapılandırılmaları gibi kredi hacminde, kısmen fiktif olarak ifade edilebilecek, artışların olması durumudur. Üçüncü ve son hacim artışı ise kredilerin donuk alacak olarak sınıflandırılmasına neden olan 90 günlük gecikme süresinin, 180 gün olarak değiştirilmesi suretiyle batık kredilerin yüzdürülmesi durumudur. Her üç durumda kredi hacmini arttırıcı niteliktedir.

Hipotez 5: Özel bankaların pandemi öncesi likidite karşılama oranı ile pandemi sonrası likidite karşılama oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi likidite karşılama oranı ile pandemi sonrası likidite karşılama oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi likidite karşılama oranı $x = 168.87$, standart sapması $s = 9.843$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası likidite karşılama oranı $x = 181.57$, $s = 22.553$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = -1.745$, $p = 0.179$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.887$, $p = 0.113$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan likidite karşılama oranının analizinde hem pay (yüksek kaliteli likit varlık stoku), hem de paydanın (net nakit çıkışları) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen, hem yüksek kaliteli likit varlık stokunun azalması ve nakit çıkışlarının artması yönündedir ki bu durum rasyoyu

yaklaşık iki kat etkileyecektir. Fakat Covid-19 sürecinde gerçekleştirilen regülasyonlar çerçevesinde bankaların likidite düzeylerine ilişkin asgari oranlarında sağlanan esneklikler, rasyo üzerindeki Covid-19 etkilerini ortadan kaldıracabilecek niteliktedir.

Hipotez 6: Özel bankaların pandemi öncesi nakdi krediler/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası nakdi krediler/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi nakdi krediler/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası nakdi krediler/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi nakdi krediler/toplam aktif oranı $x = 0.59$, standart sapması $s = 0.53$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası nakdi krediler/toplam aktif oranı $x = 0.55$ $s = 0.010$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 1.231$, $p = 0.306$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.311$, $p = 0.689$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan nakdi krediler/toplam aktif oranının analizinde hem pay (nakdi krediler), hem de paydanın (toplam aktif) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem nakdi kredilerde hem de toplam aktifte azalma olması yönündedir. Aynı zamanda bu beklenti içerisinde esas değişime konu bilanço kaleminin nakdi krediler olması ve değişimin azalma yönünde olması muhtemel görülmektedir. Fakat Covid-19 döneminde uygulanan regülasyonlar neticesinde, üç farklı şekilde, kredi hacim artışı gerçekleşmiştir. Bunlardan ilki ekonomiye canlılık kazandırmak için devlet teşviği ve hazine garantileriyle uygulamaya alınan düşük maliyetli kredilerdir. İkincisi, kredi ötelemeleri ve kredi yeniden yapılandırmaları gibi kredi hacminde, kısmen fiktif olarak ifade edilebilecek artışların olması durumudur. Üçüncü ve son hacim artışı ise kredilerin donuk alacak olarak sınıflandırılmasına neden olan 90 günlük gecikme süresinin, 180 gün olarak değiştirilmesi suretiyle batık kredilerin yüzdürülmesi durumudur. Her üç durumda kredi hacmini arttırıcı niteliktedir.

Hipotez 7: Özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacaklar/nakdi krediler oranı ile pandemi sonrası takipteki alacaklar/nakdi krediler oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacaklar/nakdi krediler oranı ile pandemi sonrası takipteki alacaklar/nakdi krediler

oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi takipteki alacaklar/nakdi krediler oranı $x = 1.79$, standart sapması $s = 3,473$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası takipteki alacaklar/nakdi krediler oranı $x = 0.04$ $s = 0,013$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 1.006$, $p = 0.389$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.135$, $p = 0,865$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan takipteki alacaklar/nakdi krediler oranının analizinde hem pay (takipteki alacaklar), hem de paydanın (nakdi krediler) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem takipteki alacakların artması hem de nakdi kredilerin azalması yönündedir ki bu durum rasyoyu yaklaşık iki kat etkileyecektir. Fakat Covid-19 sürecinde gerçekleştirilen regülasyonlar çerçevesinde takipteki alacaklar önce gün sayısı olarak ertelenmesi sonrasında da yapılandırılması suretiyle kısmen dondurulmuştur. Benzer şekilde, nakit krediler için de kısmen teşvikle kısmense önceki rasyolarda bahsedilen, fiktif nitelikli hareketlerle hacim azalışı engellenmiştir.

Hipotez 8: Özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranı ile pandemi sonrası takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranı ile pandemi sonrası takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranı $x = 0.75$, standart sapması $s = 0,235$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranı $x = 0.78$ $s = 0,239$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = -0.694$, $p = 0.537$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.910$, $p = 0,090$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan takipteki alacak karşılıkları/takipteki alacaklar oranının analizinde hem pay (takipteki alacak karşılıkları), hem de paydanın (takipteki alacaklar) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem takipteki alacak karşılıklarının hem de takipteki alacakların artması yönündedir. Bununla birlikte takipteki alacak karşılıkları kalemini oluşturan değer, takipteki alacaklar kaleminin belirli bir yüzdesinden kaynaklı olma durumundan hareketle, Covid-19 krizinin rasyoda yüzdesel değer artışı meydana getirmesi

beklenmektedir. Fakat Covid-19 sürecinde gerçekleştirilen regülasyonlar çerçevesinde takipteki alacaklar önce gün sayısı olarak ertelenmesi sonrasında da yapılandırılması suretiyle kısmen dondurulmuş olduğundan rasyonun zaman değerinde anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Hipotez 9: Özel bankaların pandemi öncesi canlı krediler karşılık oranı ile pandemi sonrası canlı krediler karşılık oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi canlı krediler karşılık oranı ile pandemi sonrası canlı krediler karşılık oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi canlı krediler karşılık oranı $x = 0.02$, standart sapması $s = 0.005$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası canlı krediler karşılık oranı $x = 0.03$ $s = 0.019$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, $t(4) = -0.676$, $p = 0.547$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.522$, $p = 0.478$ olarak hesaplanmıştır.

Bankalar açısından canlı krediler karşılık oranı; canlı krediler için ayrılan ve banka bilançosunda yer alan karşılık toplamının, canlı krediler toplamına oranıdır. Bu bağlamda, rasyonun değerlendirilmesinde hem pay (canlı krediler için ayrılan karşılık toplamı), hem de paydanın (canlı krediler) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem canlı krediler için ayrılan karşılıkların artması hem de canlı kredilerin azalması yönündedir ki bu durum rasyoyu yaklaşık iki kat etkileyecektir. Fakat Covid-19 sürecinde gerçekleştirilen regülasyonlar çerçevesinde karşılık oranlarındaki değişim, olası artışları engeller niteliktedir. Bununla birlikte, bahse konu regülasyonlar çerçevesinde, hem canlı krediler tanımındaki değişimin azalışları engeller nitelikte oluşu hem de hazine desteğiyle sağlanan kredilerin kredi hacim artışı yaratması durumları; rasyo üzerindeki Covid-19 etkilerini ortadan kaldırabilecek niteliktedir.

Hipotez 10: Özel bankaların pandemi öncesi faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranı $x = 0.04$, standart sapması $s = 0.014$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası faiz gelirleri-faiz giderleri/toplam aktif oranı $x = 0.04$

$s = 0,10$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 0.577$, $p = 0.604$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.000$, $p = 1,000$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve faiz gelir-gider farkının aktif toplamına oranından oluşan rasyoyu değerlendirilirken hem pay (faiz gelirleri-faiz giderleri), hem de paydanın (aktif toplamı) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen, hem faiz gelirlerinden faiz giderleri çıkarılması sonucu oluşacak farkın hem de aktif toplamının azalması yönündedir. Pay ve paydada eş düzeyde ve aynı yönde gerçekleşecek hareketlerin oranı değiştirmeyeceği matematiksel bir gerçekliktir. Bununla birlikte rasyonun pay ve paydası ayrı ayrı incelendiğinde; paydaki değişimin yıllara sair dalgalı yapıda olduğu, paydadaki değişimin ise düzenli artan yapıda olduğu görülmektedir. Bu yapısal bilgi ışığında rasyoda anlamlı bir farklılık görülmemesi durumunun rasyonun payında yer alan hareketin yıllara sair dalgalı seyrinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Hipotez 11: Özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi ana sermaye yeterlilik oranı $x = 0.16$, standart sapması $s = 0,084$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası ana sermaye yeterlilik oranı $x = 0.23$ $s = 0,81$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = -0.890$, $p = 0.439$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.955$, $p = 0,045$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan net dönem kârı/özkaynaklar oranının analizinde hem pay (dönem net kârı), hem de paydanın (özkaynaklar) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem net dönem kârının hem de özkaynakların azalmasıdır. Pay ve paydada eş düzeyde ve aynı yönde gerçekleşecek hareketlerin oranı değiştirmeyeceği matematiksel bir gerçekliktir. Zira net dönem kârı/özkaynaklar rasyosunun hem pay hem de paydasında eşdeğer ölçüde etki bulunması suretiyle; rasyoda, Covid-19 kaynaklı anlamlı bir farklılık görülmemektedir.

Hipotez 12: Özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi net dönem kârı/toplam aktif oranı ile pandemi sonrası net dönem kârı/toplam aktif oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi net dönem kârı/toplam aktif oranı $x = 0.02$, standart sapması $s = 0.014$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası net dönem kârı/toplam aktif oranı $x = 0.87$, $s = 1.687$ olarak hesaplanmıştır. $t(4) = -1.008$, $p = 0.388$. İki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.003$, $p = 0.997$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve net dönem kârının aktif toplamına oranından oluşan rasyoyu değerlendirilirken hem pay (net dönem kârı), hem de paydanın (aktif toplamı) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem net dönem kârının hem de aktif toplamının azalması yönündedir. Pay ve paydada eş düzeyde ve aynı yönde gerçekleşecek hareketlerin oranı değiştirmeyeceği matematiksel bir gerçekliktir. Bununla birlikte rasyonun pay ve paydası ayrı ayrı incelendiğinde; paydaki değişimin yıllara sair dalgalı yapıda olduğu, paydadaki değişimin ise düzenli artan yapıda olduğu görülmektedir. Bu yapısal bilgi ışığında rasyoda anlamlı bir farklılık görülmemesi durumunun rasyonun payında yer alan hareketin yıllara sair dalgalı seyrinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Hipotez 13: Özel bankaların pandemi öncesi döviz pozisyonu/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası döviz pozisyonu/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi döviz pozisyonu/özkaynaklar oranı ile pandemi sonrası döviz pozisyonu/özkaynaklar oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi döviz pozisyonu/özkaynaklar oranı $x = 0.03$, standart sapması $s = 0.028$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası döviz pozisyonu/özkaynaklar oranı $x = 0.06$, $s = 0.051$ olarak hesaplanmıştır. $t(4) = -1.260$, $p = 0.297$. İki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.377$, $p = 0.623$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve döviz pozisyonunun özkaynaklara oranından oluşan rasyoyu değerlendirilirken hem pay (döviz pozisyonu), hem de paydanın

(özkaynaklar) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Bankalar gerek Basel kriterlerine uyum süreçleri akabinde gerekse denetleyici mekanizmalar etkisiyle döviz pozisyonunu eksiye çevirmemektedirler. Bununla birlikte kriz ortamında oluşacak risk algısı nedeniyle de pozisyonun stabil kalması tercih sebebidir. Rasyonun paydasını oluşturan özkaynaklar bazında bakıldığında ise kriz ortamında azalma görülmesi muhtemel beklentidir. Fakat Covid-19 etkisiyle görülen etki özkaynaklarda artışı işaret etmektedir. İşte bu noktada rasyo değerinde azalma görülmesi gerekirken anlamlı bir farklılık görülmemesi durumunun rasyonun paydasında yer alan hareketin yıllara sair dalgalı seyrinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Hipotez 14: Özel bankaların pandemi öncesi net faaliyet karı veya zararı/toplam aktifler oranı ile pandemi sonrası net faaliyet karı veya zararı/toplam aktifler oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi net faaliyet karı veya zararı/toplam aktifler oranı ile pandemi sonrası net faaliyet karı veya zararı/toplam aktifler oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi net faaliyet kârı veya zararı/toplam aktifler oranı $x = 0.02$, standart sapması $s = 0.019$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası net faaliyet karı veya zararı/toplam aktifler oranı $x = 0.03$ $s = 0.012$ olarak hesaplanmıştır. $t(4) = -0.570$, $p = 0.608$. İki değişken arasındaki korelasyon $c = -0.457$, $p = 0.543$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve net faaliyet kârı veya zararının aktif toplamına oranından oluşan rasyo değerlendirilirken hem pay (net faaliyet kârı), hem de paydanın (aktif toplamı) Covid-19 sürecinden ne düzeyde etkilendiğine bakılmalıdır. Kriz ortamında beklenen hem net faaliyet kârının hem de aktif toplamının azalması yönündedir. Pay ve paydada eş düzeyde ve aynı yönde gerçekleşecek hareketlerin oranı değiştirmeyeceği matematiksel bir gerçekliktir. Bununla birlikte rasyonun pay ve paydası ayrı ayrı incelendiğinde; paydaki değişimin yıllara sair dalgalı yapıda olduğu, paydadaki değişimin ise düzenli artan yapıda olduğu görülmektedir. Bu yapısal bilgi ışığında rasyoda anlamlı bir farklılık görülmemesi durumunun rasyonun payında yer alan hareketin yıllara sair dalgalı seyrinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Hipotez 15: Özel bankaların pandemi öncesi toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranı $x = 9.44$, standart sapması $s = 1,325$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası toplam krediler/bankacılık sektörü krediler toplamı oranı $x = 9.14$ $s = 1,127$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 1.462$, $p = 0.240$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.958$, $p = 0,042$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve ilgili bankanın krediler pazarından aldığı payı gösteren rasyo, bankalar için rakiplerine göre gelişimlerinin önemli bir göstergesi niteliğindedir. Bu nedenle iş bu rasyo Covid-19 sürecinde farklı bir kriz yönetimi sergileyen bankalar bazında anlamlı bir farklılık oluşturabilecektir. Bu bağlamda analize konu rasyonun, seçilmiş, dört özel mevduat bankası için anlamlı bir farklılık arz etmemesi durumunun eşdeğer stratejide faaliyet gösterilmesinden kaynaklı olduğu düşündürmektedir.

Hipotez 16: Özel bankaların pandemi öncesi toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Yapılan analiz sonucuna özel bankaların pandemi öncesi toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranı ile pandemi sonrası toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranları arasında anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. Buna göre pandemi öncesi toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranı $x = 10.06$, standart sapması $s = 1,610$ olarak hesaplanmıştır. Pandemi sonrası toplam mevduat/bankacılık sektörü mevduat toplamı oranı $x = 9.67$ $s = 1,464$ olarak hesaplanmıştır. Ayrıca $t(4) = 0.756$, $p = 0.505$ iken, iki değişken arasındaki korelasyon $c = 0.787$, $p = 0,213$ olarak hesaplanmıştır.

Söz konusu olan ve ilgili bankanın mevduat pazarından aldığı payı gösteren rasyo, bankalar için rakiplerine göre gelişimlerinin önemli bir göstergesi niteliğindedir. Bu nedenle iş bu rasyo Covid-19 sürecinde farklı bir kriz yönetimi

sergileyen bankalar bazında anlamlı bir farklılık oluşturabilecektir. Bu bağlamda analize konu rasyonun, seçilmiş, dört özel mevduat bankası için anlamlı bir farklılık arz etmemesi durumunun eşdeğer stratejide faaliyet gösterilmesinden kaynaklı olduğu düşündürmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ekonominin ana aktörlerinden olan bankaların; faaliyet gösterdikleri sınırlar içerisinde, ekonomiye tesir eden değişimlerden etkilenmeleri kaçınılmazdır. Zira bankacılık sisteminin finansal sistem ile olan girift ve bütünleşik yapısı bu etkileşimleri beraberinde getirmektedir. Ekonomik alanda meydana gelen krizler veya diğer bilim dallarında meydana gelmesi halinde ekonomiyi etkileyen krizler, ekonomiyle birlikte bankacılık sektörünü de etkilemektedir.

Bir sağlık krizi olarak ortaya çıkan ve hem etkileri hem de önlemlerinin yarattığı sonuçlarla global bir ekonomik krize dönüşen Covid-19 pandemisi, 2008 Mortgage krizi sonrasında karşılaşılan ilk global ekonomik krizdir. Bu nedenle ekonomik etki ve sonuçlarının incelenmesi hem ekonomi bilimi hem de literatür açısından önem arz etmektedir. Covid-19 kaynaklı ekonomik krizin Türk bankacılığı üzerindeki etkilerinin finansal rasyolar yardımıyla analiz edilmesini amaçlayan bu tezin, literatüre sağlayacağı katkı önemli olabilecek niteliktedir.

Farklı sektörler üzerinde yapılan aynı konulu araştırmalarda anlamlı farklılıkların bulunmuş olmasına rağmen bu çalışmada anlamlı farklılığa rastlanmaması durumu, tartışma ve önerileri beraberinde getirmiştir. Şöyle ki; bir oran analizinde pay ve paydanın aynı yönde ve eşdeğer ölçüde etkiye maruz kalmaları durumunun analizi belirsiz kılacağı gerçeğinden hareketle aynı araştırmanın farklı değişkenler üzerinden tekrar yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte, araştırma kapsamında kullanılan T-Testinin ortalamalar arası farkları değerlendirme durumunun çalışmaya etkisinin belirlenmesi üzere aynı araştırmanın farklı bir test ile tekrar yapılması önerilebilir. Bir başka öneri de Covid-19'un etkili olduğu yıllarda var olan enflasyonist ortamın analiz edilen verilerden arındırılması yönündedir. Bu öneri, yüksek enflasyonun veri değerlerini önemli ölçüde etkileyebileceği gerçeğinden hareketle; reel sonuçlar üzerinden yapılacak değerlendirmenin daha isabetli olacağı düşüncesi üzerine kurgulanmıştır. Yine başka bir öneri olarak; kriz etkilerini hafifletmek ve ekonomiye işlerlik kazandırabilmek için dönemde yapılan regülasyonların, kamu maliyesi bünyesinde oluşturdukları maliyetin tespit edilmesine yönelik bir çalışma yapılması yararlı olabilir. Zira bu tür bir çalışmayla belirlenebilecek etkinin varlığı, konuya bağlı çalışmaların içerisinde önemle yer alabilecek niteliktedir. Ayrıca çalışmanın kapsam ve kısıtları çerçevesinde seçilen dört

ayrı özel sermayeli mevduat bankası yerine; devlet, özel sermayeli mevduat, yatırım, katılım bankalarından oluşturulacak ayrı bir grubun aynı konu kapsamında araştırılması yönünde son bir öneri de yapılabilir.

Çalışma kapsamında, Covid-19 kaynaklı ekonomik krizin, belirli banka rasyoları üzerindeki etkileri incelenmiş ve sonuç olarak ilgili rasyolarda anlamlı bir etki ve/veya farklılık görülmemiştir. Bununla birlikte Covid-19 sürecinin neden olduğu sokağa çıkma yasakları, evden çalışma uygulamaları, sektörel kapama ve/veya kısıtlamalar, çalışma saatlerinin daralması gibi durumların etkisiyle çeşitli sorunlar oluşmuştur. Bunlar tedarik zincirlerindeki aksamalar, ticaret hacim düşüşü, insan kaynağı sorunları, oluşan arz ve talep şokları, tüketici davranış değişimleri başlıkları altında değerlendirilebilir. Bu unsurların ekonomik alandaki pek çok veriyi olumsuz anlamda etkilediği bilinmektedir. İşte tam bu noktada sorun; Covid-19 sürecinin ekonomiyi ve dolayısıyla bankaları olumsuz etkileme durumunun, çalışma analizinde somut bir karşılık bulamamasıdır. Bu durum, araştırmanın yönünü pandemi etkilerinin dışında başka etkenler aramaya çevirmektedir. Aranan bu etkenler, beklenen Covid-19 etkilerini bertaraf edebilecek ve oluşması beklenen anlamlı farklılığı ortadan kaldıracabilecek nitelikte olmalıdır. Bu fikirden hareketle, Covid-19 süreci içerisinde, banka verilerini müspet yönde etkileyebilecek unsurların değerlendirilmesi gerekir. Bunlardan ilki enflasyondur. Enflasyon, fiyatlar genel düzeyindeki artışı ifade ettiği için ekonomi alanındaki hemen her değer bu artıştan etkilenmektedir. Söz konusu etki, zaman serisine dayalı karşılaştırmalarda yanıltıcı değerlendirmelere yol açabilecek niteliktedir. Değerlendirmeye konu ikinci unsur, Covid-19 döneminde gündeme gelen negatif faiz ortamıdır. Söz konusu ortamda, otoritelerce belirlenen faiz oranları enflasyon düzeyinin altında tutulmuş ve bu nedenle reel olarak negatif değer arz etmiştir. Bu strateji; paranın daha çok dolaşımında kalmasını, kredi maliyetinin düşmesini ve bu bağlamda ticaretin ve de bağlı yatırımların teşvik edilmesini sağlamak için atılmış bir adımdır. Bu adımla krediye talep artmış, bankalar da bu durumu fırsata çevirerek kredilendirmede daha seçici davranmış ve kredi portföy kalitelerini arttırmışlardır. Aynı zamanda söz konusu strateji, bankaların kredi maliyetlerinin düşmesine ve bununla birlikte kârlılıklarının artmasına sebep olmuştur. Artan kredi kalitesi ve kârlılığın, krizi fırsata çeviren, banka bilançolarında krizin etkilerini azaltan/silen ve hatta pozitif etki sağlayan bir duruma dönüştürdüğü düşünülmektedir.

Değerlendirmeye konu üçüncü unsur ise, regülasyonlardır. Bu regülasyonlardan bazıları bankalara sorumluluk yüklerken bazıları da çeşitli avantajlar sağlayan opsiyonlar sunmaktadır. Bankalara sorumluluk arz eden yükümlülükler; sorunlu kredilerin yasal takibe devir sürelerinin uzatılması, kredilerin yapılandırılması veya ötelenmesi, asgari ödeme düzeylerinin düşürülmesi olarak belirtilebilir. Bunların yanı sıra söz konusu regülasyonlarla bankaların kriz ortamında da olsa kredi iştahını arttıran, elini güçlendiren, bilançolarını destekleyen opsiyonlar da bulunmaktadır. Bu opsiyonlar, yurtdışından borçlanma koşullarında sağlanan esneklik, Hazine ve KGF kefaletleri şeklinde örneklenebilir. Bankaların da bu opsiyonları verimli bir şekilde kullandığı ve bu sayede elde ettikleri katkılarla krizi fırsata çevirebildikleri düşünülmektedir. İşte bu düşün, çalışma sonuçları üzerinde olan Covid-19 etkilerini bertaraf edebilecek niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H., Abdioğlu, Z. (2012). Parasal Krizlerin Tahmin Edilebilirliğine İlişkin Bir Araştırma:1992–2011 Türkiye Örneği. *1. International Symposium On Accounting And Finance* (s. 101-114). Gaziantep: Mufad.
- Acıbadem Sağlık Kurumları (2020). www.acibadem.com.tr. Acıbadem: <https://www.acibadem.com.tr/koronavirus/> adresinden alınmıştır
- Akbaş, F. (2023). Bankacılıkta Dijital Dönüşüm ve FinTech. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1-12.
- Ajagbe A. O., Onigbinde O. A., Oyeniran O. I., Chia T., (2020). Mental Morbidity Arising From Social Isolation During Covid-19 Outbreak. *The Ulutas Medical Journal*, 6(2), 97-100.
- Akbaş, T. A., Türkmendağ, Z. (2020). Covid-19 Pandemi Döneminde Uzaktan Çalışma Uygulamaları ve Çalışma Motivasyonunu Etkileyen Faktörler. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 3246-3260.
- Akçan, E., Yasıldağ, B. H. (2019, Nisan). İstanbul Türk Bankacılık Sektörünün Yabancı Sermaye Yatırımları ile Globalleşmesinin Mali Rasyolarına Etkisi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 11(2), 131-164.
- Akgüç, Ö. (1987). *100 Soruda Türkiye’de Bankacılık*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (1989). *Yüz Soruda Türkiye’de Bankacılık* (2 b.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Akgüç, Ö. (2012). *Banka Finansal Tablolarının Analizi* (1.Basım b.). İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Akın, F., Karaboğa, K. (2014). Küresel Finansal Krizin Sigorta Sektörü Üzerindeki Etkileri: Türk Sigorta Sektörü Üzerine Bir Araştırma. *Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 3(5), 1-10.
- Aktürk, İ., Albeni, M. (2002). Doğal Afetlerin Ekonomik Performans Üzerindeki Etkisi: 1999 Yılında Türkiye’de Meydana Gelen Depremler ve Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7(1), 1-18.
- Alexander, A., De Smet, A., Langstaff, M., Ravid, D. (2020). *What Employees are Saying About The Future of Remote Work*. McKinsey & Company. Chicago: McKinsey & Company.
- Alpago, A., Oduncu Alpago, D. (2020). Koronavirüs Salgınının Sosyoekonomik Sonuçları. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*(8), 99-114.

- Altumur, N. (2021). Covid 19 Salgınının BİST Sektör Endeksleri Üzerine Etkileri Olay Çalışması. *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 79-112.
- Altıntaş, H. (2004). Bankacılık Krizleri, Nedenleri ve Ekonomik Maliyetleri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(22), s. 39-61.
- Andersen, K. G., Rambaut, A., Lipkin, W. I., Holmes, E. C., Garry, R. F. (2020). The Proximal Origin of SARS-CoV-2. *Nature Medicine*, 26(4), 450-452.
- Arabacı, H., Yücel, D. (2020). Covid-19 Pandemisinin Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Etkisi. *Social Sciences Research Journal*, 9(3), 196-208.
- Ardıç, H. (2004, 05 20). 1994 ve 2001 Yılı Ekonomik Krizlerinin,. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bilançosunda. Yarattığı Hareketlerin İncelenmesi*. TCMB. Ankara: TCMB Muhasebe Müdürlüğü.
- Artun, T. (1983). *İşlevi, Gelişimi, Özellikleri ve Sorunlarıyla Türkiye’de Bankacılık* (2 b.). İstanbul: Tekin Yayınları.
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık Uygulamaları*. Ankara: Anadolu Yayıncılık.
- Babaoğlu, G., Öztürk, E. (2020). Riskten Korunma Muhasebesi Kapsamında Etkinlik Şartının Rasyo Analizi Yöntemi ile Tespiti. *Journal of Accounting and Taxation Studies*, 377-400.
- Baldwin, R. E., Mauro, B. W. (2020). *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever It Takes*. London: Cepr Press.
- BBC. (2020, Ocak 20). *British Broadcasting Corporation*. Temmuz 9, 2024 tarihinde [www.bbc.com: https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538](https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538) adresinden alındı
- BDDK. (2010). *Krizden İstikrara Türkiye Tecrübesi*. Ankara: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu.
- BDDK. (2013, Mart 14). www.bddk.org.tr. Temmuz 16, 2024 tarihinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu: <https://www.bddk.org.tr/Duyuru/EkGetir/491?ekId=510> adresinden alındı
- Berger, A. N., & Demirgüç-Kunt, A. (2021). Banking research in the time of COVID-19. *Journal of Financial Stability*, 57.
- Bernanke , B. S. (2010). Monetary Policy and the Housing Bubble. *The Journal of Real Estate Finance and Economics*, 11-18.
- Black, J., Hashimzade N., Myles G., (2009). *Dictionary of Economics* (Third Edition b.). Oxford: Oxford University Press.

- Buklemishev, O. V. (2020). Coronavirus crisis and its effects on the economy. *Population and Economics*, 4(2), 13-17.
- Burnside, C., Eichenbaum M., Rebelo S. (2000, Mayıs 12). Understanding The Korean and Thai Currency Crises. *Federal Reserve Bank of Chicago*, 25, s. 45-60.
- Cardot-Martin, R. (2022). Capital ratios and banking crises in the European Union. *International Economics*, 172, 389-402.
- Cavlak, H. (2020). Covid-19 Pandemisinin Finansal Raporlama Üzerindeki Olası etkileri: BİST 100 Endeksi'ndeki İşletmelerin Ara Dönem Finansal Raporlarının İncelenmesi. *Gaziantep University Journal Of Social Sciences*, 143-168.
- Celasun, M. (2001, Kasım 17). Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı: Finansal Krizler ve Türkiye Örneği 2001. *Düşünce Dergisi*.
- Chang, R., Velasco, A. (2001). *The Quarterly Journal of Economics*. Oxford University Press. Oxford: Oxford University Press.
- Colavecchio, R. (2009, Mart 21). Tracking the Yen Carry Trade: Evidence from a Regime Switching Approach. *Banque centrale du Luxembourg*, 1-25.
- Coşkun, Y. S., Balatan, Z. (2009). Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkisi ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi,. *12.İktisat Öğrencileri Kongresi*, (s. 8-18). İzmir.
- Çakmaklı, C., Demiralp S., Özcan Ş. K., Yeşiltaş S., Yıldırım M. A., (2020, Nisan). Covid-19 and Emerging Markets: The Case of Turkey. *Koc University-TUSIAD Economic Research Forum*, 1-49.
- Çankaya, F., Öz, M. (2011). *Türkiye’de Kamu Bankalarının Özelleştirilmesi* (Cilt 1). İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Çınaroğlu, M. (2024). Covid-19’nin Psikolojik etkileri. *Journal of Kocaeli Health and Technology University*, 1(3), 13-24.
- Dalyancı, H. L., Oktar, S. (2010). Finansal kriz teorileri ve türkiye ekonomisinde 1990 sonrası finansal krizler. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*,(29), s. 1-22.
- Danışoğlu, A. Ç. (2007). Para Krizleri: Türkiye’de Yaşanmış Krizlerin Değerlendirilmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*(2), s. 1-11.
- Demir, İ., (2020). Kovid-19 (Koronavirüs) Salgınının Ekonomik Etkileri. *Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar (ULİSA) Enstitüsü*, 12(1), 12-15.

- Demir, Z. (2020). Covid-19'un Bist 100'deki Şirketlerin Mali Tabloları Üzerindeki Etkisinin Oran Yöntemi ile Analizi. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2), 439-465.
- Demirel, H. G. (2009, Mayıs 19). Krizlerin Menkul Kıymetler Borsalarına Etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 2.
- Detragiache, E., Demirgüç-Kunt, A. (1998, Mayıs 5). The Determinants Of Banking Crises In Developing And Developed Countries. *IMF Staff Papers*, 1(45), s. 81-109.
- Diallo, B. (2018). Bank Efficiency and Industry Growth During Financial Crises. *Economic Modelling*, 68, 11-22.
- Dinçer, N. N. (2020). Covid-19 Krizinin Dünya Ekonomisi Üzerine Etkileri. (Ö. F. Çolak, Dü.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Doğu, N. (2019, Ocak 20). T Testi Nedir? *Bilimsel Anketler*. Türkiye: www.bilimselanketler.com. Temmuz 14, 2024 tarihinde <https://bilimselanketler.com/t-testi-nedir/> adresinden alındı
- Dybvig, P. H., Diamond, D. W. (2023, Mayıs 12). Bank Runs, Deposit Insurance, and Liquidity. *University of Chicago Press Journals*, 91, s. 3.
- Ege, İ., Topaloğlu, E. E., Gizer, Z. (2012). Finansal Krizlerin Türk Bankacılık Sistemindeki Leasing ve Factoring İşlemlerine Etkisi (2001-2010 Dönemi). *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(1), 159-169.
- Eğilmez, A. M., Kumcu, E. (2004). *Ekonomi Politikası Teori ve Türkiye Uygulaması*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Elgin, C., Yalaman, A. (2020). Covid-19 Salgınının Yol Açtığı Ekonomik Krize Karşı Açıklanan Ekonomik Teşvik Paketleri: Bir Karşılaştırma ve Türkiye Örneği. (Ö. F. Çolak, Dü.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Erfani, G. R., Vasigh, B. (2018). The impact of the global financial crisis on profitability of the banking industry: a comparative analysis. *Economies*, 6(4), 66.
- Erkekoğlu, H., & Bilgili, E. (2005). Parasal Krizlerin Tahmin Edilmesi: Teori ve Uygulama. *Erciyes Üniversitesi İ.İ.B.F Fakültesi Dergisi*(24), 15-36.
- Ertuğrul, A., Zaim, O. (1996). *Türk Bankacılığında Etkinlik-Tarihi Gelişim Kantatif Analiz*. Ankara: Ünal Ofset.
- Fung, W., Hsieh D., Tsatsaronis K. (2000). Do hedge funds disrupt emerging markets? *Brookings-Wharton Papers on Financial Services*, 377-401.
- Gümüş, T. U., Bolel, N. (2017). Rasyo Analizleri İle Finansal Performansın Ölçülmesi: Borsa İstanbul'da Faaliyet Gösteren Havayolu Şirketleri'nde Bir

- Uygulama. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 87-96.
- Günsan, N., Yergin, H. (2024). A Research On Bank Employees In The Implementation Of Remote Working Model. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 20(2), 195-220.
- Haas, J., Neely, C. J. (2020). Central bank responses to COVID-19. SSRN 3587681.
- Hoggarth, G., Reis R., Saporta V. (2001). Costs of Banking System Instability: Some Empirical Evidence. *ISSN 1368-5562*, s. 1-34.
- Hutchison, M., Sushko, V. (2013). Impact Of Macro-Economic Surprises On Carry Trade Activity. *Journal of Banking & Finance*, 37(4), 1133-1147.
- Hürriyet Gazetecilik*. (2020, Mart 30). Temmuz 09, 2024 tarihinde [www.hurriyet.com.tr: https://www.hurriyet.com.tr/galeri-bankalar-saat-kacta-aciliyor-saat-kacta-kapaniyor-2020-banka-calisma-saatleri-41481932/1](https://www.hurriyet.com.tr/galeri-bankalar-saat-kacta-aciliyor-saat-kacta-kapaniyor-2020-banka-calisma-saatleri-41481932/1) adresinden alındı
- İnan, E. A. (2002). *Şubat 2002 Kur Rejimi Tercihi ve Türkiye*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.
- JHU. (2024, 06 18). *Covid-19 Dashboard*. Johns Hopkins University&Medicine: <https://coronavirus.jhu.edu/map.html> adresinden alınmıştır
- Karagöl, V. (2017, Haziran). Küresel Kriz Sonrası Türkiye’de Finansal İstikrar. *İktisat ve Toplum Dergisi*(80), s. 51-54.
- Kartal, F. (2024). Kur Korumalı Mevduat Sistemi ve Sonuçları. *İşletme Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 73-95.
- Kartal, M. T. (2018). Bankaların Finans Sektöründeki Önemi. *Finansal İktisat*, 5(27).
- Kayadelen, İ. (2012, Mayıs 22). *Ekonomik Krizler ve ABD 2007 Krizi Sonrası Ülkelerin Borsa Performansları Üzerine Bir Araştırma*. Mayıs 19, 2023 tarihinde Dokuz Eylül Üniversitesi: <https://acikerisim.deu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12397/10449/337551.pdf?sequence=1&isAllowed=y> adresinden alındı
- Kaymaz, V. (2021). Covid-19 Enflasyon Sepeti. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(60), 735-753.
- Keskin, E., İnan, E. A., Mumcu M., Erdönmez P. (2008). *50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi (1958-2007)*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları.
- Keskin, E., İnan, E. A., Memiş G. T., Ünsal, Ü., Güler, C., Erdönmez P., Şimşek R. , Erdoğan, C. (2023, Ekim). Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye Bankacılık Sektörü. *Cumhuriyetimizin 100. Yılında Türkiye Bankacılık*

Sektörü, Sertifika No: 52317(ISBN 978-605-7642-34-9 (Basılı)). İstanbul: G.M Matbaacılık. Temmuz 12, 2024 tarihinde <https://www.tbb.org.tr/100/pdf/Cumhuriyetimizin-100-yilinda-Turkiye-Bankacilik-Sektoru.pdf> adresinden alındı

- Keynes, J. M. (1980). *İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi*. (A. Baltacıgil, Çev.) İstanbul: Minnetoğlu Yayınları,.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001. *Yeni Türkiye Dergisi*, 1(41), 174-183.
- Kılıç, E. K. (2020). Dünyada Bankacılık Tarihi ve Krizleri: Türkiye'deki Bankacılık Sektörü. *Uluslararası Finansal Ekonomi ve Bankacılık Uygulamaları Dergisi*, 1(1), s. 1-31.
- Koşaroğlu, M. Ş., Ünal, E. A., Yalman, İ. N. (2020). Covid-19 Salgınının Tüketicilerin Talep Yapısı Üzerindeki Etkileri. *Econder Uluslararası Akademik Dergi*, 4(2), 479-503.
- Krugman, P. (1979). A Model of Balance of Payments Crisesnal of Money. *Journal of Money*, 11(3), 311-325.
- Küçükaksoy, İ. (2006). *Kısa Vadeli Sermaye Hareketlerinin Ekonomik Kriz Etkisi: 1990-2004 Yılları Türkiye Uygulaması*. Mayıs 20, 2023 tarihinde [www.istanbul.edu.tr: http://www.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41139.pdf](http://www.istanbul.edu.tr:4444/ekos/TEZ/41139.pdf) adresinden alındı
- Küçükkoğlu, S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Küresel Ekonomik Göstergeleri ve Türkiye'de Bankacılık Ve Finans Sektörüne Etkileri. *Küçükkoğlu, S. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinin Küresel Ekonomik Göstergeleri İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(42), 1269-1291.
- Mateev, M., Moudud-Ul-Huq, S., Sahyouni, A., Tariq, M. U. (2022). Capital regulation, competition and risk-taking: Policy implications for banking sector stability in the MENA region. *Research in International Business and Finance*, 60.
- Meigs, W. B., Meigs, R. F. (1983). *Financial Accounting* (4 b.). New York: McGraw-Hill.
- Meral, H. (2021). Covid-19 Türk Sigorta Sektörünü Nasıl Etkiledi? *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(3), 443-458.
- Mishkin, F. (1986). *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*. New York: Little and Brown.
- Mishkin, F. S., Schmidt-Hebbel, K. (2001, Mayıs 5). One Decade Of Inflation Targeting In The World: What Do We Know And What Do We Need To Know? (N. W. Paper, Derleyici) Cambridge: National Bureau of Economic Research. Mayıs 05, 2023 tarihinde www.nber.org:

https://www.nber.org/system/files/working_papers/w8397/w8397.pdf
adresinden alındı

- Naylor, R. T. (2003). *Hot Money and The Politics Of Debt*. London: McGill-Queen's University Press.
- O'Hanlon, J., Rocha, M. (1993). *Electronic Banking for Retail Customers*. London: Banking Technology.
- Öcal, T., Çolak, Ö. F. (1999). *Finansal Sistem ve Bankalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Öniz, C., Aydın, Y. (2019). Türkiye' de Yaşanan 2000-2001 Krizlerinin Sigorta Sektörü Üzerine Etkileri; Bist'de Bir Uygulama. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(37), 69 -85.
- Riadi, S. S., Hadjaat, M., Yudaruddin, R. (2022). Bank concentration and bank stability during the COVID-19 pandemic. *Emerging Science Journal*, 6, 262-274.
- Rungcharoenkitkul, P. (2021). Macroeconomic effects of Covid-19: A mid-term review. *Pacific Economic Review*, 26, 439- 458.
- Sağlam, D. (1976). *Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- Sarıkaya, F., Çeviş, İ. (2020). *Koronavirüs (Covid-19) ve Ekonomik Devrim*. (S. Takmaz, Dü.) Ankara: Akçağ Yayınları.
- Savcı, M. (2023). *Mali Tablolar Analizi* (8 b.). Bursa: Ekin Yayınevi.
- Sayıştay. (2000). *2000 Yılı Mali Raporu*. T.C Sayıştay Başkanlığı. Ankara: Sayıştay.
- Seelye, N., Ziegler, P. (2020). Impacts of COVID-19 on banking. *SSRN* 3645556.
- Selçuk, B., Yılmaz, N. (2008). Küresel Finansal Sistemde Değişim ve Türkiye'ye Etkileri. *Uluslararası Finans Sempozyumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Seyidoğlu, H. (2003). Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*(4), s. 141-156.
- SGK. (2021, 04 21). Kod-29 İle İlgili Basın Duyurusu. *T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği*.
- Soylu, P. Ü., Yaktı, Ö. (2012). Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı. *History Studies*, 1(1309-4688). (T. Polatçı Demirkol, & Y. Emre, Dü) Osman Köse. Temmuz 12, 2024 tarihinde https://www.historystudies.net/a-cornerstone-towards-statism-first-five-year-industrial-plan_354 adresinden alındı

- Şahin, H. (2009). *Türkiye Ekonomisi, Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Durumu*. Bursa: Ezgi.
- Şen, H., Aktan, C. C. (2001, Kasım). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye Dergisi*(42), s. 1225-1230.
- Şenel, A. (2002). Dış Borç-Kriz Döngüsünde Yeniden Yapılandırma Çabaları: Türkiye Deneyimi. *Mülkiye Dergisi*, 236, 69-95.
- Şimşek, H. A. (2008). Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Maliye Politikaları: Teorik Bir Değerlendirme. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 183-208.
- Şişman, M. (2006). Parasal Kriz Teorileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 21(1), 16.
- T.C Sağlık Bakanlığı. (2020). *Covid-19 (Sars-CoV-2-Enfeksiyonu)*. Ankara: Bilimsel Danışma Kurulu.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2020). *Ekonomik İstikrar Kalkanı Paketi*. T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. Ankara: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs Ek Tedbirleri*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs ile Mücadele Kapsamında - Yeni Kısıtlama ve Tedbirler Genelgesi*. T.C. İçişleri Bakanlığı. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs ile Mücadele Kapsamında Yeni Kısıtlama ve Tedbirler*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs Salgını Yeni Tedbirler*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020). *Koronavirüs Tedbirleri*. Ankara: T.C. İçişleri Bakanlığı.
- T.C. Resmi Gazete. (2005, Ocak 01). Bankacılık Kanunu. *Resmi Gazete*(25983).
- T.C. Resmi Gazete. (2006, Kasım 1). Bankaların Likidite Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik. *2006*(26333).
- T.C. Resmi Gazete. (2006, Ekim 18). Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun. *Resmi Gazete*(26323).
- T.C. Resmi Gazete. (2013, Kasım 5). Bankaların Kaldıraç Düzeyinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete*(28812).

- T.C. Resmi Gazete. (2014, Ekim 3). Bankalarca Ticari Müşterilerden Alınabilecek Ücretlere İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ. *Resmî Gazete*(29138).
- T.C. Resmi Gazete. (2014, Eylül 6). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete*(29111).
- T.C. Resmi Gazete. (2015, Ekim 23). Bankaların Sermaye Yeterliliğinin Ölçülmesine ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik. *Resmi Gazete*(29511).
- T.C. Resmi Gazete. (2016, Haziran 22). Kredilerin Sınıflandırılması ve Bunlar İçin Ayrılacak Karşılıklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik. *Resmi Gazete*(29750).
- T.C. Resmi Gazete. (2018, Ağustos 15). Finansal Sektöre Olan Borçların Yeniden Yapılandırılması Hakkında Yönetmelik. *T.C. Resmi Gazete*(30510).
- Tarlan, S. (1986). *Tarihte Bankacılık*. Ankara: Maliye Bakanlığı Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu.
- TBB. (2018, Kasım). 50. Yılında Türkiye Bankalar Birliği ve Türkiye’de Bankacılık Sistemi “1958-2007”. Temmuz 12, 2024 tarihinde www.tbb.org.tr: <https://www.tbb.org.tr/Content/Upload/Dokuman/808/2tbb50yil.pdf> adresinden alındı
- TBB. (2020). *Koronavirüsü Salgını Nedeniyle Ekonomik Faaliyetin Desteklenmesi Amacıyla Bankacılık Sektöründe Alınan Önlemler ve Uygulamalar*. www.tbb.org.tr.
- TBB. (2024). TBB. (BDDK ve TBB) Temmuz 15, 2024 tarihinde www.tbb.org.tr: <https://www.tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-ve-veri-sorgulama/bankacilik-sektoru-gelismeler-tablosu/4587> adresinden alındı
- TBB. (2024, Temmuz 14). *Türkiye Bankalar Birliği*. www.tbb.org.tr: tbb.org.tr/tr/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistik-ve-veri-sorgulama/bankacilik-sektoru-gelismeler-tablosu/4587 adresinden alınmıştır
- TBB. (2024, Mart 17). www.tbb.org.tr. Türkiye Bankalar Birliği: <https://www.tbb.org.tr/tr/finansal-tuketici/faydali-bilgiler/4575> adresinden alınmıştır
- TBB Risk Merkezi. (2024, Mart 3). www.riskmerkezi.org/tr/risk-merkezi/hakkinda/8. TBB Risk Merkezi: <https://www.riskmerkezi.org/tr/risk-merkezi/hakkinda/8> adresinden alınmıştır
- TCCB. (2021, Temmuz 11). www.tccb.gov.tr. 07 13, 2024 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı: (<https://www.tccb.gov.tr/haberler/410/117021/cumhurbaskanligi-sozcusu-kalin-korona-virus-le-mucadele-surecini-el-birligiyle-rehavete-ve-panige-kapilmadan-atlatma-kabiliyetine-sahibiz->) adresinden alındı

- TCMB. (2024, Temmuz 12). www.tcmb.gov.tr. Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası: Merkez Bankası, 2011<https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banka+Hakkinda/Tarihce> adresinden alınmıştır
- Tekin, İ. Ç. (2016, Aralık 30). Kredi Derecelendirme Kuruluşlarının Öngöremedikleri Kriz ve İflaslar. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 19(41), s. 181-205.
- Tiwari, P., Stanton, C. T. (2021). *Housing Consumption and the Cost of Remote Work*. Cambridge: National Bureau Of Economic Research.
- Tokgöz, E. (2009). *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- TRT Haber. (2020, Mart 11). www.trthaber.com. Temmuz 13, 2024 tarihinde Türkiye'de ilk koronavirüs vakası tespit edildi: <https://www.trthaber.com/haber/gundem/turkiyede-ilk-koronavirus-vakasi-tespit-edildi-466216.html> adresinden alındı
- Uyar, A., Okumuş, E. (2010). Finansal Oranlar Aracılığıyla Küresel Ekonomik Krizin Üretim Şirketlerine Etkilerinin Analizi: İMKB’de Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*(46), 146-156.
- Uygur, E. (2014). 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri Üzerine Değerlendirmeler. *Mülkiye Dergisi*, 25(227).
- Ünal, B., Ergör, G. (2013). *Türkiye Kronik Hastalıklar ve Risk Faktörleri Sıklığı Çalışması*. T.C Sağlık Bakanlığı Türkiye Halk Sağlığı Kurumu. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı.
- Ünüvar, İ., Aktaş, H. (2022). Dünya’da ve Türkiye’de Covid-19 Pandemisinin Ekonomik Etkileri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 25(1), 9-15.
- WHO. (2022). Public Health Surveillance for Covid-19. *World Health Organization*, 1-4.
- WHO. (2024, Mayıs 21). *World Health Organization*. www.who.int: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 adresinden alınmıştır
- WHO. (2024, Mayıs 21). *World Health Organization*. www.who.int: https://www.who.int/health-topics/coronavirus#tab=tab_1 adresinden alınmıştır
- Yaşar, S., Elgin, C. (2024). Democracy and fiscal policy response to COVID 19. *Springer*, 198, 36-40.
- Yentürk, N., Kepenek, Y. (2005). *Türkiye Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yetiz, F. (2021). COVID-19 pandemi sürecinin Türk bankacılık sektörü çalışanlarına ve müşterilerine etkileri: Swot analizi. *Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi*(22), 109-117.

Yılmaz, U. (2000). *Türkiye 'de İpoteğe Dayalı Menkul Kıymetler Merkezi 'nin Yeterlilik Etüdü*. Ankara: SPK Yayınları.

Zarakolu, A. (1973). *Cumhuriyet 'in 50. Yılında Memleketimizde Bankacılık*. Ankara: Türkiye Bankalar Birliği.

EKLER

Ek 1. Araştırma analiz yönteminin çıktıları

		T-Test			
		Paired Samples Statistics			
		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	PO1	15.71	4	2.574	1.287
	PS1	17.31	4	.670	.335
Pair 2	O2	18.96	4	3.131	1.566
	PS2	20.37	4	1.344	.672
Pair 3	PO3	8.68	4	1.038	.519
	PS3	8.46	4	1.082	.541
Pair 4	PO4	.98	4	.096	.048
	PS4	.89	4	.073	.036
Pair 5	PO5	168.87	4	9.843	4.921
	PS5	181.57	4	22.553	11.276
Pair 6	PO6	.59	4	.053	.027
	PS6	.55	4	.010	.005
Pair 7	PO7	1.79	4	3.473	1.737
	PS7	.04	4	.013	.006
Pair 8	PO8	.75	4	.235	.118
	PS8	.78	4	.239	.120
Pair 9	PO9	.02	4	.005	.003
	PS9	.03	4	.019	.010
Pair 10	PO10	.04	4	.014	.007
	PS10	.04	4	.010	.005
Pair 11	PO11	.16	4	.084	.042
	PS11	.23	4	.081	.040
Pair 12	PO12	.02	4	.014	.007
	PS12	.87	4	1.687	.843
Pair 13	PO13	.03	4	.028	.014
	PS13	.06	4	.051	.025
Pair 14	PO14	.02	4	.019	.009
	PS14	.03	4	.012	.006
Pair 15	PO15	9.44	4	1.325	.662
	PS15	9.14	4	1.127	.564
Pair 16	PO16	10.06	4	1.610	.805
	PS16	9.67	4	1.464	.732

Ek 2. Araştırma analiz yönteminin çıktıları**Paired Samples Test**

		Paired Differences							
					95% Confidence		t	df	Sig.
		Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean	Interval of the Difference				(2-tailed)
					Lower	Upper			
Pair 1	PO1 - PS1	-1.593	3.134	1.567	-6.580	3.394	-1.016	3	.384
Pair 2	PO2 - PS2	-1.410	4.080	2.040	-7.903	5.082	-.691	3	.539
Pair 3	PO3 - PS3	.217	.595	.298	-.730	1.165	.731	3	.518
Pair 4	PO4 - PS4	.083	.133	.066	-.129	.294	1.243	3	.302
Pair 5	PO5 - PS5	-12.700	14.556	7.278	-35.862	10.462	-1.745	3	.179
Pair 6	PO6 - PS6	.035	.057	.028	-.055	.125	1.231	3	.306
Pair 7	PO7 - PS7	1.747	3.475	1.738	-3.782	7.277	1.006	3	.389
Pair 8	PO8 - PS8	-.035	.101	.050	-.195	.125	-.694	3	.537
Pair 9	PO9 - PS9	-.008	.022	.011	-.043	.028	-.676	3	.547
Pair 10	PO10 - PS10	.005	.017	.009	-.023	.033	.577	3	.604
Pair 11	PO11 - PS11	-.072	.163	.081	-.332	.187	-.890	3	.439
Pair 12	PO12 - PS12	-.850	1.687	.843	-3.534	1.834	-1.008	3	.388
Pair 13	PO13 - PS13	-.030	.048	.024	-.106	.046	-1.260	3	.297
Pair 14	PO14 - PS14	-.008	.026	.013	-.049	.034	-.570	3	.608
Pair 15	PO15 - PS15	.298	.407	.204	-.350	.946	1.462	3	.240
Pair 16	PO16 - PS16	.383	1.012	.506	-1.228	1.994	.756	3	.505

Ek.3 Araştırma analiz yönteminin çıktıları

Paired Samples Correlations				
		N	Correlation	Sig.
Pair 1	PO1 & PS1	4	-.797	.203
Pair 2	PO2 & PS2	4	-.598	.402
Pair 3	PO3 & PS3	4	.843	.157
Pair 4	PO4 & PS4	4	-.227	.773
Pair 5	PO5 & PS5	4	.887	.113
Pair 6	PO6 & PS6	4	-.311	.689
Pair 7	PO7 & PS7	4	-.135	.865
Pair 8	PO8 & PS8	4	.910	.090
Pair 9	PO9 & PS9	4	-.522	.478
Pair 10	PO10& PS10	4	.000	1.000
Pair 11	PO11& PS11	4	-.955	.045
Pair 12	PO12& PS12	4	-.003	.997
Pair 13	PO13& PS13	4	.377	.623
Pair 14	PO14& PS14	4	-.457	.543
Pair 15	PO15& PS15	4	.958	.042
Pair 16	PO16& PS16	4	.787	.213

Ek 4. 31.12.2018 itibariyle aktif büyüklüklerine göre banka sıralaması

31.12.2018 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması											
(Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	537.156	370.946	331.066	57.401	6.100	7.961	1.831.686	1.773	24.647
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	416.388	260.195	245.269	49.721	4.500	6.769	1.220.575	1.355	24.570
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	378.422	250.624	248.855	29.021	1.250	2.522	1.422.433	994	18.781
4	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	359.477	223.288	218.058	46.688	4.200	6.638	1.920.000	934	18.338
5	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	348.044	211.338	202.549	39.003	8.447	4.667	4.372.999	854	17.577
6	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	331.356	221.547	179.408	28.350	2.500	4.154	3.010.040	951	16.767
7	Akbank T.A.Ş.	1948	327.642	185.125	188.391	43.809	4.000	5.690	1.843.990	781	13.367
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	157.416	94.018	87.090	14.572	3.350	2.410	1.148.541	542	12.276
9	Türk Eximbank	1987	139.429	129.497	0	7.654	6.350	842	251.008	12	709
10	Denizbank A.Ş.	1997	137.658	87.176	84.129	15.445	3.316	2.183	916.381	711	11.786
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	96.997	63.999	64.217	9.739	2.204	1.002	346.178	503	9.487
12	ING Bank A.Ş.	1984	58.519	38.061	32.339	7.422	3.486	1.062	401.296	226	4.520
13	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	38.298	27.716	0	4.719	2.800	661	495.694	3	371
14	HSBC Bank A.Ş.	1990	32.811	15.687	24.887	2.934	652	336	180.147	82	2.205
15	İller Bankası A.Ş.	1933	32.221	28.292	0	18.580	14.848	1.323	20.708	19	2.533
16	Odea Bank A.Ş.	2011	31.401	18.610	21.561	3.220	3.289	17	196.199	45	1.088
17	Şekerbank T.A.Ş.	1953	31.321	20.564	23.089	2.377	1.158	86	674.836	273	3.571
18	Alternatifbank A.Ş.	1991	24.298	15.588	13.816	1.633	1.167	195	97.525	49	949
19	Fibabanka A.Ş.	1984	20.618	14.121	11.313	1.322	941	197	219.470	72	1.591
20	Burgan Bank A.Ş.	1991	19.581	14.086	10.060	1.876	1.535	162	121.462	41	1.006
21	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	15.715	13.642	0	1.417	500	160	37.968	1	528
22	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	15.710	9.524	5.928	849	528	156	13.955	1	75
23	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	15.519	7.621	8.208	1.122	860	62	33.212	44	786
24	Anadolubank A.Ş.	1996	14.263	9.712	10.940	2.321	600	309	123.994	112	1.644
25	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	13.517	7.214	0	1.508	1.194	263	75.549	10	663
26	Intesa Sanpaolo S.p.A	2013	12.045	9.789	6.986	1.262	677	225	795	1	29
27	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	11.795	15	0	1.745	600	480	3.643.298	1	292
28	Citibank A.Ş.	1981	10.057	3.777	7.794	1.671	34	489	74.401	3	402
29	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	5.995	1.904	4.401	867	440	101	4.688	7	268
30	Turkland Bank A.Ş.	1991	3.624	1.777	2.895	395	650	-265	17.827	23	403
31	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	3.163	1.565	93	728	461	86	7.426	1	220
32	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1998	2.698	1.683	0	255	160	65	9.528	1	59
33	Deutsche Bank A.Ş.	1988	2.662	1.139	965	589	135	122	62.452	1	109
34	Rabobank A.Ş.	2013	1.820	1.406	0	846	684	68	1.101	1	35
35	Turkish Bank A.Ş.	1981	1.542	978	1.223	209	175	6	13.811	12	190
36	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	1.350	840	0	506	500	-4	1.885	1	52
37	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	1.292	307	0	1.252	1.051	115	689	1	31
38	Bank Mellat	1984	992	6	549	422	200	131	1.826	3	51
39	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	970	723	0	309	337	-37	8.074	1	63
40	Société Générale (SA)	1989	762	313	498	66	135	0	775	1	46
41	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	529	0	22	491	100	42	3	1	55
42	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	479	27	0	401	50	124	333	1	47
43	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	298	211	0	201	50	62	8.831	2	30
44	Habib Bank Limited	1982	204	66	64	72	30	11	323	1	20
45	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	161	87	0	140	60	11	239	1	18
46	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	91	0	0	78	40	27	0	1	30
47	Adabank A.Ş.	1984	55	0	0	53	80	4	1	1	28
	Toplam		3.656.359	2.364.801	2.036.665	405.258	86.423	51.687	24.834.147	10.454	192.313
* Toplam Krediler = Krediler + Kiralama İşlemlerinden Alacaklar + Faktoring Alacakları + Donuk Alacaklar - Özel Karşılıklar (veya TFRS 9 uygulayan bankalar için "Beklenen Zarar Karşılıkları")											

* Toplam Krediler = Krediler + Kiralama İşlemlerinden Alacaklar + Faktoring Alacakları + Donuk Alacaklar - Özel Karşılıklar (veya TFRS 9 uygulayan bankalar için "Beklenen Zarar Karşılıkları")

Kaynak: TBB web sayfası, www.tbb.org.tr,

tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

(Erişim: 15.07.2024)

Ek 5. 31.12.2019 itibariyle aktif büyüklüklerine göre banka sıralaması

31.12.2019 İtibarıyla Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması											
(Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	649.756	447.983	447.251	70.065	6.100	6.187	2.586.038	1.758	24.563
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	468.059	289.244	295.922	58.873	4.500	6.068	1.403.214	1.271	24.053
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	457.045	309.208	297.734	32.197	1.250	1.720	1.760.198	1.006	18.967
4	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	419.426	292.091	251.531	33.026	2.500	2.802	4.195.762	943	16.835
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	391.152	251.165	248.751	53.766	4.200	6.159	2.063.102	912	18.784
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	387.496	240.464	222.790	41.188	8.447	3.600	2.233.141	846	16.631
7	Akbank T.A.Ş.	1948	360.501	203.834	224.055	54.382	5.200	5.417	1.834.015	771	12.750
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	181.681	118.972	105.626	16.685	3.350	2.622	1.310.114	525	12.087
9	Türk Eximbank	1987	162.883	143.360	0	9.080	7.160	1.432	293.136	20	740
10	Denizbank A.Ş.	1997	156.478	105.801	100.299	17.720	3.316	1.336	993.245	708	12.279
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	107.350	69.218	72.194	9.721	2.204	1.070	344.610	471	8.954
12	ING Bank A.Ş.	1984	57.145	34.707	39.208	8.231	3.486	1.476	339.417	210	3.733
13	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	42.000	31.295	0	5.667	2.800	702	603.623	3	375
14	İller Bankası A.Ş.	1933	36.088	28.414	0	20.955	16.871	1.782	24.192	19	2.462
15	HSBC Bank A.Ş.	1990	34.947	17.568	27.801	3.080	652	470	340.159	77	2.015
16	Odeabank A.Ş.	2011	32.667	19.308	22.097	3.300	3.289	71	201.372	48	1.091
17	Şekerbank T.A.Ş.	1953	30.596	21.822	24.548	1.977	1.158	-684	711.957	238	3.265
18	Alternatifbank A.Ş.	1991	28.945	18.033	16.124	2.345	1.731	172	117.762	48	886
19	Fibabanka A.Ş.	1984	21.886	14.477	13.567	1.656	941	212	248.330	63	1.541
20	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	19.376	15.128	0	2.356	850	447	41.280	1	285
21	Burgan Bank A.Ş.	1991	18.893	13.816	11.563	1.919	1.535	139	139.431	35	943
22	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	18.191	9.088	10.614	1.260	860	41	47.664	43	731
23	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	17.856	8.153	0	1.956	1.194	342	88.723	10	714
24	Anadolubank A.Ş.	1996	17.558	12.861	13.629	2.777	600	387	151.200	113	1.662
25	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	16.709	157	0	2.285	600	616	4.171.157	1	298
26	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	14.212	11.116	6.215	1.596	677	335	256	1	28
27	Citibank A.Ş.	1981	12.852	4.185	9.927	2.523	34	740	64.770	3	376
28	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	10.878	7.107	4.408	1.029	528	179	11.200	1	78
29	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	4.958	1.730	2.456	1.053	440	166	4.656	7	274
30	Turkland Bank A.Ş.	1991	3.901	2.318	3.105	112	650	-448	15.598	17	357
31	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	3.439	1.902	158	710	461	135	3.191	1	223
32	Nurul Yatırım Bankası A.Ş.	1998	3.309	2.195	0	436	300	68	9.778	1	66
33	Deutsche Bank A.Ş.	1988	2.742	1.042	1.533	741	135	146	52.632	1	106
34	Rabobank A.Ş.	2013	1.734	771	0	981	684	135	1.894	1	33
35	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	1.726	1.061	0	532	500	26	2.487	1	56
36	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	1.677	568	76	1.446	1.051	194	1.941	1	39
37	Turkish Bank A.Ş.	1981	1.465	1.096	1.027	212	175	0	17.192	11	188
38	Bank Mellat	1984	1.023	69	549	459	200	35	2.083	3	49
39	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	928	679	0	309	337	2	8.556	1	56
40	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	699	0	88	583	100	92	302	1	52
41	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	1992	593	30	0	510	50	109	360	1	39
42	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	328	280	0	258	50	57	11.225	2	38
43	Habib Bank Limited	1982	221	71	102	79	30	7	282	1	21
44	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	178	77	0	156	60	17	260	1	20
45	Société Générale (SA)	1989	171	0	7	64	135	-2	705	1	38
46	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	110	0	0	98	40	20	0	1	29
47	Adabank A.Ş.	1984	60	0	0	57	80	4	1	1	27
Toplam			4.201.885	2.752.465	2.474.956	470.410	91.510	46.605	26.452.210	10.199	188.837

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İfta Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB web sayfası, www.tbb.org.tr,

tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

(Erişim: 15.07.2024)

Ek 6. 31.12.2020 itibariyle aktif büyüklüklerine göre banka sıralaması

31.12.2020 İtibarıyla Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması											
(Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	942.601	600.660	629.874	93.278	13.100	7.825	3.421.705	1.752	24.673
2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	698.897	439.487	414.044	46.485	3.906	5.010	8.084.652	936	16.748
3	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	680.026	449.745	457.286	42.931	2.474	2.600	2.225.015	1.013	20.171
4	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	593.902	365.522	368.876	67.781	4.500	6.811	1.793.919	1.227	23.518
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	492.798	315.085	321.512	62.082	4.200	6.238	2.595.239	892	18.656
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	459.694	293.225	254.280	47.564	8.447	5.080	1.361.734	835	16.037
7	Akbank T.A.Ş.	1948	446.101	253.319	268.570	62.919	5.200	6.267	2.089.129	716	12.459
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	227.253	149.358	130.560	19.222	3.350	2.487	1.658.544	475	11.111
9	Türk Eximbank	1987	204.227	179.035	0	11.413	9.270	1.511	473.346	20	711
10	Denizbank A.Ş.	1997	199.256	135.018	123.366	22.889	5.696	1.793	1.197.873	696	11.932
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	140.048	82.932	93.773	11.410	2.204	1.177	383.553	455	8.850
12	ING Bank A.Ş.	1984	61.225	38.725	40.205	8.954	3.486	627	333.337	191	3.442
13	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	51.466	38.915	0	6.105	2.800	733	549.701	2	389
14	İller Bankası A.Ş.	1933	46.879	29.588	0	24.132	19.278	2.073	29.621	19	2.377
15	HSBC Bank A.Ş.	1990	43.482	26.269	30.990	3.497	652	430	317.240	77	1.948
16	Odeabank A.Ş.	2011	40.036	21.260	25.639	3.456	3.289	134	244.260	48	1.109
17	Şekerbank T.A.Ş.	1953	37.504	25.927	30.744	2.636	1.860	53	886.505	238	3.272
18	Alternatifbank A.Ş.	1991	35.598	22.729	18.403	2.326	2.038	95	129.330	44	859
19	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	28.073	20.403	0	3.588	1.600	502	58.025	1	273
20	Fibabanka A.Ş.	1984	27.225	19.520	17.667	1.874	941	230	292.213	50	1.549
21	Anadolubank A.Ş.	1996	25.394	14.704	16.604	3.223	600	415	186.446	114	1.646
22	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	25.388	100	0	2.562	600	539	4.690.220	1	288
23	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	24.863	9.969	12.036	1.315	860	58	120.741	39	730
24	Burgan Bank A.Ş.	1991	23.124	17.522	13.942	1.670	1.535	-267	205.986	32	951
25	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	21.183	10.776	0	2.360	1.194	451	107.031	12	764
26	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	20.142	16.722	10.527	1.781	677	184	272	1	32
27	Citibank A.Ş.	1981	18.998	6.682	14.867	3.232	34	741	51.276	3	379
28	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	13.805	8.854	5.037	1.164	528	136	10.368	1	82
29	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	5.576	1.725	2.855	1.153	440	97	5.049	7	279
30	Deutsche Bank A.Ş.	1988	4.407	2.366	1.686	818	135	85	29.904	1	111
31	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1998	4.406	3.190	0	619	360	109	14.776	1	67
32	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	3.377	1.766	239	608	461	32	3.284	1	218
33	Turkland Bank A.Ş.	1991	3.068	2.177	2.280	481	1.000	20	13.609	14	303
34	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	2.179	1.385	0	563	500	31	4.961	1	56
35	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	2.004	590	204	1.592	1.051	119	2.194	1	44
36	Rabobank A.Ş.	2013	1.835	864	1	1.092	684	77	1.335	1	31
37	Turkish Bank A.Ş.	1981	1.633	1.029	1.203	213	175	1	16.350	8	167
38	Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	1992	1.272	0	0	599	50	89	480	1	38
39	Bank Mellat	1984	1.237	142	730	490	200	31	3.030	3	45
40	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	922	767	0	284	337	-20	8.020	1	51
41	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	833	0	87	683	100	100	1.894	1	55
42	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	533	473	0	304	240	47	14.043	2	36
43	Habib Bank Limited	1982	343	106	114	84	30	5	367	1	20
44	Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	2019	219	44	0	155	150	10	605	1	24
45	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	212	77	0	164	60	8	284	1	19
46	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	124	0	0	113	40	15	0	1	31
47	Société Générale (SA)	1989	105	0	0	62	135	-3	188	1	36
48	Adabank A.Ş.	1984	59	0	0	57	80	0	1	1	25
Toplam			5.663.536	3.608.752	3.308.203	571.984	110.547	54.786	33.617.654	9.939	186.612

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İfla Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB web sayfası, www.tbb.org.tr,

tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

(Erişim: 15.07.2024)

Ek 7. 31.12.2021 itibariyle aktif büyüklüklerine göre banka sıralaması

31.12.2021 İtibarıyla Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması											
(Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	1.370.890	778.404	948.687	97.100	13.100	6.291	3.432.813	1.752	24.607
2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	1.007.214	592.010	590.943	51.953	3.906	4.175	15.172.707	940	16.928
3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	926.569	514.209	595.628	86.839	4.500	13.468	2.784.446	1.195	22.802
4	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	901.217	539.588	625.904	43.500	2.474	1.508	3.020.917	1.023	20.339
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	757.802	424.855	513.240	78.903	4.200	13.073	3.968.346	871	18.354
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	736.770	406.267	401.095	63.484	8.447	10.490	1.970.108	804	15.452
7	Akbank T.A.Ş.	1948	708.911	353.372	413.261	75.955	5.200	12.126	3.069.592	711	12.184
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	371.369	212.744	226.923	22.144	3.350	3.928	2.341.627	444	10.944
9	Türk Eximbank	1987	322.377	288.125	0	14.550	10.800	3.107	737.743	22	734
10	Denizbank A.Ş.	1997	308.719	189.321	186.841	28.857	5.696	3.547	1.938.473	687	12.072
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	194.057	107.823	131.839	13.618	2.204	1.913	537.812	455	8.572
12	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	84.096	63.558	0	6.941	2.800	1.089	950.679	2	408
13	ING Bank A.Ş.	1984	82.644	47.465	53.082	10.809	3.486	1.200	406.940	167	3.094
14	HSBC Bank A.Ş.	1990	75.650	29.822	57.968	4.317	652	933	432.250	70	1.873
15	İller Bankası A.Ş.	1933	62.936	33.948	0	28.381	22.548	2.656	45.923	19	2.638
16	Odeabank A.Ş.	2011	55.466	27.569	38.417	3.567	3.289	206	372.679	48	1.111
17	Şekerbank T.A.Ş.	1953	50.765	30.781	38.499	2.987	1.860	255	1.518.428	238	3.554
18	Alternatifbank A.Ş.	1991	48.678	26.912	27.685	2.548	2.214	101	255.681	41	885
19	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	48.381	37.483	0	4.463	2.000	814	117.670	1	298
20	Fibabanka A.Ş.	1984	45.162	22.929	31.000	2.346	941	410	446.621	47	1.766
21	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	45.024	574	0	3.237	600	891	4.990.698	1	297
22	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	39.130	18.615	16.847	1.449	860	116	217.023	39	729
23	Burgan Bank A.Ş.	1991	38.015	25.988	24.635	2.474	1.890	305	325.392	32	928
24	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	34.692	29.480	17.557	2.273	677	493	397	1	33
25	Anadolubank A.Ş.	1997	34.685	18.937	27.075	4.408	1.100	552	247.216	115	1.655
26	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	34.483	14.966	0	2.862	1.194	696	149.642	12	795
27	Citibank A.Ş.	1981	26.829	8.725	21.244	4.267	34	1.210	82.686	3	387
28	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	23.385	15.353	10.725	1.462	528	298	20.457	1	78
29	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	9.706	2.662	3.945	1.335	440	160	7.382	7	284
30	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	1998	7.067	3.235	0	812	460	189	21.754	1	74
31	Deutsche Bank A.Ş.	1988	5.906	2.892	1.490	986	135	181	30.473	1	114
32	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	5.109	3.176	587	602	461	28	3.372	1	229
33	Turkland Bank A.Ş.	1991	5.078	2.691	3.454	538	1.000	60	15.935	14	299
34	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	3.563	2.216	0	607	500	47	6.687	1	60
35	Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	1992	2.860	0	0	793	50	194	582	1	38
36	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	2.663	655	368	1.772	1.051	191	4.114	1	42
37	Turkish Bank A.Ş.	1981	2.234	1.298	1.737	219	175	6	24.031	8	148
38	Rabobank A.Ş.	2013	2.230	1.404	2	1.228	684	136	2.718	1	32
39	Bank Mellat	1984	1.581	231	965	574	200	85	2.496	3	43
40	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	1.332	1.016	0	305	337	20	12.975	1	52
41	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	1.028	0	82	848	100	165	1.505	1	59
42	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	820	786	0	382	240	78	19.791	3	40
43	Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	2019	804	148	0	174	150	19	748	1	43
44	Habib Bank Limited	1982	463	246	162	87	30	3	597	1	25
45	D Yatırım Bankası A.Ş.	2020	400	200	0	226	200	10	122	1	40
46	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	231	104	0	191	60	26	395	1	18
47	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	178	0	0	151	40	39	0	1	32
48	Société Générale (SA)	1989	128	0	0	56	135	-6	322	1	34
49	Adabank A.Ş.	1984	62	0	0	59	80	2	2	1	25
Toplam			8.489.361	4.882.783	5.011.889	677.636	117.077	87.483	49.710.966	9.792	185.248

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İfla Edilmiş Maliyeti ile Öçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB web sayfası, www.tbb.org.tr,

tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59

(Erişim: 15.07.2024)

Ek 8. 31.12.2022 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması

31.12.2022 İtibariyle Aktif Büyüklüklerine Göre Banka Sıralaması											
(Milyon TL)											
	Banka	Kuruluş Yılı	Toplam Aktifler	Toplam Krediler*	Toplam Mevduat	Toplam Özkaynaklar	Ödenmiş Sermaye	Net Dönem Kar/Zararı	Bilanço Dışı Hesaplar	Şube Sayısı (Adet)	Çalışan Sayısı (Adet)
1	Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.	1863	2.311.665	1.266.351	1.739.269	202.480	34.900	41.092	5.596.669	1.758	24.484
2	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	1954	1.681.061	953.725	1.127.702	106.985	7.111	24.017	27.043.567	949	16.961
3	Türkiye İş Bankası A.Ş.	1924	1.408.323	782.423	931.077	191.376	10.000	61.538	3.889.141	1.131	23.309
4	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	1938	1.392.140	842.618	1.060.923	89.844	4.969	14.754	5.479.731	1.038	20.781
5	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	1946	1.152.172	669.401	790.664	152.685	4.200	58.509	5.932.954	837	18.543
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	1944	1.108.094	604.441	672.765	126.256	8.447	52.745	3.516.964	801	15.431
7	Akbank T.A.Ş.	1948	1.075.186	560.350	679.325	153.600	5.200	60.024	4.286.775	711	12.717
8	QNB Finansbank A.Ş.	1987	601.755	361.481	394.284	44.266	3.350	17.224	3.537.750	436	11.426
9	Denizbank A.Ş.	1997	526.295	301.068	353.601	54.511	5.696	17.173	3.076.503	671	13.140
10	Türk Eximbank	1987	346.037	305.612	0	23.751	13.800	6.232	1.140.609	23	748
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	1927	275.147	149.333	200.391	25.341	2.204	11.191	744.125	448	8.723
12	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	1950	115.575	79.894	0	12.782	2.800	4.055	1.478.347	2	438
13	ING Bank A.Ş.	1984	98.853	62.545	67.293	13.519	3.486	2.626	507.355	148	2.989
14	İller Bankası A.Ş.	1933	92.822	45.688	0	35.414	28.539	3.361	71.824	19	2.577
15	Türkiye Kalkınma ve Yatırım Bankası A.Ş.	1975	91.598	60.340	0	6.843	2.500	1.691	214.486	1	305
16	HSBC Bank A.Ş.	1990	88.040	38.937	71.298	7.419	652	3.015	447.925	70	1.847
17	İstanbul Takas ve Saklama Bankası A.Ş.	1995	85.805	2.681	0	4.517	600	1.732	5.936.569	1	339
18	Fibabanka A.Ş.	1984	74.109	39.532	46.859	6.517	1.358	2.671	658.535	44	1.979
19	Odea Bank A.Ş.	2011	68.997	32.541	49.238	5.041	3.289	853	403.977	48	1.110
20	Şekerbank T.A.Ş.	1953	63.244	35.771	46.773	4.695	1.860	1.502	1.652.502	238	3.427
21	ICBC Turkey Bank A.Ş.	1986	60.712	26.930	24.271	2.880	860	1.318	306.397	39	756
22	Burgan Bank A.Ş.	1991	57.807	36.782	40.048	5.094	2.656	1.202	561.133	32	1.020
23	Alternatifbank A.Ş.	1991	57.447	34.332	32.412	3.898	2.214	1.027	315.140	33	847
24	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	1998	48.725	18.339	0	5.125	1.194	1.900	211.422	13	793
25	Citibank A.Ş.	1981	39.925	9.584	32.173	6.912	34	2.218	54.346	3	406
26	Anadolubank A.Ş.	1997	39.295	21.465	30.389	6.903	1.100	1.920	339.766	116	1.671
27	MUFG Bank Turkey A.Ş.	2012	36.635	21.282	13.523	2.008	528	547	19.922	1	80
28	Intesa Sanpaolo S.p.A.	2013	31.435	25.507	15.464	3.044	677	771	1.336	1	32
29	Nurul Yatırım Bankası A.Ş.	1998	17.523	3.186	0	2.310	750	1.439	30.298	1	97
30	Arap Türk Bankası A.Ş.	1977	11.442	3.405	5.519	1.833	440	213	9.184	7	258
31	Deutsche Bank A.Ş.	1988	11.406	3.916	2.189	1.820	135	848	58.050	1	122
32	Turkland Bank A.Ş.	1991	7.439	3.844	5.645	650	1.000	125	40.505	12	275
33	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	1958	6.969	4.237	766	606	461	50	4.151	1	244
34	Pasha Yatırım Bankası A.Ş.	1987	6.156	3.379	0	816	500	204	8.659	1	57
35	Bank of America Yatırım Bank A.Ş.	1992	5.324	0	0	1.253	50	463	1.475	1	40
36	Turkish Bank A.Ş.	1981	2.895	1.234	2.132	239	175	24	31.022	6	120
37	Bank of China Turkey A.Ş.	2017	2.785	532	336	2.023	1.051	270	6.408	1	43
38	Golden Global Yatırım Bankası A.Ş.	2019	2.566	438	0	366	150	192	4.935	1	64
39	Bank Mellat	1984	1.694	282	1.014	636	200	65	4.216	3	43
40	JPMorgan Chase Bank N.A.	1984	1.667	0	291	1.243	100	395	3.094	1	62
41	Destek Yatırım Bankası A.Ş.	2021	1.559	949	0	410	300	75	14.603	1	40
42	Rabobank A.Ş.	2013	1.423	6	1	1.325	684	98	2.629	1	29
43	D Yatırım Bankası A.Ş.	2020	1.161	641	0	246	200	18	2.392	1	56
44	BankPozitif Kredi ve Kalkınma Bankası A.Ş.	1998	1.124	715	0	369	337	69	18.076	1	55
45	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	1998	980	865	0	539	240	158	26.453	3	41
46	Habib Bank Limited	1982	754	153	308	91	30	4	456	1	24
47	Standard Chartered Yatırım Bankası Türk A.Ş.	1990	323	0	0	268	40	76	0	1	30
48	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	1998	298	154	0	201	60	11	1.219	1	20
49	Türk Ticaret Bankası A.Ş.	2021	239	0	0	232	109	7	0	1	32
50	Société Générale (SA)	1989	170	0	0	57	135	3	451	1	32
51	Adabank A.Ş.	1984	64	0	0	56	80	0	4	1	24
Toplam			13.114.858	7.416.889	8.437.944	1.321.295	161.450	401.717	77.694.047	9.661	188.687

* Toplam Krediler = "Varlıklar" tablosundaki "İfla Edilmiş Maliyeti ile Ölçülen Finansal Varlıklar (net)" başlığı altında yer alan "Krediler" rakamı kullanılmıştır.

Kaynak: TBB web sayfası, www.tbb.org.tr, tbb.org.tr/tr/bankacilik/banka-ve-sektor-bilgileri/istatistiki-raporlar/59 (Erişim: 15.07.2024)